

Forfatterliste

Jens Andersen, forfatter, litteraturkritiker, ph.d., Berlingske Tidende, Pilestræde 34, 1147 København K, tlf. 33 75 75 75, e-mail: jea@berlingske.dk

Thorsten Borring Olesen, lektor, Jean Monnet Professor, lic.phil., Institut for Historie og Områdestudier, Aarhus Universitet, Bygning 410, lok. 235, tlf. 89 42 20 53, e-mail: histbo@hum.au.dk

Claus Bryld, professor emeritus, dr. phil., Roskilde Universitetscenter, hus 03.2.1, Postboks 260, 4000 Roskilde, tlf. 46 74 20 60, e-mail: bryld@ruc.dk

Karin Conradsen, arkivar, Vejle Byhistoriske Arkiv og Stadsarkiv, Enghavevej 2, 7100 Vejle, tlf. 76 81 20 00, e-mail: karco@vejle.dk

Peter Dragsbo, overinspektør, mag.art. Museum Sønderjylland, Sønderborg Slot, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 25 39, e-mail: pd@sonderborgslot.dk

Steen Haarløv, pastor, Friedrichstal 40, D-24939 Flensburg, tlf. 0049 461 411 33, e-mail: stenh@foni.net

Lars N. Henningsen, arkivar, dr.phil., Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, postboks 528, 6330 Padborg, tlf. 0049 461 86 97 190, e-mail: lh@dcbib.dk

Axel Johnsen, forskningsstipendiat, ph.d., Landsarkivet for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 58, e-mail: axj@laa.sa.dk

Martin Klatt, lektor, ph.d., Institut for grænseregionsforskning, Persillegade 6, 6200 Aabenraa, tlf. 65 50 17 50, e-mail: mk@sam.sdu.dk

Bent A. Koch, redaktør, Carl Plougs Vænge 6, 5230 Odense M, tlf. 66 19 09 88, e-mail: bak@fyens.dk

Frank Lubowitz, arkiv- og forskningsleder, M.A., Archiv / Historische Forschungsstelle der deutschen Minderheit in Dänemark, Vestergade 30, 6200 Aabenraa, e-mail: lubowitz.archiv@hagn.dk

Anton Marckmann, pens. overlæge, dr.med., Vesterbakken 45, 6470 Sydals, tlf. 74 41 53 32, e-mail: anmarck@privat.dk

- Linda Nikolajsen, cand.mag., Rolighedsvej 3, 4293 Dianalund, tlf. 61 30 90 48,
e-mail: linda@l-nikolajsen.dk
- Sissel F. Plathe, museumsinspektør, Nationalmuseet, Frederiksholms Kanal 12, 1220 København K,
e-mail: sissel.f.plathe@natmus.dk
- René Rasmussen, forsker, cand.mag., Nygade 36, 6270 Tønder, tlf. 73 72 00 06,
e-mail: pugeldal9@mail.dk
- Gerret Liebing Schlaber, arkivar, ph.d., Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, postboks 528, 6330 Padborg, tlf. 0049 461 86 97 190, e-mail: gls@dcbib.dk
- Hans Schultz Hansen, arkivar og forskningschef, dr.phil., Landsarkivet for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 58, e-mail: hsh@laa.sa.dk
- H.E. Sørensen, forfatter, Melbyvej 27, 6780 Skærbæk
- Preben Sørensen, lektor, Bjergholt 13, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 37 90
- Peter Thaler, lektor, dr.jur., Institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse, Syddansk Universitet, Niels Bohrs Vej 9-10, 6700 Esbjerg, e-mail: thaler@hist.sdu.dk
- Günter Weitling, dr.theol., Ringgade 27, 6330 Padborg, tlf. 74 67 23 25
- Lars Aagaard, bibliotekar, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, postboks 528, 6330 Padborg, 0049 461 86 970,
e-mail: laa@dcbib.dk

Anmeldelser

600 spørgsmål om grænselandet

Grænseforeningen i samarbejde med Trivial Pursuit. Danmark 2005, 100 kort, 1 terning.

Paratviden er godt, men den er ikke til megen nytte, hvis den ikke luftes i ny og næ. Nutidens børn og unge og efterhånden også voksne vil ikke se passivt til, de vil være direkte involverede. Et spil med temaet »grænselandet« er et helt oplagt valg. Grænseforeningen har elegant lagt sig på en befærdet bane med god plads: Det er en god idé at knytte an til det populære og internationalt udbredte spil, som er kommet i et utal af versioner, siden Chris Haney og Scott Abbott opfandt det i 1979. Mere end 75 millioner eksemplarer verden over er det blevet til; i Danmark kom første version i 1985.

Trivial Pursuit spilles normalt på en spilleplade à la Ludo og Matador. Det kan indholdet i denne lille smukt forarbejdede æske også bruges til. Men det kan også anvendes uafhængigt af alt tilbehør som en underholdende quiz-leg. Hvert af de 100 kort har 6 spørgsmål, ét fra hver af kategorierne geografi, natur, personer og begreber, historie indtil 1920, historie efter 1920 og den mere blandede afdeling: kultur og fritid.

Trivial Pursuit har naturligvis egen hjemmeside på syv sprog og kan spilles i udvalg på nettet. I Danmark indgår spillet i den internationale koncern Hasbros' repertoire, hvis spil kan købes overalt. Den særlige grænselandsversion må man derimod til den danske Grænseforening for at erhverve, enten gennem den lokale kreds eller via hovedkontoret i København. Hvis man da ikke vælger at spille spillet med en computer, der er koblet til www.graenseforeningen.dk. Her findes spillet tæt forbundet med hjemmesidens leksikon-afdeling.

Lars Aagaard

Adriansen, Inge og Matthias Scharlt: Erindringssteder nord og syd for grænsen / Erinnerungsorte nördlich und südlich der Grenze

Museum Sønderjylland og Kulturstiftung des Kreises Schleswig-Flensburg. Sønedebrorg 2006, 60 sider.

Den foreliggende lille bog er den første guide, der præsenterer de vigtigste erindringssteder i det gamle hertugdømme Slesvig både nord og syd for grænsen. Den giver kortfattede oplysninger om i alt 26 mindesteder og mindesmærker. Hvert sted bliver behandlet på en meget velillustreret, tosproget dobbeltside. Der er ikke megen plads til udførlige beskrivelser, men det er lykkedes forfatterne at formidle de vigtigste informationer om den historiske baggrund, motiverne bag oprettelsen af mindestederne og disses historie til i dag.

Efter det korte forord kommer 13 nordslesvigske og så 13 sydslesvigske bidrag. Den beskrivende del afsluttes med en dobbeltside, der har emnet

»strid om mindesmærker«, belyst ved Isted-Løvens mærkelige skæbne og ødelæggelsen af det preussiske monument på Dybbøl kort efter Anden Verdenskrig. På to enkle kort over henholdsvis Nord- og Sydslesvig kan læseren nogenlunde orientere sig om stedernes placering.

Rækkefølgen i de to hovedafsnit følger i grove træk kronologien efter de historiske begivenheder, der danner baggrunden for de pågældende steders funktioner som mindesteder. Men dette koncept følges ikke konsekvent, ligesom man heller ikke kan genkende en topografisk ordning. Dette kompromis skyldes formentlig den kendsgerning, at enkelte mindesteder hentyder til flere historiske begivenheder. Det gælder for eksempel Rendsborg, hvor der findes monumenter for Uwe Jens Lornsen og begge de slesvigske krige, eller Dannevirke, der ikke kun har betydning som oldtidsminde, men også som nationalt-mytologisk mindested fra 1864. Måske kunne det have gavnet bogen, hvis forfatterne alligevel havde forsøgt at opbygge værket så vidt muligt kronologisk, også på tværs af grænsen. På denne måde ville det have været lettere for læseren at sammenligne danske og tyske betragtninger om de samme historiske begivenheder eller sammenhænge.

Det må have været en vanskelig opgave at udvælge de mest repræsentative mindesteder (og fravælge andre), men det lykkes forfatterne fint. Læseren får informationer om oldtids- og middelaldersteder som Dannevirke og Dunsenddüwelswarf (mindestedet om krigen i Ditmarsken 1500), kendte mindesteder om 1800-tallets konflikter, som Dybbøl Banke, Isted-hallen og monumenterne ved Fredericia, Sankelmark, Eckernförde, Frederiksstad og Rendsborg, summariske betragtninger om mindesmærker for de faldne under Første Verdenskrig, de i lang tid glemte rester af Sicherungsstelle Nord, kz-mindestederne Svesing og Frøslev (inklusive sidstnævntes efterkrigshistorie som Fårhuslejr), nationale mødesteder som Skamlingsbanken og Knivsbjerg, dobbeltegetræer og ikke mindst de første mindesmærker for dansk-tysk samarbejde i 1900-tallet. Anmelderen savner dog blandt andet det veludbyggede kz-mindested i Ladelund (kun nævnt meget kort på side 56/57), det manende mindesmærke for hitlertidens justitsvæsens ofre (foran Overlandsretten i Slesvig), de talrige minder om britiske luftangreb og faldne under Anden Verdenskrig (i Nordslesvig) og krigsfangelejren fra Første Verdenskrig i Draved skov.

Det ville have gavnet bogen, hvis forfatterne havde givet en lidt udførligere overordnet indledning om problematikken omkring (nationale) historiske mindesteder. Også de afsluttende bidrag om stridigheder om mindesmærker er alt for korte og forekommer lidt påsat. Bogens værdi som guide kunne øges ved mere præcise oplysninger om monumenternes beliggenhed (kun ved museer og lignende institutioner nævnes adresser), så de let kan findes af ikke stedkendte besøgende. Endvidere burde der også være billedtekster. Desuden fremmer det ikke bogens grænseoverskridende budskab, at forfatterne konsekvent bruger de officielle stednavne – endog ved de største byer.

Selvom man kunne have gjort en række småting lidt bedre, kan man med glæde fastslå, at det foreliggende skrift har udfyldt et betydeligt hul i landsdelens historieformidling. For første gang har vi en guide, der på en let forståelig

måde sætter fokus på de nationale mindesteder på begge sider af grænsen og på denne måde gør dem lettere tilgængelige for både danskere og tyskere.

Gerret Liebing Schlaber

Buch, Jørn: Synnejysk historie. Sønderjyllands historie fortalt for børn og voksne

Æ Synnejysk Forening. Tønder 2005, 157 sider.

Det er en vældig god bog om Sønderjyllands historie, som seminarielektor Jørn Buch har skrevet på foranledning af Æ Synnejysk Forening. Forfatteren meddeler i bogens forord, at den handler om, »hvordan Sønderjylland blev en rugekasse for forskellige nationaliteter, og stadig er præget af forholdet mellem dansk og tysk. Der er specielt lagt vægt på sprogets betydning for identiteten og den særlige synnejyske udvikling i 1800-årene.« Det vil sige, at en masse andre forhold i Sønderjyllands lange historie ikke bliver behandlet, for eksempel erhvervshistorien, socialhistorien med meget mere. Valget forekommer rimeligt i betragtning af ovennævnte formål, og resultatet er som nævnt vellykket.

Bogen er bygget op omkring 75 kapitler fra jyder, daner og angler og til i dag. Hvert kapitel består af en større del på rigsdansk og en mindre forkortet del på synnejysk. Sidstnævnte del er særlig beregnet til de unge, »som særligt har behov for en præsentation af Sønderjyllands historie på synnejysk«. Fremstillingens disponering er den traditionelle og velprøvede kronologiske.

De enkelte kapitler kan læses hver for sig, men læst ud i ét kommer bogens velskrevne sprog og forfatterens redegørelse for de ofte indviklede forhold i landsdelens historie bedst til sin ret. Læseren møder en velafvejet skildring af det dansk-tyske forhold med mange anekdoter og lune bemærkninger spredt rundt om i teksten, der lives op af »galt gemytle« tegninger af Peter Heydenreich.

Det er første gang, at hele Sønderjyllands historie beskrives på dialekten, og forsøget hilses velkommen, fordi de indviklede forhold bliver gjort overkommelige og meget vedkommende, uden at det egentlige forsvinder. Det er en skam, at disse afsnit ikke er indtalt som lydbog, da lydskrift som bekendt er vanskelig at tyde – også for »indfødte«. Bogen kan varmt anbefales til alle, store som små.

Preben Sørensen

Bünsche, Bernd: Das Goschhof-Retabel in Schleswig. Ein Werk des Hans Brüggemann

Schleswig-Holsteinische Schriften zur Kunstgeschichte, Band 8. Kiel 2005, 363 sider.

Goschhof-altertavlen har længe været genstand for interesse både af ikonografiske og kunsthistoriske grunde, ikke mindst fordi man har tilskrevet det Hans Brüggemann og hans værksted. Dens lidenhed til trods har der været mange ubesvarede spørgsmål, som nu i forlængelse af omhyggelige undersøgelser

foretaget i 1997 har resulteret i en særdeles grundig og omfattende gennemgang af dens historie, håndværksmæssige udførelse, ikonografi og tilskrivningsproblemer. Bogen er opdelt i oversigtlige kapitler, der i deres underopdeling har to lag, som gør det meget nemt at orientere sig i teksten.

Blandt andet ved hjælp af dendrokronologiske undersøgelser, der samtidig har vist, at det anvendte egetræ både var importeret fra Baltikum og af lokal herkomst, er tavlen dateret til 1512-1517. Interessant er også rekonstruktionsforsøget med højt topskab – specielt fordi altertavler med topskab er forholdsvis sjældne i det nordtyske og skandinaviske område. De findes dog både på Brüggemanns tavle i Slesvig Domkirke og på den cirka 40 år ældre tavle i Århus Domkirke. Forfatteren har fået oplyst, at sidstnævnte tavle er den eneste med topskab i Danmark. Der findes imidlertid flere mindre tavler med topskabe, der dog ikke er af samme konstruktion, men fortrinsvis udført som forhøjelse af midterskabet. Bedst kendt er to antwerpentavler henholdsvis i Viborg Søndre Sogns kirke og i Ulkebøl kirke på Als, som forfatteren også nævner, desuden i Taps, Egvad og Øster Løgum kirker, samt en tavle, der nu er i museet i Flensborg og angiveligt stammer fra Haderslev Domkirke.

Undersøgelserne af tavlens sekundære farver fra 1656 og dokumentationen for mangel af oprindelig staffing samt inddragelsen af analoge detaljer i tavlen i Slesvig Domkirke sandsynliggør, at begge tavler er udført i samme værksted. Gennem dendrokronologiske undersøgelser af predellaen, der har kunnet verificere, at den er jævn gammel med resten af tavlen, har forfatteren også dokumenteret slægten Ahlefeldts engagement ved dens tilblivelse og senere anvendelse. Diskussionen om, hvorvidt tavlen oprindelig har været fremstillet til Mariakapellet i Haderslev Domkirke, er overbevisende lige som argumentationen for ændringerne i de ikonografiske tolkninger. Inddragelsen af personernes hovedbeklædning i vurderingerne synes overbevisende. Ved alle tolkninger og øvrige udsagn er inddraget ældre litteratur såvel som skriftlige kilder. Predellaens udvidede Nødhjælpergruppe med 15 mod sædvanlige 14 helgener er omhyggeligt beskrevet – både deres anvendelse som gruppe, men også de enkeltes særkende og egenskaber. Da der er forholdsvis mange Nødhjælpergrupper de danske altertavler, heraf flere med 15 helgener, er identifikationen af de enkelte og deres attributter, specielt Pantaleons, der kan genfindes blandt andet på altertavlen i Hviding, meget velkommen i dansk sammenhæng. Det er kun synd, at illustrationen hertil, 89 på side 230, fejlagtig har givet Margaretha med dragen navnet Magdalena. Bagerst i bogen findes et stort noteapparat og en indholdsrig litteraturliste samt nyttige person-, sted- og sagsregistre.

Sissel F. Plathe

Bøytler, Jørgen og Jørgen Toft Jessen: Christiansfeld. Livet og husene
Det danske Idéselskab. Søborg 2005, 200 sider.

Christiansfeld er et helt unikt bymiljø, på én gang en enklave med sin helt egen ånd og logik og et nedslag af en tysk religiøs bevægelse, der blev international, og hvis virke kan spores i tilsvarende kolonier og udposter overalt i verden, fra Grønland til USA, Tanzania og Indien. Den religiøse bevægelse

var »herrnhutterne«, også kaldet De mähriske Brødre, Brødremenigheden eller, som i den her anmeldte bog, Brødrekirken. Bevægelsens rødder kan søges i 1600-tallets reformationsopgør, men den egentlige begyndelse fandt sted i 1720'erne med grundlæggelsen af Herrnhut i Sachsen under ledelse af den bekendte grev N.L. von Zinzendorf. Der er enighed om, at bevægelsen – som pietismen i det hele taget – betød et nyt, mere personligt forhold mellem den enkelte og Kristus, men samtidig en virkeliggørelse af utopier om det kristne fællesskab i levende praksis. På den måde har Brødremenigheden både været tolket af for eksempel P.O. Enquist som et led i oplysningstiden og af Jørgen Bøytler som en opposition til de religionskritiske oplysningsfolk. Men også Jørgen Bøytler konkluderer, at bevægelsen indeholdt en fin og særegen kombination af »fromhed og konstruktiv aktivitet«, af tro i »rationelt virke og fornuftige omgivelser«.

Ikke uden grund er der skrevet meget om »herrnhutterne« både i udlandet og herhjemme. Christiansfelds åndelige og kulturelle betydning i Danmark og Sønderjylland blev blandt andet grundigt gennemgået i det af Anders Pontoppidan Thyssen redigerede lærde værk, som blev udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland i 1984. Men også byen som arkitektur- og kulturmiljø har været beskrevet, fra Det særlige Bygningssyns bevaringsplan fra 1966 til Kulturmiljørådets skrift om »Christiansfeld – en international by i Sønderjylland« i 2000. I 2004 udvalgte Fonden Realdania Christiansfeld til et af fondens store satsningsområder for restaurering og genopretning af dansk arkitektur og bymiljø, og resultaterne heraf kan allerede ses i flere reddede bygninger, blandt andet det traditionsrige hotel.

Det er formentlig i denne forbindelse, at Brødrekirkens præst sammen med restaureringsprojektets hovedarkitekt, Jørgen Toft Jessen, Haderslev, har taget initiativ til en ny bog om Christiansfeld, *Christiansfeld – Livet og husene*. Bogen er da også netop en fremlæggelse af bysamfundet, hvor forfatterne på forbillig vis søger at vise logikken og sammenhængen mellem Brødrekirkens idé, dens fælles- og dagligliv og de miljøer, den har skabt og bruger. På den måde føres vi hele tiden fra det religiøse grundlag via årets kirkelige begivenheder, menighedens fællesskaber og »liturgier« til de enkelte bygninger og kulturelementer. Fra »kosmos« i centrum med kirken, kirkepladsen og springvandet til »kaos« – verden udenom.

Der er altså først og fremmest tale om et forsøg på at skabe en dybere forståelse af et kulturmiljø, der for udenforstående har forekommet lukket og uforståeligt – eller bare smukt og særpræget. Hvad dette angår, er bogen vellykket, så meget desto mere som den er både meget fornemt grafisk tilrettelagt og ledsaget af Jørgen Toft Jessens smukke fotografier, der også sætter fokus på de små detaljer: haver og lysthuse, skjulte kroge, beslag og dørhåndtag, interiører og inventar. Derimod er der ikke tale om et analyserende værk; Jørgen Bøytlers tekst giver ifølge sagens natur udtryk for Brødrekirkens selvforståelse i dag, hvilket i sig selv er interessant nok. Det internationale aspekt med den ydre mission betones fint, mens forholdet til det dansk-tyske og den danske statskirke og dens bevægelser nok er noget idylliseret. Hvad der imidlertid undrede anmelderen var, at Jørgen Toft Jessen i værket ikke er kommet ind på hverken Realdania-projektet eller på problemer og strategier

i bevaringen af Christiansfeld, herunder tankerne om at få Christiansfeld registreret som UNESCO World Heritage eller problemerne med en politik for sammenhængen mellem den fredede kerne og det øvrige bysamfund, som lige nu er aktualiseret af et konkret byggeprojekt. Man må håbe, at Realdania og Toft Jessen vender stærkt tilbage med et skrift om netop dette.

Peter Dragsbo

Dansk-tyske spor i det gamle hertugdømme Slesvig.

Et grænseoverskridende skoleprojekt

Udgivet af formanden for den slesvig-holstenske landdag. Husum 2005, 128 sider.

Tre historiehold fra tre gymnasier i grænselandet gennemførte i 2004-2005 et historisk projekt om dansk-tyske spor i det gamle hertugdømme Slesvig. Projektet blev gennemført under protektorat af Marie Alix, hertuginde af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Glücksburg, og kan regnes som den slesvig-holstenske landdags bidrag til 50-året for København-Bonn Erklæringerne. De tre deltagende skoler er de to mindretalsgymnasier Duborg-Skolen i Flensborg og Deutsches Gymnasium i Aabenraa samt kostskolen Louisenlund ved Slesvig. De tre skoler har hver bidraget med et delprojekt til bogen. Resultaterne er offentliggjort i et illustreret hæfte, der udkom både på dansk og tysk.

Eleverne fra Louisenlund har undersøgt dansk-tyske spor mellem Eckernförde og Slesvig. De fokuserer på statholderen, landgreve Carl af Hessen-Kassel, hvis kone Louise gav navn til det slot, der nu er deres skole, på fabrikant- og rederfamilien Otte fra Egernførde, på slottet Louisenlund, på tre kampsteder og gravsteder fra de slesvigske krige, på Dannevirke, Bismarcktårnet på Askbjerg, offentlig arkitektur til markering af nationalt tilhørsforhold og til sidst på Oksevejen som gammelt bindeled mellem det tyske område og Norden. »Sporene« bliver præsenteret meget traditionelt i korte afsnit med illustrationer. Afsnittet om 1848 genfortæller slesvig-holstenernes fortælling om de onde ejerdanskere, og ved søslaget ved Eckernförde er der forekommet en svipser i oversættelsen. Her hedder det, at »rutebåden« *Christian VIII* blev sprængt i luften.

Eleverne fra det tyske gymnasium har valgt at præsentere historiske spor dér, hvor de institutionelt bliver samlet, nemlig på museerne. Dertil præsenterer de andre mindesmærker i Nordslesvig, fra både 1864 og første og anden verdenskrig. Der er afsnit om Museet på Sønderborg Slot og Deutsches Museum Nordschleswig, om folkeafstemningen og skanserne på Dybbøl. Os så præsenteres logoet for det tyske museum i Nordslesvig, der noget uhistorisk fremstiller det tyske mindretals nutidige selvopfattelse af Sønderjylland som tvestrømmet dansk-tysk region, symboliserende det forenede Europa. Eleverne fortæller også historien om modstandsmanden P.W. Nørgaards armbind, som han lagde på den tyske modstandskæmper Jens Jessens grav den 20. juli 1994 (50-årsdagen for Stauffenbergs attentatsforsøg mod Hitler), som de fortolker ret vidtgående til en gestus af dansk-tysk forsoning og et møde mellem de to politiske kulturer.

Eleverne fra Duborg-Skolen er gået en helt anden vej. De har brugt deres

afsnit til at illustrere dagligdagen i Flensborg omkring 1800 gennem en fortællende rekonstruktion af en dag i Flensborg-drengen Jens Dues liv. Ret realistisk får vi meget at vide om en almindelig families daglige liv i søfartsbyen Flensborg, om de sociale skel, sejladsen på Dansk Vestindien, og en rundtur i byen inklusive Kobbermølle.

Bogen er, hvad den er: Udarbejdet af gymnasieelever, der har taget et historisk projekt op, som de så har gennemført på hver deres egen måde. Klicheer om forskelle i dansk og tysk pædagogik bliver bekræftet, når man ser, hvordan Louisenlund og Deutsches Gymnasium Nordschleswig fulgte den nøgterne vej ved at fremstille, hvad de mener, er historiske kendsgerninger, mens Duborg-eleverne vælger en folkelig fortælling, hvor nutidige teenagere ganske levende får noget at vide om unge menneskers liv i 1800-tallet. Episoden om armbindet i de hjemmetyske elevers beretning fortæller vist også mere om det tyske mindretal og dets vanskelige forhold til dets egen fortid, end om dansk-tysk forsoning, fordi Nørgaard og Jessen også i samtiden kæmpede for en fælles sag, nemlig mod nazisme.

Det forbliver desværre lidt uklart, hvori det egentlige samarbejde bestod, fordi det umiddelbart ser ud som om, hver skole gennemførte sit eget projekt. Det skal dog konstateres her, at initiativet til grænseoverskridende historieprojekter er prisværdigt og skal fortsættes. Næste gang måske med nogle ganske almindelige skoler uden tilknytning til mindretallene?

Martin Klatt

Det Nationale Portrætgalleri på Folkehjem

Redaktion: Hans Schultz Hansen og Ingolf Haase. Fotos: Helge Krempin. Sprogforeningen og Historisk Samfund for Sønderjylland. Aabenraa 2005. 286 sider.

Der findes næppe en region i Danmark, hvor den nationale bevidsthed er så fremherskende som i Sønderjylland. Selv ikke »Kongens København(ere)« når sønderjyderne til sokkeholderne, og det er denne flot illustrerede udgivelse et strålende eksempel på. De fleste danskere – også sønderjyder – af i dag tager vel forholdene i grænselandet for givet, men en kendsgerning er det, at danskerne har måttet slå for Sønderjylland – både bogstaveligt og mentalt. Og den del af Danmarks historie er ikke ældre, end at bogen her så absolut har sin berettigelse.

Værket er blevet til i forbindelse med Sprogforeningens 125 års jubilæum, og for den dygtige hovedregner vil det hurtigt stå klart, at foreningen må have set dagens lys i 1880. 16 år tidligere var krigen i 1864 tabt, men de dansksindede sønderjyder kunne – med reference til §5 i Pragfreden – endnu gøre sig forhåbning om en tilbagevenden til Danmark. §5 bestemte nemlig, at de nordlige distrikter af Slesvig, såfremt der ved en fri afstemning var flertal for det, kunne blive forenet med Danmark. I 1878 ophævedes §5 og hermed også det juridiske grundlag for en mulig genforening af Nordslesvig med Danmark. Preussen var på ingen måde interesseret i at afgive landsdele til Danmark – tværtimod kunne sønderjyderne sandsynligvis se frem til en tiltagende fortydskning af landsdelen. Sønderjyderne – og vel også resten af Dan-

mark – var rystede, og lokalt svarede man igen ved at organisere sig i diverse foreninger. I 1880 blev det så til dannelsen af *Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig*, den senere Sprogforeningen.

Der er en direkte forbindelse mellem Folkehjem og Sprogforeningen. Efter at have modtaget en større pengegave købte foreningen i 1900 forlystelsesstedet Schweizerhalle i Aabenraa og omdannede stedet til bibliotek og forsamlingshus. Stedet blev døbt Folkehjem, og som sådan er det jo stadig kendt. I Folkehjems billedsal hænger portrætter af mænd og kvinder (fleste mænd) side om side. Fælles for dem alle er, at de i høj grad har engageret sig i det danske Sønderjylland. De fleste politisk, men enkelte ud fra helt andre bevæggrunde. Man finder for eksempel også et portræt af Dronning Ingrid, hvis hjerte altid bankede for Sønderjylland.

Formålet med bogen er egentlig helt enkelt, som den nuværende formand for foreningen, Ove Nissen, gør klart i sit forord: Den skal »samle, sikre og bevare danskhedens forkæmpere i såvel billed- som bogform for således at muliggøre en samlet studiebaggrund af den sønderjyske nationale grænselandskamp«. Forordet følges op af en introduktion til »Den danske bevægelse i Sønderjylland«, skrevet af Hans Schultz Hansen. Som altid formår Hans Schultz Hansen at ridse de vigtigste linier og problemstillinger i et værk som dette op. Blandt andet fremhæver han, at man ikke har haft en overordnet plan i etableringen af portrætgalleriet. Den er noget tilfældig og har således resulteret i en overrepræsentation af Aabenraafolkene. Så hvis man ønsker et fuldstændigt og mere nuanceret billede af danskhedens udvikling i Sønderjylland, er det nødvendigt at ty til supplerende kilder. Men når det er sagt, vil portrætterne altid fremstå som et billede på de ledende danske kredses selvforståelse. Og det er jo næsten en studie værd i sig selv!

Problemerne i samlingen gøres der således klart rede for, hvorefter der følger en kronologisk gennemgang af de vigtigste sammenhænge mellem de forskellige politiske fløje i kampen for danskheden. Den bliver tydeligst i det, Schultz Hansen kalder »danskhedens organisering« fra 1880 og frem til Genforeningen. Også den er vigtig at få med, hvis man vil have fuldt udbytte af den biografiske del af værket. For det er jo primært det, der her er tale om. Fra side 25 begynder det, som de fleste vel nok vil synes er mest interessant, nemlig en beskrivelse af personerne bag galleriet. Redaktionen har valgt at præsentere de portrætterede alfabetisk (efter efternavn), og det virker helt fornuftigt. Det er oplagt at bruge bogen som opslagsværk, og så ville det have været besværligt at finde rundt i en tematisk opdeling.

Og hvem er det så, man kan finde omtalt? Ja, det nemmeste ville være at sige: Ingen nævnt, ingen glemt. Men jeg vil alligevel fremhæve et par stykker. Man finder i alt 58 biografiske artikler. Af disse er kun de fem kvinder. Det kan jo ikke komme bag på nogen, men det er dog så påfaldende, at man er nødt til at finde ud af, hvorledes disse kvinder kunne gøre sig bemærket i en ellers meget mandsdomineret verden. Herudover finder man naturligvis *Hejmdals* H.P. Hanssen og dennes politiske modstander, redaktør af *Flensborg Avis*, Jens Jessen. Rigsarkivar A.D. Jørgensen vil være kendt af de fleste.

Forfatterne til de enkelte artikler kender man fra andre sønderjyske udgivelser. Hans Schulz Hansen er allerede nævnt, men navne som Inge Adrian-

sen, Kim Furdal, Jørgen Witte og Jørn Buch har man stiftet bekendtskab med før, og generelt gør alle forfatterne det rigtig godt. Det har været en god idé at dele artiklerne ud på mange forskellige skribenter. Det giver variation i skriftsproget, og de fleste artikler er ganske underholdende læsning – og i hvert fald altid meget informative.

Bogens sluttet med en kunsthistorisk indføring til portrætterne, skrevet af Birgit Jenvold. En flot afslutning på en flot bog.

Karen Conradsen

Gram-Skjoldager, Karen: Grænsen ligger fast! Det sønderjyske spørgsmål i dansk udenrigs- og indenrigspolitik 1920-1940

Historisk Samfund for Sønderjylland. Aabenraa 2006, 167 sider.

Grænsen mellem Danmark og Tyskland var den eneste af Versailles-grænserne, som Hitler ikke rokkede ved. Det er en kendsgerning, som fremhæves igen og igen. Men hvordan gik det til, at grænsen ikke blev flyttet i de tolv år, hvor Hitler havde magten i Tyskland? Det spørgsmål har historieforskningen siden maj 1945 givet flere forklaringer på. Det sidste skud på stammen er den foreliggende bog, som er en omarbejdet og udvidet udgave af forfatterens speciale i historie.

Det er en stor opgave, forfatteren har sat sig for. Udgangspunktet er den tyske ikke-anerkendelse af grænsen i 1920. I de følgende år blev der fra hjemmetysk og fra mere eller mindre officielt rigstysk hold lagt pres på grænsen. Det skabte et sikkerhedsbehov i dansk udenrigspolitik – et behov som det viste sig umuligt at få dækket gennem internationale alliancer. Månederne efter den nazistiske magtovertagelse i januar 1933 var et absolut højdepunkt på kurven over tysk pres på grænsen. På dansk side frygtede man, at paramilitære korps ville overskride grænsen for at få forbindelse med hjemmetyskerne.

Det er det officielle Danmarks håndtering af problemet, der er bogens emne. Forfatteren dokumenterer med overbevisende styrke, at grænsespørgsmålet faktisk spillede en stor rolle i dansk udenrigspolitik i mellemkrigstiden – og det vel at mærke på trods af, at den danske regering igennem hele perioden udadtil hårdnakket benægtede, at man overhovedet skænkede grænsens sikkerhed en tanke. Grænsen var et tabubelagt emne, som kun blev drøftet bag nedrullede gardiner i udenrigspolitisk nævn og på P. Munchs kontor. For hvis tyskerne opdagede, at danskerne var nervøse for deres sydgrænse, kunne de blive fornærmede og aggressive. Men selv om spørgsmålet officielt ikke eksisterede, var det et omdrejningspunkt – hvis ikke ligefrem omdrejningspunktet – i dansk udenrigspolitik efter 1933. Det er rigtigt set. Forfatteren tegner også et omrids af, hvordan spørgsmålet kom til at præge dele af dansk *indenrigs* politik i 1930'erne, naturligvis først og fremmest i Nordslesvig, hvor man skulle forholde sig til det stærkt provokerende tyske mindretal. Denne del af bogen er særlig værdifuld, fordi den synliggør udenrigsministeriets ellers usynlige grænsepolitik.

Forfatteren er faldet for den fristelse at give sin konklusion overskriften: »Hvorfor lå grænsen fast?«. Det er skam, for det er i grunden ikke det spørgs-

mål, hendes undersøgelse giver svar på. En forklaring på, hvorfor grænsen lå fast, skal vel snarere søges i *tyske* arkiver end i danske? I forbifarten nævner forfatteren ganske vist, at Tyskland slet ikke nærede noget *ønske* om at flytte grænsen; men denne nok så væsentlige præmis vejer ikke særlig tungt i forfatterens hovedkonklusion om, at det var Stauning-Munchs udenrigspolitik, der var årsagen til, at grænsen ikke blev flyttet. Den konklusion kan diskuteres – netop fordi tyskerne faktisk slet ikke *ville* have Nordslesvig tilbage.

Det må også vække opsigt, når forfatteren nævner, at 1920-grænsen i sig selv havde en »høj moralsk legitimitet«, som gjorde, at Tyskland ikke ville røre ved Nordslesvig. Her er forfatteren på vej ud på et skråplan. Hvordan måler man moralsk legitimitet? Havde f.eks. Tjekkiet og Polen *lavere* moralsk legitimitet, eftersom disse lande blev slugt af Tyskland? Styrede Hitler sin erobringspolitik efter moralske principper?

Karen Gram-Skjoldagers væsentligste konklusion er, at grænselandet spillede en central rolle i den danske udenrigspolitik i mellemkrigstiden. Med denne pointe peger hun på en blind vinkel i forskningen i dansk udenrigspolitik i mellemkrigstiden. Det fortjener stor anerkendelse. Man kan ikke bebrejde hende, at hun slutter sin fremstilling den 9. april 1940. Men hun er for beskedne, når hun i indledningen begrundet denne afgrænsning med, at den tyske besættelse »på afgørende vis ændrede forudsætningerne for den danske politik i grænsespørgsmålet«. Hun kunne roligt have skrevet det modsatte, nemlig at hendes konklusion om grænsespørgsmålets betydning i 1930'ernes udenrigspolitik i virkeligheden også peger på en overset facet af det dansk-tyske besættelsesarrangement efter 9. april. Det hvilede jo på tyskernes løfte om, at Danmarks territoriale integritet ville blive respekteret. De mekanismer, hun har beskrevet, havde fortsat gyldighed.

Axel Johnsen

Henningsen, Lars N. og Johan De Mylius: Hver elsker sin farve / Jeder liebt seine Farbe: hertugdømmerne og H.C. Andersen. Die Herzogtümer und Hans Christian Andersen

Sydslesvigsk Forening og Studiefællesskabet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Flensborg 2005, 283 sider.

En af de gode ting ved H.C. Andersen-året 2005 var de mange bogudgivelser relateret til digter Andersen's liv og værk. Her er endnu én af dem – fra Lars N. Henningsen og H.C. Andersen-eksperten Johan de Mylius' hænder: En bog om H.C. Andersen's forhold til hertugdømmerne. Den vil stå som et nyttigt værktøj i mange år.

Gennem flittige klip i H.C. Andersen's breve og dagbøger fortæller Johan de Mylius' tekst om den tyskglade digters mange besøg i Slesvig og Holsten 1840-73, mens Lars N. Henningsen's glimrende introduktion til tidens og stedets politiske situation giver dybden. Bogens store og glædelige overraskelser er dog de mange – rigtig mange – fine illustrationer, der i samtidige stik, akvareller og kort følger digteren på rejse gennem grænselandet. At alle bogens tekster findes på både dansk og tysk, er et scoop.

Jens Andersen

Holm, Gretelise: Under fuld bedøvelse

Aschehoug. København 2005, 270 sider.

Vi er tilbage i foråret 1945. Dort liegt nämlich der Hund begraben, solidt forankret til Anden Verdenskrigs slutning og Østpreussens: Store hjemløse skarer flygter mod Danzig og Gotenhafen for at undslippe de fremstormende sovjetiske tropper. Herfra bliver de sejlet til Nordtyskland og Danmark. Bag dem brænder byerne, langs vejene ligger gamle mennesker, børn og soldater, heste, dræbt af allierede fly eller udmarvet af flugtens strabadser. Forfatteren lader os mærke krigens gru, og fortælleren Gertrud, der under flugten er sammen med sin gravide svigerdatter, skildrer begivenhederne i chokerende billeder. Det er overbevisende og ægte.

Det er det ene spor i bogen. Det andet trækkes til Irakkrigen i 2004 med visse svinkeærinder til USA og DDR. Journalist Karin Sommer, en midaldrende kvinde, dækker kriminalstoffet i et provinsblad på Sjælland. Hun bliver ringet op af en ukendt mand og får tilbudt en fantastisk historie om, hvordan personalet i Horsens Statsfængsel smugler narkotika ind i bygningen. Hun fatter heldigvis mistanke til den anonyme meddeler. En dag, da en kollega er på vej ud ad døren i regnfuldt vejr, låner Karin hende sin røde regnfrakke. Og det bliver ved en fejltagelse venindens død; hun myrdes med koldt blod. I det kriminelle miljø er der nemlig udsat en hemmelig pris på Karins hoved, og en lejermorder ved navn Michael er nu i hælene på Karin for at opspore sine egne bagmænd, som har snydt ham læsterligt for penge – og værre endnu: De har molesteret hans hoved til ukendelighed ved hjælp af sprængstof. Men Karin undgår ham ikke; han er bortvist fra krigstjeneste i Irak – på grund af fangemishandling. Han lever nu af lejermord og søger optagelse som livvagt i Politiets Efterretningstjeneste. Her lykkes det ham at blive beskyttet for ingen andre end – Karin Sommer.

Sporet føres nu tilbage til tiden efter flugten i 1945: Gertrud ankommer til en sønderjysk by, hvor der er skabt et lille, kristent samfund. Hun har sit nyfødte barnebarn med sig. Svigerdatteren døde under fødslen, og bedstemor og barn bliver indkvarteret hos Karin Sommers gravide mor, der tager sig af de to flygtninge. Der udvikler sig et nært venskab mellem de to kvinder, og da Karin bliver født kort tid efter Gertruds ankomst, er fru Sommer i stand til også at amme den lille tyske pige. Men fredsslutningen sætter en stopper for det gode samvær: De tyske flygtninge skal samles på ét sted, og det bliver Oksbøllejren.

Disse kapitler om flugt, om livet i den lille by og den skæbne, der bliver de tyske flygtninge til del, er for mig det bærende i bogen. Nuvel, man gribes af spændingen gennem alle bogens sider; jeg lagde den ikke gerne fra mig, men da jeg som læser omsider blev forløst, føltes denne jagt på Karin Sommers liv at være noget konstrueret – og meget lang. Men forfatteren holder mange bolde i luften. Flot.

Bogen starter med faktuelle oplysninger om flygtningenes rejse til Nordtyskland og Danmark. De kom, de var mange. Cirka 245.000 blev indkvarteret i skoler, forsamlingshuse, sportshaller og andre primitive steder. Og dødeligheden blandt de spæde, tyske flygtningebørn var stor i 1945. Men havde bør-

nene ikke haft døden med sig under og efter flugten? Som den er beskrevet, forekommer det troværdigt, at spædbørn ikke var i stand til at klare sygdomme under de udfordringer.

I foråret 1945 herskede der kaos i Danmark. Større end nogensinde. Krigen havde kun én mulig udgang, men den fortsatte alligevel ufortrødent: Henrettelser, clearingmord og schalburgtage var efterhånden en daglig foreteelse for os danske. Stemningen var pisket op, vore modstandsfolk måtte gå under jorden, og i mit hjem ventede vi besøg af Gestapo hver dag. Men jeg mindes ikke et oppisket had til tyske flygtninge. De var der, som et led i dagligdagen; som de tyske soldater i 1940, og som de russiske og polske krigsfanger, der boede i skolens gymnastiksal. Vi følte medlidenhed. Efter krigen blev flygtningene samlet i Oksbøllejren. Syd for landegrænsen sultede man, herom kan man læse i Karin Johannsen-Bojsens erindringsbog *Sydslesvigpige*. Mon der ikke trods alt blev reddet menneskeliv i Danmark?

Forfatteren Gretelise Holm angiver Kirsten Lylloffs artikel: »Kan lægeløftet gradbøjes« som kilde. Lylloff kalder behandlingen af de tyske flygtninge for hadefuld, de sultede og fik utilstrækkelig lægehjælp. Arne Gammelgaards nylig udsendte bog *På Hitlers befaling* sætter en anden vinkel på dette udsagn. Han har modtaget et omfangsrigt materiale fra flygtninge som svar på udsendte spørgeskemaer, og mange udtrykker taknemmelighed over de vilkår, som de fik i Danmark. Men de led af hjemlængsel, for de måtte i årevis vente på en indrejsetilladelse til Tyskland fra de allierede; de sidste flygtninge kunne først forlade Danmark i 1949.

Jeg brugte ordet kaos. Det forsvandt ikke efter 5. maj 1945, da Danmark stod over for et alvorligt retsopgør mod landets egne frafaldne borgere. Medløberne stod i centrum og skulle dømmes. Det var en ny situation, og den var yderst pinefuld for os. For den rettergang gjaldt også slægt og venner.

Arne Gammelgaard bog *På Hitlers befaling* blev anmeldt i *Ugeskrift for læger* den 6. marts 2006 af Johannes Mosbech og Sten Madsen. De hævder, at ovennævnte angreb på lægerne og de faktiske forhold i lejrene »punkteres effektivt i denne informative, velskrevne bog, og vi, der oplevede lejrene, kan tilslutte os forfatterens vurdering«. Siger de. Og vi, der kender den tids følelser og den barske stemning, der herskede i Danmark i maj 1945, genkender Arne Gammelgaards beskrivelse af tiden. Sådan var det. Aber das ist ein weites Feld.

Birte Blønd

Jordt Jørgensen, Peter: Christian 2. Mellem middelalder og renæssance
Museet på Sønderborg Slot 2004, 48 sider.

Et kristeligt, kongeligt, fyrsteligt fangenskab. Regnskaber fra Sønderborg Slot fra Christian 2.s tid

Udgivet af Inge Adriansen og Birgit Christensen. Historisk Samfund for Als og Sundeved og Museet på Sønderborg Slot 2004, 144 sider.

Museet på Sønderborg Slot har historien om Christian II's fangenskab som en af sine hovedattraktioner. I mange danskeres bevidsthed forbindes slottet med

den rastløse og uheldige konge, som i 17 år vandrede rundt om stenbordet i sit mørke og kolde tårnværelse.

Denne myte er udgangspunktet for to bøger, som Museet på Sønderborg Slot udgav i forbindelse med nyopstillingen af museets udstilling om Christian II. Der er tale om overskuelige og let tilgængelige udgivelser med adresse til et bredt publikum. Peter Jordt Jørgensens bog er et prisværdigt forsøg på at sætte historien om Christian II's liv, fangenskab og død ind i en større ramme og gøre den appetitlig for folk, der ellers ikke læser historiebøger. Vi hører om de tanker og ideer, der var i spil i renæssancen, om Danmarks økonomiske, sociale og politiske struktur, om Christian II's kærlighedsliv og personlighed, hans religiøsitet, og ikke mindst hans ambitiøse udenrigspolitik. Det er en ordentlig mundfuld, men forfatteren kan gabe over den. Alle elementer understøtter på én eller anden måde historien om, hvordan det kunne gå Christian II så galt, som det gjorde. Bogen afsluttes af et kapitel om den tid, der kom efter Christian II, hans eftermæle, myten om hans urimeligt hårde fangenskab, hans plads i skønlitteraturen. Alt i alt et vellykket stykke formidlingsarbejde.

Museets anden udgivelse er snævrere i sit sigte. Den har alene til formål at punktere myten om det forfærdeligt hårde fangenskab. Dette gøres effektivt ved at aftrykke væsentlige dele af amtsregnskaberne fra Sønderborg i den periode, hvor Christian II var fange på slottet. Regnskaberne er oversat fra plattysk til nudansk og aftrykt med visse udeladelser og forklarende kommentarer. Af disse regnskaber fremgår, at fangen levede et overordentligt luksuriøst liv med masser af god mad og drikke, kostbare importvarer og med god mulighed for at bevæge sig rundt i og omkring Sønderborg. Beviserne er så overvældende, at det for fremtiden ikke vil være muligt at fortælle eller skrive historien om Christian II's fangenskab på Sønderborg Slot uden at vinkle historien som en aflivning af myten. Myten står i skærende kontrast til det billede af fyrstelig luksus og rigdom, der tegnes af amtsregnskaberne. Forfatterne gør derfor vel i at gå relativt skånselsløst til værks i deres mytejagt. Enkelte steder går de imidlertid for vidt, for eksempel på side 36, hvor de gør rede for Christian II's forbrug af øl. I en billedtekst nævnes, at ordet »kakebilleøl« forekommer hele 235 gange i regnskaberne. Det lyder jo ganske rigtigt af meget, selvom vi jo strengt taget ikke kan kontrollere, hvor mange der sad til øls. Men ikke desto mindre har forfatterne fremhævet sensationen ved at dublere et tekstudsnit fra de håndskrevne regnskaber 13 gange, således at der står »kakebille« over hele sidens højde. Så er det også skåret ud i pap!

Mytens bogstavelige omdrejningspunkt er det runde stenbord, i hvilket kongen angiveligt trak en fure med tommelfingeren. Var der et sådant bord i Christian II's fangegemakker eller ej? Det ville have været et scoop, hvis regnskaberne beviste, at der *ikke* var et sådant bord. Det gør de bare ikke, og derfor virker det lidt søgt, når forfatterne på side 27 med tilfredshed fremhæver, at regnskaberne omtaler et bord *af brædder*! Efter som forfatterne selv nævner, at fangen havde flere værelser til sin rådighed, er oplysningen om bræddebordet et svagt indicium. Mon ikke der stod et bord i flere af værelserne?

Det er imidlertid detaljer, som ikke skæmmes helhedsindtrykket af en nyt-

tig og interessant bog. Og så er den oven i købet underholdende. Det er usædvanligt for en kildeudgivelse.

Axel Johnsen

København-Bonn Erklæringerne 1955-2005. De dansk-tyske mindretalserklæringers baggrund, tilblivelse og virkning

Redigeret af Jørgen Kühl. Institut for Grænseregionsforskning, Aabenraa 2005, 668 sider.

50-året i 2005 for afgivelsen af København-Bonn Erklæringerne blev blandt andet fejret med udgivelsen af denne mastodont af en bog (antologi) på 668 sider. Der skulle naturligvis også noget ekstraordinært til for at markere jubilæet for »Grænselandets Grundlov« eller endog den mindretallenes »Magna Carta«, som Erklæringerne ved højtidelige lejligheder er blevet kaldt. Der skal heller ikke herske tvivl om, som bogen detaljeret og overbevisende dokumenterer, at Erklæringerne var resultatet af en meget fremsynet politik, der har bidraget afgørende til at mindske de nationale spændinger i grænselandet, afdramatisere naborelationerne mellem Danmark og Tyskland og yderligere har haft kraft og levedygtighed til at fungere som inspiration for reguleringen af mindretalsproblemer andre steder.

Som undertitlen antyder, behandler bogens 11 artikelbidrag både Erklæringernes baggrund, tilblivelse og virkning, dog ofte i sammenblandet form. Redaktør Jørgen Kühl præsenterer selv alle elementerne i sin glimrende og oversigtlige indledningsartikel. Baggrunden og optakten til erklærings-løsningen i 1955 leveres i artikler om mindretallenes historie før Anden Verdenskrig (Frank Lubowitz), forholdene mellem flertal og mindretal i Sønderjylland (Nordslesvig) i perioden 1945-1955 (Hans Schultz Hansen og Henrik Skov Kristensen) og mindretalsproblematikken i Sydslesvig i samme periode (Martin Klatt). Historien om Erklæringernes liv og indflydelse efter deres afgivelse behandles i to artikler om mindretallene nord og syd for grænsen fra 1955 og frem til i dag (henholdsvis Frank Lubowitz og Lars N. Henningsen) samt i en overordnet analyse af Erklæringernes generelle virkningshistorie (Jørgen Kühl). Herudover er der to bidrag, som skærer henover 1955-snittet, nemlig et artikel om sprog og identitet før og efter København-Bonn Erklæringerne (Karen Margrethe Pedersen) og om de nationale mindretal i det grænseoverskridende samarbejde (Martin Klatt). I sidstnævnte artikel ligger trykket dog klart på perioden efter 1955, hvor det blandt andet med henvisning til den såkaldte Region Sønderjylland-Schleswig-affære dokumenteres, at det nationale spørgsmål endnu i 1997 kunne fremkalde stærke følelser i grænseregionen.

Herudover er der i bogen yderligere to artikler. En, og det vil sige den eneste, der direkte beskæftiger sig med tilblivelsen af København-Bonn Erklæringerne (Jørgen Witte), og en om det tredje mindretal i grænseområdet, nemlig nordfriserne – en artikel der tematisk falder lidt udenfor, men alligevel på interessant vis er med til at belyse såvel mindretalsproblematikken og Erklæringernes betydning i grænseområdet (Thomas Steensen). Ydermere har bogen en nyttig historisk-kronologisk oversigt samt et optryk af et lille udvalg

af de vigtigste dokumenter i forbindelse med indgåelsen af Erklæringerne fra den såkaldte Kiel-erklæring fra september 1949 til de to separate erklæringer i 1955. De fleste af disse er dog allerede optrykt i Troels Finks fyldige kildeudgivelse: *Forhandlingerne mellem Danmark og Tyskland i 1955 om de slesvigske mindretal*, der først (1959) blev lanceret som kildeudgivelse til fortroligt brug i Udenrigsministeriet og senere (2001) blev publiceret af Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie. Man får med andre ord meget for pengene i denne bog, også selv om der er et betydeligt overlap mellem flere af artiklerne – et forhold der givetvis er forårsaget af, at de alle sammen på den ene eller måde søger at relatere sig til København-Bonn Erklæringerne og skærringsåret 1955.

Overordnet set er der ved læsningen af bogen to forhold, som denne læser har hæftet sig ved. For det første, at det er lykkedes at mindske de nationale spændinger mellem tysk og dansk i grænseområdet så grundlæggende, at det med Jørgen Kühls ord endog kan være vanskeligt i dag at fastslå, »hvor mindretallene slutter, og hvor flertallene begynder« (side 31). En sådan skelnen har i øvrigt aldrig været helt let, fordi mindretallene har fluktueret med de internationale konjunkturer og de nationale og politiske forhold. Mod slutningen af 1930'erne var Slesvigs Forening således svundet ind til knap 3.000 medlemmer, mens medlemstallet af den nye Sydslesvigs Forening i 1947 nåede op på 75.000 medlemmer. I nyere tid har størrelsen af mindretallene dog ligget relativt stabilt og udgør skønsmæssigt omkring 20.000 personer for det tyske mindretal i Danmark og 50.000 for det danske i Tyskland.

Pointen i Kühls bemærkning er imidlertid ikke at påpege det vanskelige i denne skelnen, men derimod at fastslå forskellen på før og nu. Når det er vanskeligt at skelne i dag, er det fordi mindretallene i meget højere grad har forsonet sig med deres »værtssater« og ofte fungerer i overlappende nationale sammenhænge, ligesom det er blevet almindeligt i fællesskab at fejre og højtidelig holde nationale mærkedage. Det skete ikke lige efter Anden Verdenskrig, som det blandt andet dokumenteres i Hans Schultz Hansens og Henrik Skov Kristensens spændende artikel om mindretal og flertal i Nordslesvig i perioden 1945-55. Historien om retsopgøret med »hjemmetyskerne«, og om hvordan Frøslevlejren blev til Fårhuslejren, er i sig selv en påmindelse om, hvordan konjunkturerne i den nationale kamp har skiftet, og at kampen har været ført med ret så kontante midler. Det er naturligvis ikke mindst i dette lys, at København-Bonn Erklæringernes betydning for den nationale forsoning, der har fundet sted i grænselandet de seneste 50 år, påkalder sig interesse.

Nu er det i sagens natur vanskeligt sort-på-hvidt at påvise, hvilken betydning Erklæringerne har haft for forsoningen som for den afdramatisering af de dansk-tyske statsrelationer, som ligeledes har fundet sted i efterkrigstiden. Andre forhold – store og internationale, og mindre og mere lokale – har spillet ind, hvilket også tages op til diskussion flere steder i bogen. Men at Erklæringerne har været et særdeles vigtigt element i disse processer, påviser bogens artikler overbevisende. Hermed er det andet hovedforhold, som står markant i bogen, introduceret, nemlig betydningen af Erklæringernes særegne form og status. Erklæringerne er nemlig ikke nogen gensidig traktat, eller et stykke jura i traditionel forstand. Hvad den danske og den tyske regering blev enige om efter gan-

ske komplicerede forhandlinger i 1954-55, var afgivelsen af to selvstændige, men meget identiske erklæringer bekræftet over de to landes parlamenter, der opregnede, hvilke frihedsrettigheder og mindretalssikringer mindretallene på hver sin side af statsgrænsen nød og kunne gøre krav på. Hertil kom så et fælles forhandlingsdokument, »Resultatet«/»Das Ergebnis«, som fik dette noget ejendommelige navn, fordi den danske regering ikke engang ville acceptere at benævne det »protokol«. Heri opregnede de mere specifikke sider af aftalen, eksempelvis den tyske regerings pligt til at arbejde for, at det danske mindretal fik dispensation fra 5%-spærrereglen, som var indført til landdagsvalgene i Slesvig-Holsten, og for Danmarks vedkommende forpligtelsen til at give tyske privatskoler ret til at afholde statsanerkendte eksaminer. Det var Danmark, der insisterede på denne meget uformelle aftaleform, fordi de danske politikere på baggrund af den historiske erfaring ikke ønskede at give nabostaten den mindste ret til indblanding i indre danske forhold.

På dette område er der dog lidt slinger i tolkningerne mellem bogens forfattere. I sit bidrag hævder Jørgen Witte, at den danske regering ganske vist stod fast på, at der ikke måtte komme en traktat ud af forhandlingerne, men »reelt var resultatet en traktat ud fra fremgangsmåde, form og indhold« (side 265). Det virker som en noget selvmodsigende konklusion. Vedrørende det indholdsmæssige holder vurderingen langt hen, men det er jo nærmest at underkende kernen og originaliteten ved Erklæringerne at påstå, at de også i fremgangsmåde og form »reelt« var en traktat. Der er derfor betydeligt mere ræson i Jørgen Kühls analyse, der netop fastslår, at det særegne og det originale ved 1955-ordningen lå i formen med bindende erklæringer, der ikke var folkeretsligt bindende i bilateral forstand. Kühl går endda skridtet videre, idet han fastslår, at det forhold, at mindretalsreguleringen kom til at foregå ved en ensidig forpligtelse for hver stat, »efter alt at dømme« har givet mindretalsordningen langt større politisk-moralsk betydning, end en bilateral traktatsikring ville have gjort. Dermed er ordningen i højere grad udtryk for mindretalspolitik end mindretalsjura, og det bærende i ordningen er dermed den »ånd«, som besjælede den (side 29).

Det er denne ånd, som har sikret, at ordningen ikke kun har virket på statsplanet, men også på inddæmningen af nationale konflikter i grænseområdet. Men omvendt er det også den dansk-tyske ordnings særlige form, som har betydet, at den ikke uden videre har kunnet eksporteres til andre spændte nationalitetsområder rundt om i verden. Som bogen slår fast, er formen aldrig blevet direkte kopieret andetsteds. Det er derfor ikke kun en fødselar, men også en »mindretalsoriginal«, der fortjent fejres med denne udgivelse

Thorsten Borring Olesen

Rasmussen, René: Front og Bro. Flensborg Avis i spil mellem Danmark og Tyskland 1930-1945

Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Flensborg 2005. 2 bind, 1053 sider.

Begrebet Front og Bro har to gange spillet en rolle i grænselandets brogede historie. Sidst var for 50 år siden, da Foreningen af Sydslesvigs Studerende

udgav et tidsskrift, som de kaldte *Front og Bro*. Begrebet var samtidig et slogan for de unge nydanske akademikere og en kreds af unge rigsdanske, der var optaget af grænsekampen. Ud fra en fælles opfattelse af de udfordringer, der efter Anden Verdenskrigs afslutning blev stillet til det danske grænsearbejde, erklærede de, at grænsekampen befandt sig i en ny fase – hvad der førte til en langvarig og temmelig bitter strid. Påstanden grundede sig blandt andet på, at der nu var et tysk demokrati, og på Europa-tankens, der var ved at tage form. De vendte sig med skarphed mod de mere nationalistiske kredse nord og syd for grænsen.

I 1930'erne var begrebet knyttet til *Flensborg Avis*, eller rettere til Ernst Christiansen, avisens sagnomspundne redaktør i årene 1906-1940. Hans ledetråd for avisen var, at den som grænselandet skulle være både front og bro, og lige som de unge tyve år senere var han inspireret af de såkaldte ny-nordiske tanker, som en flok unge Askov-lærere med C.P.O. Christiansen og Jørgen Bukdahl i spidsen gjorde gældende. Kun ved at de enkelte nordiske folk blev sig deres nationale kultur bevidst, var det muligt at bygge et sandt samarbejde. Forholdet mellem det folkelige og det mellemfolkelige var som mellem en bro og dens piller. Det ene var forudsætning for det andet. På samme måde skulle de danske sydslesvigere forstå Tyskland, samtidig med at de kæmpede for deres danskhed.

Ellers var der ikke så meget, der forbandt de unge i efterkrigstiden med Ernst Christiansen. Først og fremmest var *tiden* en anden. Det var mildt sagt ikke et spirende tysk demokrati, Ernst Christiansen var oppe imod. Og modsat de unge var det den politiske selvbestemmelsesret – drømmen om et Danmark til Dannevirke – der optog ham, mens de unge havde sagt farvel til genforeningshåbet og talte om den kulturelle selvbestemmelsesret. Sagt kort var de i slægt med Aabenraabevægelsen, medens Ernst Christiansen var Flensborgmand – mindst. Som man vil se, er der tråde til diskussionen i 2006 om genforeningshåbet, som blev startet af Søren Krarup. René Rasmussens mammutværk lægger *Flensborg Avis* under lup i årene 1930 til 1945, hvor avisen med Ernst Christiansen (fra 1940 med L.P. Christensen) som kaptajn skulle foretage den vanskeligste sejlads, nogen dansk avis før eller siden har været ude på – og tilmed gøre det under en så idealistisk ledestjerne som Front og Bro. Skibet måtte næsten gå på grund. At udgive en dansk avis, der blot nogenlunde kunne bevare respekten for sig selv, i Hitlers Tyskland, var noget nær en håbløs opgave. *Flensborg Avis* bevarede skruen i vandet. Men Ernst Christiansen måtte betale en høj pris. Han blev tvunget væk i 1940 og døde året efter, nedbrudt på sjæl og legeme.

Front og Bro er en bog med mange emner: Sønderjyllands historie, herunder pressehistorie i femten bevægede år. Helt naturligt specielt *Flensborg Avis'* historie efter at Ernst Christiansen 29 år gammel skulle løfte den tunge arv efter Jens Jessen, der var redaktør 1882-1906. Den belyser forholdet mellem et svagt og eftergivende Danmark og en aggressiv nabo i syd. Vi får et indblik i udenrigsministeriets korridorer, både det danske og det tyske, herunder den betydelige rolle, som det danske generalkonsulat i Flensborg spillede, og det bliver pinligt klart, hvor svært det under spændte forhold kan være at bevare

den redaktionelle frihed, både når man forfølges, og når man som *Flensborg Avis* støttes af den danske statskasse.

Ikke mindst giver René Rasmussens bog et bidrag om Danmark i trediverne. Tiåret er blevet belyst i adskillige værker i de sidste år, herunder i Axel Johnsens fremragende *Dannevirkemænd og Ejderfolk*, som Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig udsendte i 2005. René Rasmussen gør det endnu engang klart, hvor svagt det parlamentariske demokratis aktier stod i nationale kredse. Kaj Munks sværmerier i tiden op til 1937 og Valdemar Rørdams fald i 1941 var ikke enestående. Ernst Christiansen og ikke mindst bogens anden hovedperson, Jacob Kronika, gennemskuede først sent nazismen. Det kan forekomme ejendommeligt i dag, og forargelsen over »det brune Danmark« er det da heller ikke skortet på i de senere år. Myten om, at alle i Danmark var mod nazismen, og at der under besættelsen først var en samlet passiv modstand og så en aktiv, er grundigt blevet aflivet. Men at mange specielt i de nationale kredse ikke straks afviste Hitler, jævnfør Axel Johnsens bog, er ikke så underligt endda. Nutiden glemmer, at det parlamentariske demokrati først under besættelsen fik en sakral karakter, og at det først herefter har været som at synde mod Helligånden ikke at bekende sig til det. Ernst Christiansen og Jacob Kronika følte som langt de fleste af for eksempel Grænseforeningens ledende folk, at tredivernes danske samfund var ved at falde fra hinanden som følge af partiernes indbyrdes kævl, og at gamle Danmark var truet af en militant arbejderklasse, der var manipuleret af bolsjevismen, tidens virkelige pest. Det var de røde i øst, ikke i de brune i syd, der truede gamle Danmark. Var det ikke bedre at skabe en ny national socialisme end en international? Forsvarsviljen skulle mobiliseres, folkesjælen vækkes.

Flensborg Avis afviste ikke grænsedragningen i 1920, men den var en stor skuffelse, for sydslesvigerne var jo *egentlig* danske. De skulle blot – lige som den danske folkesjæl – vækkes. Derfor var *Flensborg Avis* ikke afvisende over for tredivernes mange danske genrejserbevægelser. Skellet gik for avisen ikke mellem demokrati og diktatur, men mellem dansk og tysk. Ernst Christiansen håbede på en dansk vækkelse i Sydslesvig og arbejdede i det stille for det. I det stille, for i København sad en socialdemokratisk-radikal regering, der for alt i verden ikke ville provokere Tyskland, og i Nordslesvig sad blandt andet Thorvald Staunings sønderjyske vagthund, folketingsmand og redaktør I.P. Nielsen, der var kritisk over for alle genrejsere. I Sydslesvig var der aktivistiske grænsetyske kredse, der nøje vogtede på *Flensborg Avis*, og i Berlin sad Hitler og hans regering. *Flensborg Avis* skulle således ikke blot sejle mellem Skylla og Karybdis – der var mange andre skær. For at avisen overhovedet kunne udkomme, måtte Ernst Christiansen gang på gang gå på akkord og rette sig efter henstillinger fra snart dansk snart tysk side. Hans dilemma var det samme som samarbejdspolitikerne: Han og avisen måtte bøje af for at overleve, men hvor længe og hvor meget?

Heldigvis sad ikke alene nazisternes top i Berlin, men også Jacob Kronika. Han var avisens korrespondent i de afgørende år, men også mindretallets talsmand. Samtidig virkede han som det konservative københavnerblad *Nationaltidendes* og det *Svenska Dagbladets* korrespondent, hvad der viste sig at være en fremragende kombination, fordi Berlin ydede udlandskorrespon-

ter visse rettigheder, blandt andet let adgang til koryfæerne, hvad Jacob Kronika vidste at benytte sig af, når han skule tale mindretallets sag. Blotlægningen af Jacob Kronikas arbejde i Berlin og hans samspil med Ernst Christiansen hører til blandt bogens bedste.

Bogens styrke er i det hele taget den dokumentation, den fremlægger. Der ligger år 9 års forskning og dermed myreflittigt arbejde bag. Det vrimler med citater og henvisninger, som var det en doktordisputats, hvad bogen også godt kunne være, om end der mangler en syntese. Myldret af detaljer er samtidig bogens handicap. Hvem orker at læse 1053 sider, tilmed tæt trykt på glittet papir, der ikke fremmer læsbarheden? Samtidig med, at man imponeres over, at René Rasmussen har vendt hver tue og glæder sig over den neutrale fremlæggelse, savner man nogle overordnede analyser og nogle personlige vurderinger. Lidt mere lidenskab! Man savner også nogle egentlige portrætter – skildringer af de personligheder, der optræder så ofte, at deres navne bevidst ikke er anført i personregistret. Vi får mange utallige streger til portrætter af Ernst Christiansen og Jacob Kronika men ikke de samlede portrætter. De var begge spændende – og meget forskellige. Navnlig Jacob Kronika meget sammensat.

Det skal ikke forklejne, at René Rasmussens bog et betydeligt værk, uundværlig for alle, der vil studere grænselandets historie. Den vejer tungt, 3 kg! Men navnlig tungtvejende i overført forstand. Den tjener den flittige forfatter, men også Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig til megen ære.

Bent A. Koch

Rønne, Bent Vedsted: Mellem to fronter. Arbejderbevægelsens historie i Haderslev 1873-1940

Haderslev Byhistoriske Arkiv. Haderslev 2005, 319 sider.

Bogen udgør første bind i serien Studier i Haderslevs historie fra Haderslev Byhistoriske Arkiv og skal lukke et hul i beskrivelsen af fortiden i Haderslev, nemlig arbejderbevægelsen. Den er kun perifert beskrevet i Henrik Fangels og Thomas Otto Achelis publikationer om byens historie.

Styrken i Bent Rønnes fremstilling er de mange fakta, der er fremdraget både fra den tidligere litteratur, men især fra arkiverne, blandt andet Haderslevs eget arkiv og Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv i København. Bogen er meget faktamættet og virker for nogle deles vedkommende mere som en håndbog end som en fortløbende historisk fortælling. Rønne beskriver arbejderbevægelsens opståen omkring 1870, og hvordan forskellige svendeforeninger og læseselskaber udvikler sig i det små i Haderslev fra 1870'erne. Inspirationen kom fra Ferdinand Lassalles Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein (ADAV), men en egentlig partitilslutning skete først i 1906 med SPD. Det var dog ikke ensbetydende med, at arbejderbevægelsen ikke for størstepartens vedkommende forstod sig selv som socialdemokratisk (også i forhold til marxismen). Det gjorde den tidligt. Interessant er her, at svenskeren August Palm, der regnes for den svenske arbejderbevægelses fader, arbejdede i byen i 1870'erne og var meget politisk og fagligt aktiv. Han indså snart, at de sociale

og klassemæssige forhold ikke blev afspejlet tydeligt i arbejdernes bevidsthed. Det afgørende for byens borgere var det nationale tilhørsforhold, det vil sige om man var tysk eller dansk, uanset hvilken social position man havde. Det var dog ikke derfor, at Palm forlod byen – han blev simpelthen udvist af de tyske myndigheder i 1877.

Rønne skildrer videre udviklingen under Bismarcks socialistlov 1878-90, perioden fra 1890 til 1914, der blev den egentlige konstitueringstid for den socialdemokratiske bevægelse, forholdene under Første Verdenskrig, den »revolutionære« tid 1918-20 med arbejder- og bonderåd og naturligvis genforeningen med Danmark og endelig udviklingen i mellemkrigstiden indtil besættelsen i 1940.

Centralt i byens arbejderbevægelse stod fra 1890'ernes slutning Fagforeningernes Kartel, der senere blev til Arbejdernes Fællesorganisation. Her var en stor del af byens arbejdere fagligt organiseret, og kartellet spillede også en politisk rolle. Det betød dog ikke, at det politiske arbejderparti var betydningsløst. SPD organiserede både danske og tyske arbejdere, men var hæmmet af hovedmodsætningen mellem dansk og tysk, der bestemte den politiske stillingtagen. Tyskerne fik de fleste stemmer både ved rigsdags- og lokalvalg. Den nationale modsætning fik også sit udtryk i dannelsen af Dansk Arbejderforening for Nordslesvig (efter 1918 Sønderjysk Arbejderforening), der satsede på danskheden blandt arbejderne. SPD var derimod konsekvent internationalistisk og så hovedmodsætningen som en modsætning mellem lønarbejde og kapital – uanset nationalt tilhørsforhold. Efter krigen fik splittelsen en vis betydning, men på langt sigt blev de haderslevske arbejdere politisk organiseret i det danske Socialdemokrati, dog ikke uden gnidninger på grund af det danske partis stærke centralisme. Også fagorganisationerne kom efter 1920 ind under De samvirkende Fagforbund, og et af bogens interessanteste afsnit skildrer, hvor svær denne overgang var, fordi den danske fagbevægelse med sin mere tilbagestående struktur i fag og ikke i industriområder skabte problemer for den faglige kamp samt grænsestridigheder om, i hvilken fagforening de enkelte grupper skulle organiseres. I mellemkrigstiden kom også modsætningen til kommunisterne, der dog aldrig blev talrige i Nordslesvig, og til nazismen hos det tyske mindretal.

Rønnes bog er altså en faktamættet oversigt med overvejende fokus på organisationernes historie (der er lidt social- og kulturhistorie, men ikke rigtigt integreret i fortællingen). Men heri ligger også dens svaghed. Den fungerer nemlig ikke særlig godt som fortælling. Der er for mange opremsninger af organisationer og personnavne, der hele tiden bryder den fortløbende beretning og minder om traditionel lokalhistorie. Der mangler også sammenfatninger og mere overblikskabende afsnit, som kunne samle de talrige enkeltinformationer op og ordne dem i nogle hovedlinjer. For nogle emners vedkommende mangler bogen ligeledes uddybende forklaringer; det gælder for eksempel det for en ikke-sønderjyde som denne anmelder mærkelige, at byen udvikler sig fra at være en tysk domineret by før Første Verdenskrig til at være overvejende dansk efter. Var det tysk tilvandring efter 1864 og/eller først og fremmest krigen og den efterfølgende krise, der gjorde dette? Spørgs-

målet er måske dumt, og forskellige svar er nok givet andre steder, men jeg har ikke kunnet finde en forklaring hos Bent Rønne.

Med sin bog har forfatteren dog fået dækket det hul, han satte sig for. En mængde viden om den haderslevske arbejderbevægelse er akkumuleret, og dermed vil bogen også være et godt grundlag for fremtidig forskning, samtidig med at den vil kunne medvirke til bedre at integrere denne del af Sønderjyllands historie i den danske arbejderbevægelses historie. Den kan dog ikke erstatte Gerd Callesens arbejder, hvad den heller ikke prætenderer.

Bogen er smukt trykt og overdådigt illustreret. På det punkt er formidlingen lykkedes. Den kan samlet set anbefales til alle, der interesserer sig for tysk og dansk arbejderbevægelses historie, og naturligvis for Haderslevs historie.

Claus Bryld

Schlaber, Gerret Liebig: Sozialpolitik im Schleswiger Land 1840-1880

Studien zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Schleswig-Holsteins, Band 39, Wachholtz Verlag, Neumünster 2005, 432 sider.

Denne voluminøse bog er arkivar og forsker ved Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Gerret Liebing Schlabers, ph.d.-afhandling, der blev antaget af Syddansk Universitet i 2002. Afhandlingen er affattet på tysk, men indeholder en sammenfattende konklusion på dansk på 8 sider. Stil og layout følger tysk skik for videnskabelige værker med en detaljeret disposition, videnskabelig nøjagtighed, til dels lange fodnoter og ingen illustrationer til at forstyrre læserens opmærksomhed på tekstens renhed og grundighed.

Men så får læseren altså også noget for møjen. Det er især prisværdigt, at forfatteren har valgt en periodisering, der afviger fra den sædvanlige, nationalhistoriske periodisering i forskningen om Sønderjyllands historie, men som derimod svarer til problemstillingen. Udgangspunkt er den generelle udvikling i Europa i 1800-tallet, hvor befolkningstallet steg og økonomiske systemer var under radikal forandring, med tilsvarende påvirkninger på de sociale forhold i samfundet.

Bogen behandler udviklingen af socialpolitikken forstået som samlebegreb for alle initiativer og foranstaltninger til at forbedre de lavere samfundslags livsvilkår. Socialpolitik er her et nutidens begreb, der bliver historiseret. Dærende aktører i feltet så sig ikke som socialpolitikere, men derimod som embedsmænd, entreprenører eller kirkelige velgørere. Tidligst med de tyske sociallove i slutningen af 1870'erne blev begrebet »socialpolitik« brugt. Bogen beskriver således socialpolitikken, før den blev indført som begreb i Tyskland og i Danmark. Metodisk rekonstruerer den noget fra et senere perspektiv: Forfatteren vil undersøge, hvorvidt tidligere initiativer støttede udviklingen mod dét, som senere eksisterede, og hvilke værdier der stod bag. Forfatteren henviser udtrykkeligt til hensigten om at gøre afhandlingen relevant for den samtidige debat om velfærdsstaten og dens fremtid. Denne hensigt bliver også tydelig gentagne gange i bogens forløb, hvor forfatteren tager moralsk stilling og fordømmer manglende aktivitet i den »rigtige« retning, hvilket han

bedømmer som »liberalistisk tankegang«, minimalstats-ideer eller simpelthen som gerrighed.

Bogens problemstilling er at undersøge, i hvilket omfang socialpolitikken gennemgik en modernisering i den behandlede tidsperiode. Under samfundets modernisering forstår forfatteren en trinvis frigørelse af menneskene fra gamle traditioners, autoriteternes og faste samfundsstrukturers tvangsregimente. Socialpolitikken modernisering definerer han så med en humanisering af socialpolitikken, hvor de fattiges behov rykker i centrum, således at de kan deltage i samfundets modernisering – altså en politik der gør det muligt for de fattige at deltage i samfundet som frie mennesker i stedet for at blive underlagt statslig eller kommunal tvang som modydelse mod forsørgelse. Denne problemstilling har forfatteren undersøgt gennem et flittigt studium af utallige samtidige kilder af slesvigske herkomst. Resultaterne af forfatterens empiriske undersøgelser er disponeret i forskellige emner, som efter forfatterens mening hører under socialpolitik. Han begynder fra oven og arbejder sig nedad: Efter en skildring af socialpolitikken i Danmark, Preussen inden 1864 og Storbritannien behandles den gottorpske regering i hertugdømmerne inden 1848, det slesvigske ministerium fra mellemkrigstiden og så centralforvaltningen efter 1864. Herefter følger de lokale instanser med stænderforsamlingen, hvor socialpolitikken ikke nød høj prioritet, fattigvæsenet på landet og i købstæderne. Udviklingen af frivilligt socialt arbejde, kirken, skolelærerne og lægerne følger. Forfatterens konklusion er, at socialpolitisk aktion var domineret af egne interesser i stedet for ønsket om en grundlæggende forbedring henholdsvis »modernisering« af socialpolitikken.

Socialpolitikken var kendetegnet af ønsket om at bevare samfundet, ejendomsforholdene, den herskende klasses rolle, den indre orden. Fortrængning og adskillelse af de fattige fra det øvrige samfund var kendetegnende for fattiggårdene, hvor beboerne blev underlagt tvang. Det åbent udtalte motiv var at opdrage de fattige til selvansvar og selvhjælp. Forfatteren nævner da også eksempler, hvor det var lykkedes at få nogle »på rette spor« i arbejdshusene, så de blev i stand til at forsørge sig selv. Generelt mener han dog, at socialpolitikken savnede initiativer, der virkelig forbedrede de lavere samfundslags livsvilkår, og at den i hvert fald ikke var præget af modernisering. Målet var at holde udgifterne til de fattige så lavt som muligt.

Kendetegnende for moderniseringen var, at den kom oppefra. Det var staten, der gennem lovgivning forpligtede de lavere enheder at gøre noget for at forbedre vilkårene. Pengene fulgte dog ikke med, og det havde den konsekvens, at de lokale prøvede at undgå implementering af påkrævede foranstaltninger. Mangfoldigheden i den lokale slesvigske forvaltning hindrede opbygningen af en effektiv socialpolitik; her skete der først forbedringer, da Preussen ensrettede den lokale forvaltning efter 1867. Inden da var det som regel kun de store katastrofer og epidemier, der så bagefter førte til handling.

Bogen er garneret med talrige eksempler, der belyser, hvor stor fattigdommen faktisk var for bare 150 år siden. De til dels katastrofale vilkår i fattiggårdene, på de kommunale folkeskoler og i de fattiges boliger bliver anskueliggjort. Samtidig fordømmer forfatteren de daværende aktørers manglende vilje

til at drive moderne socialpolitik, selvom ideer og viden i princippet var til stede.

Martin Klatt

Danker, Uwe og Astrid Schwabe: Schleswig-Holstein und der Nationalsozialismus

Wachholtz Verlag. Neumünster 2005, 224 sider.

Fra tidligere tiders fokus på det politiske topniveau og siden på anonyme strukturer har udforskningen af Hitlers Tyskland og i særdeleshed udryddelsen af de europæiske jøder fra 1990'erne flyttet sig til tætte lokal- og regionalhistoriske studier. Uwe Danker og Astrid Schwabe, der begge er tilknyttet Institut für schleswig-holsteinische Zeit- und Regionalgeschichte (IZRG), skriver sig med deres fremstilling af Slesvig-Holsten og nationalsocialismen ind i denne retning. Der er tale om en »håndbog, lærebog og læsebog«, der er tænkt til både undervisningsbrug, og som bred, almen introduktion, som trækker på den nyeste forskning i det nazistiske Tyskland og på de efterhånden mange detailstudier i Slesvig-Holstens historie 1933-45.

Således indledes bogen med kapitler om Weimarrepublikkens skibbrud og dernæst med en redegørelse for baggrunden for nazisternes stærke position lige syd for grænsen. Ved rigsdagsvalget juli 1932 opnåede NSDAP kun hér, i Slesvig-Holsten, et absolut stemmeflertal. De følgende kapitler tematiserer en lang række aspekter af landsdelens historie 1933-45 fra det nazistiske »folkefællesskab« over økonomi, undertrykkelsesapparatet, kunst og kultur til hverdagen under Anden Verdenskrig og forholdene ved Nazitysklands sammenbrud. Også efterkrigstiden med et enormt antal flygtninge fra Østpreussen (befolkningstallet i regionen blev forøget fra ca. 1,6 mio. til 2,7 mio.) og demokratiseringen belyses. Endelig tages afnazificeringen og *Vergangenheitsbewältigung* på slesvig-holstensk op med det ikke ligefrem tilbundsgående opgør med landsdelens gerningsmænd bag nazistiske forbrydelser – ligesom Slesvig-Holsten var nazistisk kerneland i begyndelsen omkring 1930, var regionen lidt af en »pioner« i det manglende retsopgør. Bogen afsluttes med en tidslinje og en omfattende bibliografi.

Undervejs kan man trække på en god billedside, hvor illustrationerne i modsætning til praksis i så mange andre udgivelser ofte analyseres. Desuden er bogen forsynet med uddybende leksikalske opslag, ligesom der i marginen er anbragt noter, der for eksempel giver indsigt i forskningsdebatterne. Det er lærebogs-ambitionen, der slår igennem her. Endvidere er der – også i marginen – citater, der i lighed med illustrationerne skal perspektivere hovedteksten. En række temaopslag har en lignende funktion i form af biografier og konkrete nedslag: Når Gestapos aktiviteter og metoder i Slesvig-Holsten er omtalt i hovedteksten, belyses de for eksempel yderligere gennem et temaopslag om en broderfejde i Bredstedt, der endte med angiveri og en familietragedie. Sådan bringes generelle træk af landsdelens historie under tolv års nazisme i øjenhøjde. En anden af bogens klare styrker er dens ambition om at fastholde den større udvikling, som den konkret blev afspejlet i landsdelen. Samtidig er de geografiske grænser ikke snævre: Gauleiter og Oberpräsident

Hinrich Lohse, Slesvig-Holstens stærke mand 1933-45, blev 1941 udnævnt til rigskommissær Ostland, det vil sige til øverste politiske chef i de baltiske lande inklusive en stor bid af Hviderusland. Lohse tog en stor gruppe af sine medarbejdere med østpå. Samtidig blev nogle af regionens i øvrigt fåtallige jøder deporteret til Riga, hvor de om ikke direkte så i hvert fald indirekte blev myrdet af deres slesvig-holstenske landsmænd. Dermed integreres Holocaust meget direkte og relevant i regionalhistorien.

Der er nogle selvmodsigelser mellem hovedtekst og temaopslag, ligesom der synes at være et par faktuelle fejl, eksempelvis er der i et leksikonopslag om *Reichssicherheitshauptamt*, hvorunder blandt andet Gestapo hørte, tilsyneladende tale om en sammenblanding med SS' opbygning. Forbløffende er den temmelig stedmoderlige behandling af det danske mindretal, ja faktisk optager et opslag om Frøslevlejren (!) næsten lige så meget spaltepads som opslaget om det danske mindretal. Med omkring 4.000 medlemmer (1933) udgjorde det heller ikke engang 1% af Slesvig-Holstens befolkning. Men politisk fyldte mindretallet væsentligt mere i landskabet. Også 1920-grænsen kunne have været behandlet mere udførligt, for tyske forhåbninger om en grænserevision og Hitlers angreb på Versailles-systemet turde være oplagte delforklaringer på NSDAP's relativt store vælgertilslutning lige på den anden side af grænsen – under alle omstændigheder havde temaet fortjent at blive diskuteret mere uddybende i bogen.

Opslagene er for få og bogens opbygning for tidskrævende til at fungere som egentlig håndbog. Derimod vil den sikkert udgøre et godt undervisningsredskab, ligesom den alment interesserede læser får en bred introduktion og et godt overblik over udviklingstræk, væsentlige temaer og centrale aktører i det nazistiske Slesvig-Holsten med konstant øje på den nyeste forskning og udviklingen i hele Det tredje Rige.

Henrik Lundtofte

Schultz Hansen, Hans: Hjemmetyskheden i Nordslesvig 1840-1867.

Den slesvig-holstenske bevægelse

Historisk Samfund for Sønderjylland. Aabenraa 2009, 2 bind, 1030 sider.

Hans Schultz Hansen er vel den største specialist i 1800- og 1900-tallets sønderjyske og slesvig-holstenske historie. Hans omfangsrige artikel »Demokratie und Nationalismus – Politische Geschichte Schleswig-Holstein 1830-1918« i *Geschichte Schleswig-Holsteins*, som er udgivet af Ulrich Lange i 1996, er den grundigste oversigt over grænselandets historie, som både danske og tyske historikere ubetinget kan tilslutte sig, og den enighed er en nyskabelse i forhold til tidligere årtiers nationale historieskrivning. Derfor kan man anse hans nyeste udgivelse, der med noter, litteraturfortegnelse og register fylder mere end 1000 sider i to bind, for at være standardværket om den slesvig-holstenske-tyske bevægelse i Nordslesvig. Bøgerne ligger i emnemæssig forlængelse af hans bog *Danskheden i Sydslesvig 1840-1918* fra 1990.

Den slesvig-holstenske historiker, Erich Hoffmann, som døde for nylig, har ofte fremhævet, at den slesvig-holstenske historie aldrig foregik isoleret, men altid skulle sættes ind i en europæisk sammenhæng. Hans Schultz Hansen

retter også blikket mod den europæiske scene, idet den politiske og nationale udvikling i hertugdømmet Slesvig ikke forgik i et begrænset nationalt område, men i høj grad var del af en omfattende historisk proces, ligesom Slesvig også blev en del af den europæiske politik. For den nordlige del af hertugdømmet, altså Nordslesvig, var især hjemmetyskernes nationale opvågnen af særlig stor betydning, både for den slesvig-holstenske bevægelse, idet hjemmetyskerne var den slesvig-holstenske bevægelses nordlige forposter, og for den ejderdanske bevægelse, som den stod i et uovervindeligt modsætningsforhold til. Begge bevægelser var i overvejende grad liberale og demokratiske. Hans Schultz Hansen har fundet begrebet *hjemmetysker* anvendt for første gang i avisen *Dannevirke* i 1848, og her anvendes det om en tysksindet sønderjyde i modsætning til en sydfra kommende, tysktalende indvandrer. Herved træder den daglige anvendelse af det tyske sprog i baggrunden. Den hjemmetyske sprogpolitik var defensiv: I 1838/1840 protesterede man mod indførelse af dansk rets- og administrationssprog i Nordslesvig og efter 1850 mod de danske reskripter om skole- og kirkesprog i Mellemslesvig.

Hjemmetyskheden i Nordslesvig byggede på den slesvig-holstenske identitet, som begyndte med en akademisk fremhævnning af den retslige sammenhørighed af Slesvig og Holsten i Ribe-privilegiet fra 1460. Katalysator for efterfølgende udvikling blev de rådgivende stænderforsamlinger i Itzehoe for Holsten og i Slesvig by for hertugdømmet Slesvig. Striden om anvendelsen af dansk i stænderforsamlingen for Slesvig i 1842 og fire år senere Christian VIII's åbne brev om hertugdømmernes statsretslige og arvelige stilling bevirkede, at der i løbet af 1840'erne opstod en bred politisk bevægelse, som i yderste konsekvens tilstræbte løsrivelse fra den danske helstat og deltagelse som en selvstændig slesvig-holstensk stat i den tyske enheds- og frihedsbevægelse.

Grundlæggelse af selskabelige, patriotiske foreninger, kor og sangforeninger, gennemførelse af identitetsskabende folke- og sangerfester, ligesom udbredelsen af nationale symboler som for eksempel faner, våbenskjolde, sange samt en aktiv presse fremmede udviklingen og gav den slesvig-holstenske bevægelse støtte – også der, hvor den ellers stod svagt, som for eksempel i Nordslesvig.

Hans Schultz Hansen belyser grundigt den hjemmetyske bevægelses sociale sammensætning og geografiske tyngdepunkter. Hans konklusion er, at arbejdere var underrepræsenteret, mens skibsredere, købmænd, fabrikanter, kroejere, håndværksmestre og embedsmænd udgjorde det bærende element i Nordslesvigs slesvig-holstenske bevægelse. Det geografiske tyngdepunkt lå i det sydvestlige område omkring Tønder og på østkysten i byerne Aabenraa og Haderslev. Endvidere viser Hans Schultz Hansen på basis af underskriftsindsamlinger, at selv i erhvervsmæssigt mindre betydende byer som Løgumkloster og Augustenborg var der slesvig-holstensk aktivitet. Her skelner han mellem de liberale og demokratiske kræfter i byerne og bevægelsen på landet, som var konservativ og modstander af indførelse af dansk som administrationssprog og for bevarelse af den særlige slesviske identitet, og som knyttede sig til hertugen af Augustenborgs parti. Forløbet og resultatet af den slesvig-holstenske rejsning eller borgerkrigen 1848-1850 i den danske helstat brag-

te hjemmetyskerne i en vanskelig situation, som ikke sjældent tvang dem til at forlade deres hjemstavn. Ganske vist fik de fleste, som ønskede at vende tilbage, amnesti, men den gjaldt ikke for »oprørets« hovedpersoner, som for eksempel den augustenburgske hertugfamilie.

I løbet af 1850'erne brød den borgerlige slesvig-holstenske forenings- og forsamlingsbevægelse, som før 1848 havde været meget aktiv, ikke sammen, men under indtryk af den danske politik blev den kraftigt svækket. Imidlertid gav de danske forandringer i Nordslesvigs kirke- og skolesproglige traditioner anledning til protester. Dermed blev sprogspørgsmålet, lige som på den danske side i 1838/40 og med Peter Hiort Lorenzens aktion i stænderforsamlingen i Slesvig i 1842, et middel til at fastholde det hjemmetyske sammenhold samt fremhæve de nationale forskelle mellem den slesvig-holstensk-tyske og den danske bevægelse. Situationen blev skærpet med den danske forfatning i 1863, og igen var et udelte Slesvig forbundet med Holsten og adskilt fra Danmark under den augustenburgske hertug det krav, som blev slået stort op i medierne. På baggrund af begivenhederne i 1840'erne og 1850'erne fik disse krav stor opbakning blandt hjemmetyskere i Nordslesvig. Selvom Bismarck ikke tænkte på Slesvig-Holstens selvstændighed, kunne den augustenburgske hertug Friedrich (»der Achte«) glæde sig over stor opbakning især blandt tyske nordslesvigere, da han forekom mere lokal end det fjerne Preussen. Hans Schultz Hansen fremhæver, at både hertug Christian August af Augustenborg og Friedrich af Augustenborg forstod at benytte sig af en finansielt stærk propagandamaskine.

Med Slesvig-Holstens inkorporation i Preussen i 1867 sluttede de augustenburgske ambitioner, og indbyggerne i hertugdømmerne måtte indstille sig på en fremtid som borgere i den preussiske provins Slesvig-Holsten. Hjemmetyskerne og »up ewig ungedeelt«-slesvig-holstenerne havde kæmpet mod en deling af hertugdømmet Slesvig, som en kort overgang havde været på tale i § 5 i Prag-Freden fra 1866, men alligevel viste valgresultatet til Den nordtyske Forbundsdag i 1867, at hjemmetyskheden i Nordslesvig kun var et mindretal ved siden af det eksisterende danske flertal. Hjemmetyskheden var koncentreret omkring Tønder, Løgumkloster, på Tinglev-egnen og i byerne Haderslev, Aabenraa og Sønderborg, hvorimod den hjemmetyske bevidsthed i andre dele af Nordslesvig var af et beskedent omfang.

Man kan kort beskrive Hans Schultz Hansens store værk som metodisk grundig, afbalanceret i fremstillingen og klar i de sproglige formuleringer. Imponerende er den klare redegørelse for de generelle grundlæggende teorier om nationale bevægelser, som straks bliver anvendt på en række detailstudier i Nordslesvig. Denne fremstilling er både et standardværk om den slesvig-holstenske bevægelses historie for de tre årtier omkring borgerkrigen 1848-1850 og et standardværk om den slesvig-holstensk-tyske identitets oprindelse, og hermed det tyske mindretal i Nordslesvig.

Frank Lubowitz (oversættelse: Jesper Bolund Nielsen)

**Skov Kristensen, Henrik: Det tyske mindretal og Fårhuslejren.
Retsopgøret på museum**

Jysk Selskab for Historie. Århus 2005, 152 sider.

I en yderst læseværdig afhandling giver museumsinspektør Henrik Skov Kristensen fra Frøslevlejrens Museum udtryk for, at kravet til en Fårhusudstilling må være »at lægge historien frem så nøgternt og ærligt som muligt«. Det er værd at understrege ordene »som muligt«, fordi historiografien af retsopgøret og Fårhuslejren må tage hensyn til vidt forskellige vurderinger vedrørende dette afsnit af det tyske mindretals historie. Forfatteren har ret i, at der afspændingen mellem flertals- og mindretalsbefolkningen til trods »langt hen ad vejen« findes forskellige opfattelser af historien. Endvidere har der under retsopgøret efter Anden Verdenskrig dannet sig forskellige myter, der i modsætning til de historiske facts for en dels vedkommende stadig præsenterer sig som den historiske sandhed. Til myterne hører blandt mange andre den opfattelse, at de frontfrivillige ikke blev rehabiliteret. Hårdnakket har også den påstand formålet at holde sig, at nogle frontfrivilliges familier – med hjemmel i § 10 i lov nr. 500 af 9. oktober 1945 – ligesom den frontfrivillige selv skulle tilbagebetale den modtagne ydelse til Finansministeriet. Dette har dog ikke gjort krav på sådanne indbetalinger, og BdN har på sin side ikke formålet at henvise til et eneste konkret tilfælde. Først efter 1964 forsvandt sagen fra de officielle dagsordener. Der var tale om en myte.

Mindretallet har under og efter retsopgøret udnyttet denne periodes hændelser politisk og måske derfor i 1953 »overhørt« det politiske budskab, som regeringen forbandt med sin rehabiliterende amnestilovgivning (side 20). Ligeledes påstanden om, at retsopgøret var et udelukkende juridisk anliggende, må omvurderes. Henrik Skov Kristensen gør dette med et citat af historikeren Henning Poulsen. Han karakteriserer retsopgøret som »gengældelse«. I stedet for at anvende et så følelsesladet udtryk kunne man sige, at der var tale om et politisk anliggende, der med sine omdiskuterede love med tilbagevirkende kraft kun var af »ringe historisk interesse«. Det må derfor i betragtning af disse og andre omstridte forhold være historiografiens mål at afmytologisere retsopgøret med mindretallet og komme så tæt på historien »som muligt« i erkendelse af, at den i sidste ende ikke kan skildres »som den egentligt har været«.

Frøslevlejren blev til i 1944 på et forslag fra dansk side og var med til at forhindre, at endnu flere internerede danskere blev deporteret til koncentrationslejre i Tyskland. Efter den tyske kapitulation blev lejren omdannet til en interneringslejr for folk fra mindretallet, hvis forhold under besættelsen skulle undersøges. Da de første domme var faldet, blev lejren i stigende grad omdannet til en fangelejr og fungerede som sådan indtil 1949. Hverken omtalen af »det tyske mindretal« i titlen eller bemærkningen på side 5 om, at opgøret med landssvigerne i Sønderjylland blev et opgør med »en hel befolkningsgruppe, nemlig det tyske mindretal,« må forstås, som om mindretallet blev idømt en kollektiv straf. Der blev lagt vægt på, at dommene faldt på grundlag af individuelle retssager, og at retsopgøret med mindretallet var et led i et landsdækkende opgør. Det ville ej heller være korrekt at betragte lovene gene-

relt, idet muligheden for at tage individuelle hensyn var til stede. Dette var således tilfældet, hvis det kunne påvises, at regeringen havde givet tilladelse til handlingen.

Anledning til afhandlingens offentliggørelse i tidsskriftet *Historie* 2005/1 og som særtryk var debatten om oprettelse af et permanent »udstillingsvindue« om Fårhuslejren og retsopgøret med mindretallet i Frøslevlejrens Museum. Museets bestyrelse havde i 2003 vedtaget en principbeslutning om etablering af en sådan udstilling, som i flere år var blevet krævet af kredse i mindretallet. Der kan både argumenteres for og imod en sådan udstilling. Den turde dog ingenlunde dispensere mindretallet fra at problematisere netop denne vigtige del af historien såvel i undersøgelser på videnskabeligt niveau som i forbindelse med fremstillingen af den nationalsocialistiske tid i det tyske museum i Sønderborg.

Det må i høj grad regnes Henrik Skov Kristensen til gode, at han ikke fejrer noget under gulvtæppet – hverken på dansk eller tysk side (side 10). Indledningsvis beskrives emnerne Frøslevlejr, retsopgør og Fårhuslejr kort, men særdeles kompetent. Retsopgøret forstås som et kompromis mellem modstandsbevægelsens hårde linje og nogle indflydelsesrige, gamle, danske sønderjyske kredsers mere forsonlige kurs.

I princippet har forfatteren ret i, at mindretallets beskæftigelse og opgør med sin historie fra 1933-1945 kan ligge på et særdeles lille sted. I nogle af de analyserede værker savnes den kritiske distance ganske. At datere begyndelsen af mindretallets opgør med sin nationalsocialistiske fortid til mindretals-formandens Dybbøl-tale i 1995 turde dog være 15-20 år for sent. Såvel talerne i anledning af Dronningens besøg i 1986, forbundspræsident von Weizäckers i 1989 og ved tidligere lejligheder gav udtryk for medansvar for en udvikling, der løb af sporet. Afhandlingen indeholder en grundig gennemgang af debatten udløst i 1994 af spørgsmålet om en inddragelse af Fårhus-problematikken i Frøslevlejrens Museum og om danske og tyske kredsers holdning til »Fårhusmentaliteten«, som plejer en »Fårhus-myte« præget af bitterhed mod det danske samfund.

Henrik Skov Kristensen gør det klart, at et »Fårhus-vindue« ikke er et »mindested«, men en udstilling med ansvar overfor en tidssvarende, videnskabelig funderet historiografi, der tager sit udgangspunkt i en bred informerende kontekst. Historikken gælder i dette tilfælde spørgsmålet om, hvordan udstillingskonceptet opfatter den pågældende tids historie, og hvordan fremstillingens pointe kan synliggøres. Afhandlingen er et væsentligt skridt på vejen mod det endelige resultat. Det kan man kun være spændt på!

Günter Weitzing

Steensen, Thomas: Im Zeichen einer neuen Zeit. Nordfriesland 1800-1918
Geschichte Nordfrislands, bind 4, Udgivet af Nordfriisk Instituut i samarbejde
med Stiftung Nordfriesland. Braist/Bredstedt 2005, 224 sider.

I serien om Nordfrislands historie fra oldtid til nutid har lederen af Nordfriisk Instituut i Braist/Bredstedt/Bredsted, Thomas Steensen, skrevet fjerde bind, der omfatter tidsrummet 1800-1918. Og det har han gjort på fremragende vis. Thomas Steensen er den fremmeste kender af Nordfrislands historie og sammenfatter i denne bog sin omfattende viden. Det er forbløffende, så mange fakta om så mange emner inden for demografi, sprog, økonomisk, politisk, forvaltnings-, social- og kulturhistorie, han får proppet ind på de kun 224 meget velillustrerede sider (ca. 300 illustrationer). Det er oversigtshistorie, når det er allerbedst. Steensen fører desuden en letflydende og kortfattet pen og formår trods den afmålte plads at krydre fremstillingen med gode historier og illustrative eksempler, hvilket forøger læseværdigheden.

Nordfriesland strækker sig Tønning i syd til Tønder i nord. Det er et område med stor mangfoldighed og store forskelle. Alene sprogligt tales der i Nordfriesland plattysk, højtysk, sønderjysk foruden naturligvis de 11 nordfrisiske dialekter, der til dels er så forskellige, at man indbyrdes har svært ved at forstå hinanden. Økonomisk er forskellene endnu større: Rige kvægbønder på den gode græsning i marsken, socialdemokratiske værftsarbejdere i Tønning; daglejere og tjenestefolk – og alumner på fattiggården. Også erhvervsudviklingen gik stærkt fra landbrug, søfart, hvalfangst i første halvdel af århundredet til industri og turisme hen imod århundredeskiftet. Administrativt har Nordfriesland været stærkt opdelt med både det delvist selvstyrende Ejdersted og de kongerigske enklaver på øerne. Alle disse forskelle og hele denne riven- de udvikling fremlægger Steensen med et suverænt overblik.

Den nationale vækkelse og de nationale modsætninger mellem dansk, slesvig-holstensk, frisisk og preussisk bliver behandlet forbilledligt. Friseren Uwe Jens Lornsen, der skulle blive et slesvig-holstensk nationalt ikon, bliver grundigt afmytologiseret, og Thomas Steensen anlægger i det hele taget en befriende kritisk vinkel på både slesvig-holstenere, preussere, danskere – og såmænd også på frisere. Naturligt nok beskæftiger Thomas Steensen sig navnlig med ansatserne til en egentlig frisisk bevægelse. Slesvig-holstenerne var langt fra tilfredse med den frisiske »partikularisme« og gjorde sig ihærdige anstrengelser for at vinde friserne for slesvig-holstenismen, hvilket også lykkedes – måske navnlig takket være truslen fra »ejder-danskerne« i København. Efter rigsgrundlæggelsen i 1870 blev også friserne grebet af den tysk-nationale tanke og gik for flertallets vedkommende med tiden op i den tyske nation. Antallet af stemmer på de danske kandidater i de egentlig frisiske områder var her- efter forsvindende lille.

Store dele af Nordfriesland hørte efter 1867 under Tønder Landkreds, og også før den tid var der stærke administrative og økonomiske bånd mod nord. For læsere med interesse for navnlig Vestslesvigs og Tønderegnens historie er der derfor også meget at hente i denne fortrinlige bog. Den eneste alvorlige mangel – udover at bogen er for kort – er fraværet af et

register. Der er ganske vist planlagt et registerbind til hele værket, men det ville nu nok have været mere praktisk med et register i hvert bind.

René Rasmussen

Stoltz, Gerd: Unter dem Doppeladler für Schleswig-Holstein

Husum 2004, 144 sider.

Når der er fodboldlandskamp mellem Danmark og Tyskland i fjernsynet, kan der være god mening i at skifte over på den tyske kanal for at få en mere nuanceret vurdering af de danske spilleres præstation. Sådan kan man også gøre, når man vil læse om de slesvigske krige. Den foreliggende bog skildrer krigen 1864 set fra tysk og i særdeleshed fra østrig-ungarsk side. Det er en spændende vinkel – ikke mindst fordi den blotlægger den storpolitiske og europæiske sammenhæng, som krigen 1864 hører til i, og som vi i Danmark har en tendens til at overse.

Derudover giver den østrig-ungarske vinkel mulighed for at blive klog på andre sider af krigen end dem, der udspillede sig på Dybbøl fra februar til april 1864. Vi hører udførligt om de østrig-ungarske troppers sammenstød med den danske bagtrop ved Oversø den 6. februar 1864. Forfatteren har i vidt omfang krydret sin beretning med citater fra ældre fremstillinger, der delvis bygger på erindringer. Derfor må vi danskere lægge ører til, at begivenheden udlægges som en stor tysk sejr – den slags alternative fortolkninger må man leve med, hvis man vil høre historien fra modstanderens side. Nuvel, vi følger de østrig-ungarske tropper op igennem Jylland, og vi hører om, at de østrig-ungarske soldater under deres march gennem Haderslev blev modtaget med hurraråb og kindkys af lokalbefolkningen. Også her må vi – og ikke mindst indfødte haderslevere! – uvægerligt løfte et øjenbryn eller to. Vi iler videre nordpå: Vi hører om kampene ved Vejle den 8. marts, om bombningen af Fredericia den 21. marts, om østrigernes indtog i samme by den 29. april og om, hvordan Den tapre Landsoldat nær havde fået samme skæbne som Istedløven. Vi følger østrigerne helt til Nordjylland og får desuden en sjov sidehistorie om, hvordan danske soldater i krigsfangenskab i Wien blev beundret af byens indbyggere, nærmest som eksotiske dyr, der er hjembragt fra junglen.

Vi får naturligvis også en udførlig beretning om bataljen ved Helgoland mellem den østrigske og danske flåde – en kamp, der som bekendt endte med et sønderskudt østrigsk flagskib og en ubrugelig dansk sejr. Men trods alt en sejr. At østrigerne åbenbart *også* så slaget som en sejr, fordi det var lykkedes at bryde den danske blokade af de nordtyske havne, er endnu en af de fortolkninger, man som dansker må værne sig til. Det gælder også skildringen af begivenhederne i Vadehavet. Kaptajnløjtnant Hammers månedlange legen kispus med de østrigske besættelsestropper på de frisiske øer omtales udførligt, men munder ud et skulderklap til østrigerne, fordi det til sidst lykkedes dem at fange Hammer. Det var godt gjort, for østrigere havde jo den ulempe, at de ikke kendte til den type farvand, som de havde med at gøre! Som nævnt må man lære at leve med den slags, hvis man vil høre modstanderens version.

Endelig hører vi om våbenstilstanden, om den for Danmark så ydmygende

fredsslutning i Wien og om de østrig-ungarske troppers lange hjemrejse. Til sidst får vi en interessant oversigt over, hvordan begivenhederne i krigen 1864 siden hen er blevet mindet i henholdsvis Slesvig-Holsten og Østrig. Bogen afsluttes med en oversigt over østrigske krigergrave i Tyskland og Danmark.

Forfatteren har leveret en velskrevet og sober fremstilling af krigen 1864 – og med en vinkel, der virker forfriskende. Udgivelsen er tydeligvis resultatet af en stor arbejdsindsats. Det kommer også til udtryk på billedsiden. Bogen er særdeles rigt illustreret og indeholder gengivelser af mange malerier og stik, som man ellers ikke ser. Blot en skam, at der ikke har været råd til at give bogen et flottere udstyr. Det havde den i grunden fortjent.

Axel Johnsen

Vadehavet. Portrætter af et kulturlandskab. En kulturhistorisk rejse langs Vadehavskysten i Danmark, Tyskland og Holland

Redigeret af Jan Abrahamse, Marieke Bemelman, Martin Hillenga, John Frederiksen og Morten Hahn-Pedersen. Udgivet af Amternes Vadehavssamarbejde. 352 sider.

Den meget smukke og statelige bog byder, som undertitlen siger, på en række kulturhistoriske vandringer langs Vadehavskysten. I et indledende kapitel redegøres for de naturmæssige betingelser for dette unikke områdes tilblivelse og udvikling og den betydning, naturforholdene har haft for dets kulturelle og historiske udvikling.

Derefter følger atten kapitler om de enkelte afsnit af kysten og de lokaliteter, man finder der. Der er to kapitler om det danske, elleve om det tyske og fem om det hollandske område, hvilket vel meget godt afspejler den geografiske fordeling af Vadehavsområdet. Kapitlerne er meget uens i opbygning og struktur, men i de fleste tilfælde redegøres der med større eller mindre engagement og dybde for historie, erhvervsforhold og kunstneriske minder.

Desværre forbliver det meste af bogen på »strejftogsplanet«, og forfatterne går sjældent i dybden. Der skøjtes i alt for store dele af bogen hen over landskaber og kulturspor, uden at fortælleren giver sig tid til en ordentlig behandling af sit emne og område. Retfærdigvis skal det nævnes, at der er stor forskel mellem de enkelte afsnit. Det danske vadehavsområde beskrives acceptabelt af Finn Krageskov, mens man kan undre sig over, at de særdeles kompetente redaktører har kunnet godkende afsnittene om de nordfrisiske marskegne. Ludwig Fischer spiser således Halligerne af med en flyvetur – »der ligger ditten, og der ligger datten« – og Ejdersted med lidt løs busturssnak. Og billedet side 130 har intet med en haubarg at gøre.

Området mellem Elben og den hollandske grænse er bogens kvalitative tyngdepunkt. Norbert Fischer, Fiedemann Rast og Klaus Dede skriver med både humor og engagement og leverer en grundig indføring i egnen og dens historie og kultur. Eneste flop er kapitlet om øerne, hvoraf flere knap nok nævnes, og beskrivelsen som helhed er meget tynd.

De hollandske kapitler er ret ujævne. Et af dem består således kun af et tyndt interview med en gammel rejefisker. Andre har betydeligt mere substans. Men man savner en omtale af Zeudersødæmningen (Afsluitedijk) og

dens afgørende betydning for det hollandske vadehavs- og marskområde, blandt andet gennem Lelyplanen, som på afgørende vis ændrede hele landets struktur. Heller ikke her er øerne genstand for nogen særlig grundig omtale, bortset fra Texel.

I det hele taget synes øerne at være bogens svage punkt. De bliver stedmoderligt behandlet, sammenlignet med fastlandet, selvom logikken har store dage (side 304): »Det er ikke så meget isolationen, der gør øboen til øbo, men mere tilstedeværelsen af det omkringliggende hav«! Ja.

Bogens absolutte force er den overdådige mængde af fine fotografier, ofte gengivet i stort format – adskillige på dobbeltopslag. Ikke noget med frimærkeillustrationer her. De dækker emnet bredt og fyldestgørende – der er stemningsfulde landskaber, nærbilleder og flyoptagelser, huse, byer og mennesker, både og vadernes mægtige flader. Høj himmel og drivende skyer. De gør bogen til en flot æstetisk oplevelse. Billederne er fotograferet af Svend Tougaard (Danmark), Hartmut Schwartzbach og Martin Stromann (Tyskland) samt Bent Nienhuis (Holland).

Bogens atten afsnit er leveret af tretten forfattere, og ud over de fem redaktører har en redaktionskomité på seks medlemmer været i virksomhed. Alle kompetente folk. Man skulle således mene, at sagen havde været i gode hænder, men desværre ser det ud til – også i dette tilfælde – at mange kokke fordærver maden.

H.E. Sørensen

Weitling, Günter: Fra Ansgar til Kaftan; Sydslesvig i dansk kirkehistorie 800-1920

Studieafdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Flensborg 2005, 440 sider.

Det nuværende Sydslesvig er en uadskillelig del af den danske historie. Derfor giver det også særdeles god mening at skrive en bog om Sydslesvig i dansk kirkehistorie 800-1920.

I 1949 udsendte Haderslev Stift festskriftet *Slesvigs delte Bispedømme* i anledning af tusindåret for Slesvig Stifts oprettelse. Skriftet var med forord af biskop C.W. Noack og vægtige bidrag af bl.a. J. Skovgaard, H. Hejselbjerg Paulsen, A. Malling og H.F. Petersen. Med titlen »det delte bispedømme« blev der hentydet til landsdelen Slesvigs mange administrative inddelinger, som også har gjort sig gældende inden for kirken. Slesvig Stift grænsede således i sin nordvestlige del op til Ribe Stift, hvis sydlige forpost lige siden middelalderen har omfattet Tønder.

Men også Slesvig Stift selv har været præget af inddelinger. Groft sagt kan man sige, at den nordlige del af stiftet har stået under langt kraftigere dansk påvirkning end stiftets sydlige del. Dette hang blandt andet sammen med stiftets to gejstlige uddannelsessteder i byerne Haderslev og Slesvig. I Haderslev uddannedes præsterne på dansk og latin ved det såkaldte kollegiatkapitel, som var et slags anneks til domkapitlet i Slesvig. I Slesvig gennemgik præsterne deres uddannelse ved domkapitlet på plattysk og latin. Af kapitlernes statutter i 1300-tallet fremgår, at de præster, der skulle virke inden for

Haderslev Provsti (som dengang hed Barved sysselsprovsti), skulle tage en del af deres uddannelse ved kollegiatkapitlet i Haderslev, mens de præster, som blev ansat i det øvrige stift, fra Løjt og Ravsted i nord til Ejderen i syd, blev indskrevet i Slesvig. Dette forhold betød samtidig, at kirkesproget i Nordslesvig uden for købstæderne overvejende blev dansk, mens kirkesproget i stiftets sydlige del, det vil sige domkapitlets direkte indflydelsesområde, blev plattysk og senere tysk. Resultatet blev, at der opstod en grænse mellem sogne med dansk og sogne med tysk kirkesprog. Denne kirkesprogsgrænse er næsten identisk med den senere afstemningsgrænse i 1920.

De to kirkelige centre i stiftet fik – som det ofte er fremhævet – stor betydning for Sønderjyllands folkelige og kirkelige udvikling. De har i høj grad bidraget til, at man har kunnet tale om et kulturskel tværs over landsdelen, hvor for eksempel det plattyske skriftsprog var dominerende i domkapitlets indflydelsesområde, mens det danske skriftsprog havde en tilsvarende plads i de sogne, der hørte til Haderslev Provsti.

En anden bestemmende faktor for Slesvig Stifts særlige status inden for det danske kongerige hænger nøje sammen med reformationens indførelse.

Med oprettelsen af ærkebispedømmet i Lund i 1104 var Slesvig Stift formelt blevet indføjet som det sydligste led af den danske kirkeprovins. Herved opstod en naturlig samhørighed med den danske kirke. Med reformationen overgik ledelsen af kirken til landsherren eller fyrsten, det vil sige Christian III. Han lod udfærdige den nye grundlov for den danske kirke, den såkaldte Kirkeordinans af 1537/39, som kom til at gælde til Kongeågrænsen. Hertugdømmerne fik få år senere en egen separat udgave, den slesvig-holstenske kirkeordning, der vedtoges på landdagen i Rendsborg i 1542. Denne var i alt væsentligt identisk med den kongeriske, dog tilpasset de specielle forhold i hertugdømmerne og udfærdiget på latin med plattysk oversættelse. Begge kirkeforordninger havde Luthers nære fortrolige Johann Bugenhagen som medarbejder. Både nord og syd for Kongeåen etableres altså på dette tidspunkt en landskirke, hvor den siddende fyrste havde overmyndigheden, i området Slesvig blev stiftets kirkeledelse dog spredt på flere verdslige herskere. Denne særlige kirkeordning for Slesvig-Holsten medførte tillige en større uafhængighed af den kongeriske kirke.

Såvel i Danmark som i hertugdømmerne var der således tale om en reformation efter »den wittenbergske model«. Dette indholdsmæssige aspekt fremhæves af Günter Weitling. Det er således en gennemgående synsvinkel i Günter Weitlings kirkehistoriske fremstilling, at han i lighed med flere af sine forgængere, for eksempel Ernst Feddersen og H.V. Gregersen, betoner den kirkelige og teologiske faktor i mange af de kirkehistoriske tildragelser og afgørelser i Slesvig. »Indholdsmæssigt var reformationens indførelse i Danmark og hertugdømmerne intet tysk anliggende, men udtryk for inspirationen fra Wittenberg,« skriver Günter Weitling side 153. Christian III, som selv var en overbevist lutheraner, gik simpelt hen efter at få de bedste teologiske medarbejdere til sit område, og de var nu engang at finde i Wittenberg. Her lå det åndelige centrum, som den danske kirke var helt afhængig af. Denne tankegang er også bærende for den slesvig-holstenske kirkeordning. Weitling forlader altså definitivt den betragtning, der gør det nationale til den bestem-

mende faktor i fremstillingen af Slesvigs kirkehistorie. Med Günter Weitlings egne ord: »Siden 1830'erne er kirkehistorien mest blevet betragtet gennem nationalpolitiske briller. Det har medført, at kirkelige indfaldsvinkler er skudt i baggrunden. I stedet er kirken i alle tidsperioder set som udtryk for skiftende nationalpolitiske forhold. Spørgsmålet har for kirkehistorikerne været, om kirken på det givne tidspunkt bidrog til germaniserings- eller daniseringsbestræbelser. Selv middelalderlige begivenheder blev anakronistisk vurderet ud fra modsætningen dansk-tysk i 19. århundredes forstand. De kirkehistoriske fremstillinger blev i kraft af denne tendens vigtige redskaber i det 19. og 20. århundredes nationale kamp.« (side 16).

Günter Weitling finder sin synsvinkel bekræftet, når han forklarer skiftet inden for kirke- og administrationssprog i Sydslesvig i løbet af 1600-tallet, fra plattysk til højtysk. At gudstjenestesproget i Sydslesvig med få undtagelser i denne periode overgik til højtysk havde sine teologiske årsager, nemlig at kirkens daværende ledere regnede Luthers (højtyske) for at være det »hellige sprog«, som var bedst egnet til at udtrykke »livets store spørgsmål og forlene gudstjenestens liturgi og prædiken med den passende værdighed« (side 184). Sprogskiftet ses altså ikke først og fremmest som en følge af en bevidst fortyskning eller som et udslag af ringeagt for det danske folkesprog (C.F. Allen).

Det er ikke svært at begrunde, at Günter Weitlings fremstilling af netop *Sydslesvigs* kirkehistorie er et oplagt og godt valg. Dels kan man pege på det allerede nævnte kirkelige og teologiske tyngdepunkt i dette område, Slesvigs bispesæde og kirkesprogsgrænsen, dels udgår en række af de afgørende kirkehistoriske impulser ganske simpelt fra landet mellem Skelbækken og Ejderen. Man kan blot nævne i kronologisk opremsning kristendommens vej til Danmark via Hedeby/Slesvig med missionsbiskoppen Ansgar, Harald Blåtands dåb ved Helligbæk nord for Isted, den danske reformations arnested og »ideelle hjørne«, Husum med Hermann Tast og Matthias Knutzen i spidsen. Günter Weitling har desuden en spændende omtale af den økumenisk og humanistisk indstillede personlighed, Georg Calixt (1586-1656), som søgte et fælles kirkeligt trosgrundlag mellem tidens stridende kristne kirker. Han var opvokset i Medelby (daværende Tønder Provsti) og blev siden professor i teologi ved universitetet i Helmstedt (cirka 40 km øst for Braunschweig). Han betegnes af Günter Weitling som »den største og måske mest indflydelsesrige teolog, Sydslesvig nogensinde har fostret« (side 163). Fra den lutherske ortodoks tid skildrer Günter Weitling endvidere meget oplysende de markante gottorpske generalsuperintendenters betydning (blandt andet Jacob Fabricius den Ældre og Stephan Klotz).

I den efterfølgende pietisme i 1700-tallet omtales blandt andet nye forskningsresultater, der peger på pietismens vandringer til hertugdømmerne fra både Halle og København, de herrnhutiske kredse i Sydslesvig (blandt andet Flensborg, Ladelund, Brarup, Humtrup og Sild) og grev N.L. Zinzendorfs besøg i Rendsborg (1731) samt dennes ikke udførte planer om oprettelse af et missionsuniversitet i Flensborg og en brødrekoloni i Fartoft. Desuden berettes om de vakte i de nordfrisiske menigheder omkring Bredsted, Bordelum og Bargum og om faderen til den kendte statsminister, generalsuperintendenten

Adam Struense (1760-1791), der satte hensynet til kristendommens fremgang højere end en rigoristisk sprogpolitik.

Under oplysningstiden karakteriseres blandt andet tidens rationalistiske salmebogsudgivelser og kirkelige reformarbejde, for eksempel den indflydelsesrige *Allgemeines Gesangbuch* (1780) af teologiprofessoren i Kiel, Johann Cramer, og det kongeligt godkendte, men omstridte kirkeritual for hertugdømmerne (*Kirke-Agende*, 1797), affattet af generalsuperintendenten Jacob Georg Adler. Også kirken og det nationale spørgsmål i 1800-tallet får selvsagt en udførlig omtale, desuden karakteriseres Kiel-provsten Claus Harms og dennes forhold til den danske N.F.S. Grundtvig, herunder grundtvigianismens begrænsede indflydelse i Sydslesvig.

Af andre emner kan nævnes den danske regerings (forgæves) bestræbelser på at overtale den markante københavnske professor i teologi (og tidligere Flensborgdreng) H.L. Martensen til at indtage bispestolen i Slesvig i begyndelsen af 1850'erne og kaldelsen af den nordslesvigske og danske, ikke-grundtvigske præst U.S. Boesen til Slesvigs biskop i stedet for (1854-1864).

Endvidere beretter Günter Weitling levende og grundigt om tiden under det præjssiske styre, om presset på det danske kirkeliv, som endte med de danske gudstjenesters fuldstændige afskaffelse i Mellemslesvig i 1911. Godt udført er også Günter Weitlings nuancerede portræt af de to centralt placerede generalsuperintendenter for Slesvig Stift under fremmedherredømmet B. P. Godt (1864-85) og Th. Kaftan (1886-1917). Bogen slutter med at fremstille den betydelige missionske vækkelsesbevægelse med centrum i Breklum og diakonissestiftelsen i Flensborg med forbindelse til den nordslesvigske vækkelsesbevægelse (Indre Mission). Dog ledsaget af den nøgterne konstatering, at »den kirkelige vækkelse, der prægede Nordslesvig og nåede et højdepunkt i årtierne omkring århundredskiftet, formåede ikke at trænge over sproggrænsen« (side 387).

Günter Weitlings *Fra Ansgar til Kaftan* når vidt omkring, og meget andet kunne nævnes. Det er et særdeles velkomment bogværk, som foruden en rig stofmængde udmærker sig ved hele vejen igennem at have blik for sammenhænge og vekselvirkning mellem dansk og tysk kirkeliv. Der er med andre ord al mulig grund til at ønske Studieafdelingen og alle interesserede læsere et stort tillykke med denne kirkehistorie. Og den aktuelle danske kirke i Sydslesvig har tilmed fået beskrevet sit åndelige og historisk-kulturelle rodnet. Dermed bekræfter bogen, at dansk kirkeliv i Sydslesvig i dag også i et historisk perspektiv er et spændende »særområde i dansk kirkehistorie«.

Fra Ansgar til Kaftan foreligger i et indbydende lay-out og med et godt billedstof, herunder nogle fine fotografiske illustrationer af Helge Krempin.

Sten Haarløv

Arkiver, museer og forskningsinstitutioner 2005

Archiv/Historische Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe

Året 2005 var præget af udgivelsesarbejde. Det skyldes de mange jubilæer, som skulle fejres. Der blev bl.a. udgivet et festskrift i anledning 100 års jubilæet for Nordschleswigscher Volkshochschulverein. Redaktionen lagde en bog på bordet, som på 314 sider beskriver de mange facetter af Volkshochschule Tingleff og Deutsche Nachschule Tingleff. Den 20. maj blev festskriftet præsenteret ved en højtidelighed arrangeret af Nordschleswigscher Volkshochschulverein. Ved samme lejlighed udkom også det 80. hæfte af *Schriften der Heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft*.

Andre artikler, som blev udgivet i 2005, vedrørte 50 års jubilæet for Bonn-København Erklæringerne. Det gjaldt f.eks. et bidrag om »Fortidens skygger. Mindretallene 1920-1945« og en artikel om det tyske mindretal 1955-2005. Begge artikler blev trykt i en antologi udgivet af Institut for Grænseregionsforskning. Til *Nordschleswig-Buch*, der ligeledes blev udgivet i anledning af Bonn-København-jubilæet, bidrog arkivet med redaktionen af to artikler og med en selvstændig artikel, som beskriver det tyske mindretals historiske arbejde inden for forskning og formidling. Denne bogs karakter af »læsebog« afsløres af titlen: *Geschichte mal dänisch, mal deutsch – typisch Grenzlandgeschichte*. Endnu en artikel kan læses i temahæftet *Sønderjysk Kulturarv*, som blev udgivet i skriftrækken *Sønderjyske Museer*. Artiklen tegner en skitse af den tyske kulturarv i Nordslesvig.

Et andet jubilæum var 60 året for grundlæggelsen af Bund Deutscher Nordschleswiger (BDN) i november 2005. I anledning af dette jubilæum offentliggjorde arkivet en artikel om BDN fra 1945 til i dag i det tillæg, som *Der Nordschleswiger* offentliggjorde i anledning af mindretallets årlige festdag. Artiklen blev endvidere bragt i en forkortet version i *Grenzland 2005*. Derudover blev der forfattet en række anmeldelser, som blev trykt dels i *Der Nordschleswiger*, dels i *Schriften der Heimatkundlichen Arbeitsgemeinschaft*, *Grenzfriedenshefte*, *Zeitschrift der Gesellschaft für Schleswig-Holsteinische Geschichte* og *Sønderjyske Årbøger*.

Mindretallets foreninger bestilte en række historiske foredrag, og der blev afholdt en række arrangementer, der skulle oplyse om mindretallet i fortid og nutid. Deltagere i disse arrangementer var forskellige grupper fra Slesvig-Holsten, herunder Landesgeschichtlicher Ausschuss under Schleswig-Holsteinischer Heimatbund (SHHB), en gruppe etnologistuderende fra universitetet i Wien, en gruppe geografistuderende fra universitetet i Flensborg, medarbejderne ved Nordelbisches Kirchenarchiv samt en delegation af seks medlemmer af landdagen i Kiel.

Af arkivets nyhervervelser bør følgende nævnes: Arkivet modtog en samling af korrespondance, protokoller og avisudklip vedrørende folketingsvalget i 1979 og det tyske mindretals fejlslagne forsøg på opstilling af folke-

tingkandidat sammen med Centrumdemokraterne. Dette materiale, som er samlet af Uwe Möller i 1998, giver et særdeles detaljeret billede af begivenhederne dengang. Den største tilgang af arkivalier kom fra den nu nedlagte tyske skole i Uge. Afleveringen omfatter 26 enheder, først og fremmest sager fra 1980-1995, men også en beretning, der rækker tilbage til 1941. Materialet belyser et nyt og vigtigt aspekt af mindretallets skolearbejde.

I øvrigt deltog arkivet i arbejdet med at opbygge en gæstestilling om det tyske mindretal i fortid og nutid på Aabenraa Museum. Udstillingen blev tilrettelagt i 2005 og vist i vinteren 2006. Derudover deltog arkivet i tilrettelæggelsen i dette års udgave af foredragsrækken »Schleswigsche Gespräche – deutsch-dänische Begegnungen«. Arrangementet, som i år fandt sted for 13. gang, afholdes skiftevis på den danske og den tyske side af grænsen. Dette kan give problemer. Vi er som regel tilfredse med et deltagerantal mellem 20 og 30, men i 2005 gang nåede vi end ikke så langt op. Arrangementet, der skulle have fundet sted i marts, måtte desværre aflyses på grund af ringe tilmelding, men et erstatningsarrangement med titlen »Gamle og nye mindretal« havde til gengæld over 60 deltagere.

Frank Lubowitz

Danevirke Museum – Sydslesvigsk Forening

Den 2. april 2005 var H.C. Andersens 200 års fødselsdag. På Danevirke Museum blev dagen fejret med en særudstilling og en præsentation af en bog om digteren – begge dele med titlen: *Hver elsker sin farve – Hertugdømmerne og H.C. Andersen*. Bogen er forfattet af arkivar Lars N. Henningsen den danske H.C. Andersen-ekspert Johan de Mylius. En række slesvigske museer og institutioner både nord og syd for grænsen var behjælpelige med udstillingen, som blev tilrettelagt af Anne Jonassen, studerende ved Institut for Æstetiske Fag og Center For Museologi ved Aarhus Universitet.

Postkontor på Danevirke Museum

I forbindelse museets markering af H.C. Andersen-jubilæet blev der udgivet et tysk førstedagsstempel. Det tosprogede stempel viste H.C. Andersens kontræf, bynavnet Dannewerk/Dannevirke og indskriften »Werbeschau im Dannevirke Museum – Hans Christian Andersen (1805-1875)«. Stemplet kunne sammen H.C. Andersen-særmærkerne fra Deutsche Post erhverves på det tyske postkontor, der den 4. april var blevet indrettet på museet. Også det danske postvæsen solgte danske mærker. Bag arrangementet stod den slesvigholstenske frimærkesamlerforening og arkivleder Reimer Witt.

Undersøgelser og udgravninger

Museet tog initiativ til et samarbejde mellem Archäologisches Landesamt og Jaruplund Højskoles vinterhold, der skulle sætte de unge højskoleelever ind i arkæologien. Der blev foretaget prøveboringer på en varft i Hattstedmarsk. Selvom der har været foretaget mange undersøgelser og udgravninger på Slesvigs vestkyst, er Hattstedmarsken stadig en hvid plet på kortet. Universitetet i Kiel har i sommerens løb foretaget de første geofysiske undersøgel-

ser ved Valdemarsmuren, blandt andet med jordradar. Formålet var at afprøve, om de videnskabelige undersøgelser, som tidligere har afsløret Hedeby »underjordiske bybillede«, også lod sig anvende på Danevirkes volde. Det synes at være tilfældet. Sammen med Dr. W. Kramer har museumsinspektøren stået for flere undersøgelser ved Thyraborg og i den tørlagte Danevirke Sø og en mindre udgravning vest for skanse 14. Resultaterne vil blive offentliggjort senere. I forbindelse med undersøgelserne har Dr. Kramer lovet, at alle arkæologiske undersøgelser ved Danevirke fremover vil blive foretaget i samarbejde med Danevirke Museum.

Skoletjeneste og museumspædagogik

Godt og vel 200 skoleklasser har til dags dato besøgt museet i år, herunder gæster fra det høje nord. En 8. klasse fra det nordligste hjørne af Island, der var på besøg på Gustav Johansen Skolen i Flensborg, fik set museet og volden. Eleverne var optaget af vikingetiden, men også skanse 14 fra 1864 havde deres interesse. Både museet og Den arkæologiske Park har fortsat både danske såvel som tyske skolars interesse. Vi kan med tilfredshed konstatere, at flere og flere klasser fra vore egne skoler i Sydslesvig kommer til os – som f.eks. en 8. klasse fra Jens Jessen Skolen, der trak en hjemmelavet kanon med hjem til Flensborg. Tilbagetoget foregik dog i sommervarmen. Desværre kan Kreis Schleswig-Flensburg ikke finde penge til den gratis elevtransport til Danevirke i år. Men vi håber, at det kan lykkes igen til næste år. Til gengæld er vi gået sammen med Naturschutzverein Obere Treenelandschaft og Ochsenweg e.V. omkring et tilbud til skoler under titlen »Mit dem Rucksack unterwegs! Erforschen – Erleben – Verstehen«.

Folkefest og tanteffas

Mindretallet fejrede Bonn-København Erklæringerne med en folkefest ved Danevirke Museum den 20. august. Sydslesvigs Vælgerforenings tidligere formand, Gerda Eichhorn, bød velkommen. Flere danske organisationer havde sat telte og informationsboder op i museets gård. Denne fest var arrangeret af Samrådet, og det praktiske stod SSF for. Til succesen bidrog i særdeleshed den slesvigske vikingeforening Opinn Skjold, som museet i flere år har haft på besøg. Foreningen havde slået et farverigt vikingemarked op langs med volden. »Vikingerne« viste og falbød deres fine håndværksprodukter. Det var museumsformidling højest plan. Tante Andante og musik sørgede for, at det blev oplevelse for både børn og voksne. SSF havde lejet sig ind på hærvejskroen Rødekre, der havde stillet deres friluftsscene til rådighed for de optrædende og i øvrigt også sørgede for, at festens aktører og gæster ikke gik sultne og tørstige hjem.

Historiens Dag

Danmarkshistories vugge er ikke mindst Sydslesvig. Det var derfor glædeligt, at det lykkedes SSF at få koblet Danevirke Museum på Kulturarvstyrelsens initiativ »Historiens Dag«. »Sorte Margrethe på Danevirke vold« var titlen på inspektørens 1/2 times lange sagnfortælling ved Valdemarsmuren. Til

trods for, at der var oprettet en elektronisk arrangementskalender, så børn og forældre kunne finde frem til arrangementerne, fandt besøgende kun ved tilfælde hen til fortælleren. Alligevel nåede omkring 40 videbegærlige at høre de gamle sagn om Danevirke.

Den arkæologiske Park

I tidsrummet fra den 23. maj til den 3. juni var der igen soldater på Danevirke. Efter 10 dages hårdt arbejde var jordarbejdet på den gamle danske skanse 14 afsluttet. Både de danske og tyske ingeniørsoldater har lovet at komme igen, såfremt vi har opgaver til dem. Og det har vi! I næste omgang vil vi reetablere stormpalisaderne og barriereporten på kanonrampen. Siden skal der stilles kanoner op. Det skal derfor nævnes, at bestyrelsen for Den arkæologiske Parks støtteforening med Kresten Philipsen i spidsen er gået i gang med det forberedende arbejde. Inspektøren er med i en arbejdsgruppe, der står for at udarbejde en brochure, der blandt andet skal bruges til i forbindelse med fondsansøgninger. Sidst på sommeren blev der bygget kørestolsramper, så også bevægelseshæmmede museumsgæster har mulighed for at nyde udsigten fra skansens brystværn.

Stavkirke og Thorshammervej

Selv om den lille bygning bevidst var opført uden fast fundament, lykkedes det ikke at overtale byggemyndighederne til at vi kunne beholde det lille trækapel i parken, som spejderne og produktionsskolen i Hørning byggede til Slesvigs 1200-års jubilæum. Det har nu fået et varigt ståsted på spejdercentret i Tydal.

Med lyn og torden blev »Thorshammervejen«, den nye cykelrute der forbinder Hedeby Museum med Danevirke Museum, indviet. Museet tog den 4. juni imod det første cyklehold, der fulgte skiltene med hammersymbolet fra Hedeby til Dannevirke. Busdorfs borgmester Ralf Feddersen og Danevirkes borgmester Hermann Büll førte an og Bernd Zich fra den tyske hærvejsforening viste vej fra de nyopførte hedebyhuse indenfor halvkredsvolden, forbi runesten og krigergrave til Danevirke Museum. Cykelruten er oprettet på initiativ af Ochsenweg e.V., der ønsker at ruten skal videreføres langs volden til Hollingsted. En vejledende brochure er på trapperne.

En sten til Dannevirke

113 lokaliteter verden over bærer navnet Dannevirke. Et af stederne ligger i Nebraska USA, hvor danske emigranter slog sig ned i slutningen af 1800-tallet. I deres nye hjemstavn byggede de en lille kirke og et forsamlingshus af træ, der står på den amerikanske fredningsliste. »Dannevirke« står der på gavlen med røde bogstaver på de falmede grå brædder. Her mødte Jaruplund Højskoles rejsehold den lokale befolkning af tredje- og fjerdegenerationsdanskere. Museumsinspektøren, der var med på studietur, benyttede sig af lejligheden til at overdrage en hilsen fra Dannevirkes borgmester H. Büll og overrække en mursten fra Valdemarsmuren. Stenen vil blive udstillet i kommunens lille udstilling i kirken sammen med billeder og navne på de første danskere, der slog sig ned i det lille danske samfund.

I 2005 deltog museet i en studietur, hvor et af indslagene var et besøg i byen Dannevirke i Nebraska USA. Byen blev grundlagt af danske emigranter rejste i slutningen af 1800-tallet. Et vidnesbyrd om denne tid er dette fredede forsamlingshus fra 1901. Foto: www.nebraskahistory.org.

Dannevirke, UNESCO og verdens kulturarv

Efter at Sydslesvigs Vælgerforening har opfordret den slesvig-holstenske landdag til at anmelde Dannevirke til UNESCO som verdens kulturarv, og efter at de første møder har fundet sted, har Archäologisches Landesamt overtaget styringen. Der er udarbejdet en undersøgelse af mulighederne for at komme på UNESCOs liste. Undersøgelsen anbefaler et samarbejde de nordiske lande – og måske Canadas – vigtigste vikingetidsmindeprojekter, f.eks. Jellinge og Birka, i projektet. I den sammenhæng spiller Nordic World Heritage Foundation i Oslo en afgørende rolle. Mange møder og samtaler ligger forude, men vi er nået godt på vej.

Museet har været en af de drivende kræfter bag oprettelsen af Den arkæologiske Park. Vi kan derfor være tilfredse med, at de tyske institutioner accepterer os som en kompetent partner. Har det tyske Landsmuseum fortrinsvis sat fokus på Hedeby og området inden for halvkredsvolden, vil man nu fra offentlig side også skulle gøre en indsats for det godt 20 km lange voldforløb. Meget er allerede sat i værk, og SSF's eget museum har været med til at vise vejen. Efter mange års ihærdigt arbejde er der endelig kommet et skilt op ved motorvejen med henvisning til Dannevirke. Det tosprogede skilt er betalt af Sydslesvigsk Forening.

Afslutningsvis skal det nævnes, at Dannevirke museum har fået ny brochure. Den er layoutet af Helge Krempin, der aldrig er bleg for at gøre en frivillig

indsats for museet. Vores trykkeri har færdiggjort den farvestrålende tosprogede folder, der omhandler museets og voldens seværdigheder i parken.

Nis Hardt

Deutsche Museen Nordschleswig

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig

Læsere af årsberetningerne om mindretallets museum vil have bemærket, at der både i 2003 og 2004 var tale om et tysk skolemuseum i Nordslesvig. I denne årsberetning skal der berettes mere udførligt om denne nye institution i det tyske museumsvesen i Nordslesvig.

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig begyndte beskeden i november 2001 med en skolehistorisk udstilling i kælderens under det tyske gymnasium i Aabenraa. Bag initiativet stod en lille arbejdsgruppe under ledelse af Hans Jürgen Nissen og Immo Doege, der havde sat sig som mål at etablere et tysk skolemuseum for Nordslesvig.

Museet blev støttet af en særlig forening, og efter en række vedtægtsændringer i denne forenings vedtægter blev museet optaget i »Trägersverein Deutsche Museen Nordschleswig«. Omtrent samtidigt stillede den tyske skoleforening seks værelser (cirka 150 m²) i en villa på Jørgensgård 5 i Aabenraa til rådighed for museet. Stueetagen har i de sidste 50 år huset en af de to tyske børnehaver i Aabenraa. Efter en omfattende renovering åbnede Deutsches Schulmuseum i 2003. Leder af museet blev pensioneret gymnasielektor Immo Doege, Aabenraa. I foråret 2004 blev skolemuseet anerkendt af amtsmuseumsrådet som såkaldt associeret museum. Museet bestyres af fire ulønnede pensionerede lærere. Det er åbent tirsdag og torsdag 15.00-18.00. Uden for disse tidspunkter kan museet kun besøges efter aftale.

Siden åbningen er museets udstillinger flere gange blevet nyordnet. For tiden arbejdes der på at oversætte alle udstillingstekster til dansk. I sine bestrebelser på at beskrive det nordslesvigske skolevesen så alsidigt som muligt arbejder museet sammen med Sønderjysk Skolemuseum i Over Lerte.

Deutsches Museum Nordschleswig (Sønderborg)

I februar 2004 blev lederen af Deutsches Schulmuseum Nordschleswig udnævnt til midlertidig leder også af det tyske museum i Sønderborg. Dette skete efter at den hidtidige leder af museet, Frank Lubowitz, havde fratrådt stillingen. Immo Doege ledede museet frem til januar 2005, hvor ledelsen blev overdraget til den museumsuddannede Ruth E. Clausen.

I de knap to år, hvor museet stod under Immo Doeges ledelse, blev udstillingerne i Sønderborg nyopstillet. Flere af rummene blev renoveret og indrettet efter moderne museumsfaglige principper. I den forbindelse modtog museet faglig hjælp fra kollegerne på Museet på Sønderborg Slot, fra en videnskabelig medarbejder fra Haus der Geschichte der Bundesrepublik Deutschland i Bonn og fra to historikere fra Kiel. På grund af arbejdet med nyopstillingen var museet helt lukket i januar og februar. Men allerede i marts åbnede museet igen dørene, efter at det havde vist sig, at publikum gerne ville besøge et museum under opbygning. Den officielle genåbning af museet fandt sted i november 2004.

Ved en lille højtidelighed i januar 2005 overdrog den konstituerede museumsleder Immo Doege nøglen til det tyske mindretalsmuseum i Sønderborg til museets nye leder Ruth Clausen. Nøglen var i dagens anledning lavet af kage og glasur. Foto: Immo Doege.

En af nyskabelserne er et såkaldt ikonrum, som er helliget pastor Johannes Schmidt-Vodder. Af andre nye emner kan nævnes udstillingsafsnittet om øst-tyske flygtninge i Nordslesvig 1944/45, et afsnit om billedstormen mod tyske erindringssteder efter 1945 samt et afsnit om nordslesvigske skikke, som stammer fra tiden under preussisk styre. Den historiske del af udstillingen slutter med genstande fra 2005, f.eks. en af Slesvigsk Partis valgplakater fra kommunal- og regionsvalget, samt genstande vedrørende festlighederne i anledning af 50-året for København-Bonn Erklæringerne fra 1955.

I forbindelse med genåbningen havde den nyudnævnte museumsleder Ruth Clausen arrangeret en lille særudstilling med værker af den nordslesvigske maler A.G. Nissen, Rinkenæs. Udstillingen kunne ses indtil marts 2006. I det kommende år vil museet lægge mange kræfter i en omfattende revision af samlingerne, som fremover skal registreres elektronisk.

Immo Doege

Froslevlejrens Museum

Museet blev i 2005 besøgt af 30.616 gæster. Det er en tilbagegang i forhold til 2004 på ca. 800 besøgende. Der blev afholdt 219 foredrags- og omvisningsarrangementer for større grupper i museet mod 244 i 2004. Året – ikke mindst tiden omkring den 4. og 5. maj – var præget af markeringen af 60-året for

befrielsen, og museet fik en god eksponering i den forbindelse, både i den skrevne og den elektroniske presse. Eksponeringen skete i forbindelse med, at pressen trak på museets faglige ekspertise, således f.eks. i TV Syd (om befrielsen i Frøslevlejren og Frøslevlejren i forhold til samarbejdspolitikken, i DK4 (om retsopgøret med det tyske mindretal og Fårhuslejren) og i NDRs Kulturmagasinet (Frøslevlejren sammenlignet med tyske kz-lejre). God presse-dækning i de landsdækkende tv-stationer fik Frøslevlejren også i forbindelse med en markering i lejren af 60-året for Grev Folke Bernadottes besøg i Frøslevlejren. Som bekendt spillede Frøslevlejren en vigtig rolle i forbindelse med evakueringen af de nordiske kz-fanger fra Tyskland til Sverige i foråret 1945, og i den forbindelse inspicerede den svenske greve fra Svensk Røde Kors lejren. En slægtning, nemlig Hans Kongelige Højhed prins Joachim, deltog i markeringen og blev vist rundt i museet af museumsinspektøren.

Det gav også anledning til en del presseomtale, at museet offentliggjorde planer om at etablere en permanent udstilling om Fårhuslejren 1945-49, da lejren fungerede som først interneringslejr og siden straffeanstalt for landssvigere under retsopgøret efter besættelsen. Inspektøren udgav en afhandling, *Det tyske mindretal og Fårhuslejren. Retsopgøret på museum*, om den påtænkte udstilling. Dette var således temaet for en udsendelse i Radio Syds »Grænselandsmagasinet«, hvor inspektøren diskuterede spørgsmålet med Günter Weitzing fra det tyske mindretal.

Desuden publicerede inspektøren en dobbeltkronik i *Flensborg Avis* om den 9. april 1940, grænsespørgsmålet og samarbejdspolitikken samt en artikel i *Jyllandsposten* om et dramatisk luftangreb i Århus Bugten den 4. maj 1945. Artiklen bragtes i forbindelse med forhåndsomtale af en bog om Århus under besættelsen, som inspektøren var medforfatter til. Årbogen *Sønderjyske Museer* var et temanummer om kulturarven. Hertil leverede inspektøren en artikel om Frøslevlejren og Fårhuslejren og disses forskellige symbolværdier for henholdsvis den danske flertalsbefolkning og det tyske mindretal. Forholdet mellem flertals- og mindretalsbefolkning i Nordslesvig fra 1945 til 1955 var emnet for et 70 siders bidrag (sammen med Hans Schultz Hansen) til en omfattende antologi *København-Bonn Erklæringerne 1955-2005*, som blev udgivet af Institut for Grænseregionsforskning/Syddansk Universitet i anledning af 50-året for København-Bonn Erklæringerne. I 1995 udgav inspektøren sammen med Inge Adriansen fra Museet på Sønderborg Slot Als og Sundeved 1940-1945. Bogen var hurtigt udsolgt og har siden været efterspurgt. Derfor blev bogen genudgivet i maj 2005. Inspektøren er endvidere forfatter til 29 artikler i Gads nye biografiske leksikon *Hvem var hvem under besættelsen*, som udkom i 2005, og endelig publicerede han en artikel med titlen »En politik med rækkevidde. Samarbejdspolitikken og de danske kz-fanger« i tidsskriftet *Magasin fra Det Kgl. Bibliotek* (september).

Udover de skriftlige arbejder har inspektøren holdt 11 foredrag rundt om i landet, ligesom han har virket som beskikket censor i faget historie ved universiteterne. Inspektørens altoverskyggende arbejdsopgave i 2005 har dog været forberedelsen af Nationalmuseets store udstilling *Spærretid. Hverdag under besættelsen 1940-45*, som åbnede den 6. oktober i Nationalmuseets Egmon-

thal. Udstillingen på ca. 1000 m² blev tilrettelagt og lavet af inspektørerne fra Frihedsmuseet og Frøslevlejrens Museum.

Parallelt med åbningen af udstillingen, som kan ses frem til april 2006, publiceredes et 270 siders katalog med samme titel som udstillingen. Kataloget, som måske snarere er en følgebog til udstillingen, er udarbejdet af de udstillende inspektører. Arbejdet med udstilling og katalog har medført, at inspektøren har været meget fraværende på museet i 2005. Han må derfor love for et engageret og dygtigt personale, som har taget et ekstra nap.

Henrik Skov Kristensen

Haderslev Byhistoriske Arkiv

Haderslev Byhistoriske Arkiv kunne i 2005 se frem til, at arkivets arbejde med de kommunale arkiver ville blive større. I forbindelse med strukturreformen blev der nedsat en arbejdsgruppe bestående af medarbejdere fra Gram, Haderslev og Vojens. Dens arbejde med at klarlægge, hvorledes de tre kommuner har håndteret de kommunale arkivforpligtigelser dannede efterfølgende grundlag for et forslag til, hvorledes arbejdet med de kommunale arkiver kunne ske.

Byhistorisk Arkiv har i 2005 afsluttet en række udgivelser, der udover at formidle kommunens historie bredt også viste, at arkivet forskningsmæssigt kunne frembringe ny viden. Der er også i 2005 sat flere projekter i gang i samarbejde med en række af kommunens erhvervsorganisationer.

To nye hjemmesider

I maj 2005 kunne Byhistorisk Arkiv præsentere to nye hjemmesider, nemlig www.harkiv.dk og www.haderslevshistorie.dk. De er udviklet i samarbejde med konsulent Charlotte Carlsson fra IT-firmaet Athena. Ændringen af Byhistorisk Arkivs tidligere hjemmeside er en udløber af Haderslev Kommunes Kulturplan. På www.harkiv.dk kan brugerne af arkivet før et besøg i Achelisalen finde de centrale og relevante hjælpemidler til at finde informationer i samlingerne. Denne hjemmeside blev opdateret to gange i 2005 med blandt andet »Kender Du?«, efterlysninger og publikationer. Udviklingen af Byhistorisk Arkivs nye hjemmeside www.haderslevshistorie.dk, hvis målgruppe er arkivets brugere, borgerne i kommunen samt skoleelever og studerende, er det første forsøg på at formidle en række af de artikler, biografier og andre historiske fakta, som arkivets medarbejdere har skrevet. Fra maj til december besøgte 22.800 www.harkiv.dk og 4.301 www.haderslevshistorie.dk.

Forskning og publikationer

Byhistorisk Arkiv har i 2005 udsendt årsskriftet for 2004 og derudover medvirket som forfatter eller redaktører ved fem udgivelser. I januar kunne Teknik & Miljø præsentere *Den gamle Katedralskole – Gåskærgade 28. Hvis vægge kunne tale*. Hæftet blev udgivet i samarbejde med Byhistorisk Arkiv i forbindelse med 100-året for den officielle indvielse af vestfløjen. Hæftet er skrevet af Bent Vedsted Rønne. 2005 var også året, hvor en af byens kulturelle vartegn, Kløften Festivalen, fyldte 25 år. Støtteforeningen markerede dette ved udgivel-

sen af *Kløften Festivalen 25 år. 1980-2005*, ligeledes skrevet af Bent Vedsted Rønne. Den 11. november 2005 udkom første bind i en ny serie om Haderslevs historie. Bogen *Mellem to fronter – Arbejderbevægelsens historie i Haderslev 1873-1945* er skrevet af Bent Vedsted Rønne. Det er en bred fremstilling af den sønderjyske arbejderbevægelse i Haderslev. Den beskriver især arbejdernes opbygning af fagforeninger og kulturforeninger, først og fremmest som en modvægt til de tyske foreninger, men også som konkurrent til de danske nationale foreninger. *Haderslev Kalenderen 2006* havde som den forrige kalender intet gennemgående tema. Det har vist sig, at Haderslev Kalenderen er lettere for de lokalhistoriske foreninger at sælge, når der er et emne fra deres lokalområde. *Haderslev Kalenderen* udkommer i et oplag på 1.000, hvoraf hoveddelen sælges af de lokalhistoriske foreninger. For Forlaget Gammelting har Bent Vedsted Rønne redigeret Kurt Haurvig Juhls *Haderslev – min barndomsby*. Hans erindringer fra Haderslev fra 1930'erne til begyndelsen af 1950'erne var også årets medlemsbog for Haderslev Arkiv- og Museumsforening. Uffe Barsballe Thyssen kunne i november aflevere manuskriptet til Haderslev Fodboldklub i forbindelse med klubbens 100 års jubilæum i 2006. Byhistorisk Arkiv står for udgivelsen af jubilæumsskriftet i juli 2006. Derudover har Bent Vedsted Rønne bidraget til *Sønderjysk Månedsskrift* med artiklen »Småskibsfarten fra østkysten«.

Samlingerne

I juni 2005 fik Byhistorisk Arkiv igen en medarbejder på kort- og tegningssamlingen. Ved udgangen af året var alle kort og tegninger modtaget fra private og arkitekter færdigregistreret. Arkivmedhjælper Anders Roed Hansen har påbegyndt registreringen af arkitekterne Peder og Hans Grams store arkiv af byggesager. Når dette er færdiggjort, mangler henimod 5.000 bygningstegninger m.m. fra Teknik & Miljø. Til plakatsamlingen er der i 2005 tilgået godt 200 plakater, hvoraf størstedelen er nye. Der er registreret godt 2.000 plakater, og samlingen benyttes nu oftere ved udstillinger og i bogproduktioner. Emnesamlingen, der indeholder artikler og udklip fra de lokale dag- og ugeblade samt tidsskrifter, omfatter fra 2005 også Gram og Vojens kommuner. Der er dog fortsat problemer med at finde de nødvendige arbejdsressourcer til klipning og registrering af avisudklippene. Til arkivsamlingen er der modtaget 157 afleveringer, hvilket har medført en forøgelse af samlingerne på godt 25 meter, hvoraf de største afleveringer blandt andet vedrørte UCH, Buch & Bøje, Børnehaven Kløften og De grå pantere. Derudover blev der modtaget en stor bogsamling efter arkivets stifter Olav Christensen. Af større arkiver kan nævnes, at Haderslev Rotary Club, Lions Club Haderslev, Sct. Georgs Gilde, redaktør Axel Søchting og Sønderjyllands Kreditforening er blevet registreret. Billedsamlingen modtog i 2005 en enestående samling, da pressefotograf Jørgen Kølle valgte Byhistorisk Arkiv som modtager af hans fotosamling med mere end 100.000 negativer. Blandt de mange billeder findes en lang række optagelser af kongehuset og dets besøg i Sønderjylland gennem årene.

Stadsarkivet

Arbejdet med de kommunale arkivalier har i løbet af året været fokuseret på registreringen af de tekniske arkiver samt skolearkiverne. Det har dog vist sig, at arkivet for De kommunale Værker skal nyregistreres efter tilgangen af en række sager fra ESS. Sideløbende hermed har arkivet bistået med afhjælpning af de problemstillinger, der er opstået i forbindelse elektronisk dokumenthåndtering. Fra fjernarkivet blev der i årets løb ekspederet 221 sager fordelt på 101 rekvisitioner; hertil kommer påpladslægning af 550 skattesager uden rekvisition. Således er sammenlagt 771 sager blevet ekspederet. Endelig har Byhistorisk Arkiv i årets løb fungeret som rådgiver for Aabenraa Kommune i forbindelse med oprydning af kommunens ældre sager og indretning af arkivrum. Derudover har arkivarerne rådgivet en række kommuner vedr. oprettelsen af §7-arkiv.

Statistik

Byhistorisk arkivs læsesal blev benyttet af i alt 1.625 personer i 2005. Dertil kommer kontakten gennem forespørgelser via brev, e-mail eller telefon samt kontakten til Haderslev Kommunes administration og institutioner. Byhistorisk Arkiv vejleder og betjener godt 5.000 personer om året. Til læsesalen ekspederedes 1.725 enheder og 771 sager til de kommunale forvaltningsområder. Der er indlånt en række arkiver fra Statens Arkiver til forsknings- og studieopgaver, og samtidig har Byhistorisk Arkiv udlånt arkiver til slægtsforskere og historiestuderende ved Syddansk Universitet og Århus Universitet. Fra billedsamlingen udlåntes 523 billeder, blandt andet til udstillinger og bogudgivelser. Derudover har forskellige foreninger og skoleklasser fået en præsentation og fremvisning af Byhistorisk Arkiv.

Bent Vedsted Rønne

Haderslev Museum, Ehlers Lertøjssamling, Slesvigske Vognsamling, Konserveringsværkstedet i Gram og Museet i Hjemsted Oldtidspark

En stor del af arbejdstiden i 2005 er gået med at forberede museumsfusionen. Alle faggrupper har deltaget i en eller flere arbejdsgrupper, som har til formål at anviser nye arbejdsgange, når Museum Sønderjylland er dannet.

Arkæologien og administrationen af museumsloven fylder mere og mere af museets hverdag. I såvel 2003 og 2004 mærkede vi lovens følgevirkninger, idet begge år endte med anseelige økonomiske underskud. Disse skyldtes, at museet måtte betale en meget stor del af undersøgelserne selv. Resultatet for 2005 blev meget pænere. Vi hentede underskuddene fra 2003 og 2004 og fik rettet skuden op. Omsætningen for hele museet blev ca. 20 mio. kr., og i perioder var den samlede medarbejderstyrke tæt på 50. Da en stor del af museets arkæologer har været ansat her uden afbrydelse – for norges vedkommende i over 10 år –, fastansatte vi dem som museumsinspektører fra sommeren 2005. De fleste er aflønnede af eksterne midler.

Vi har gennem nogen tid observeret, at metaloldsagerne i vores udstilling og på magasinet i betydeligt omfang korroderede. Korrosionen skyldtes, at det klimaanlæg, museet havde haft siden indvielsen i 1977, ikke fungerede

optimalt. Takket være en bevilling fra Sønderjyllands Amt og Haderslev Kommune vil et nyt anlæg til ca. tre millioner blive bygget i 2006.

Arkæologien

Museet har gennemført 28 egenfinansierede forundersøgelser i 2005 mod 54 i 2004, mens antallet af bygherrefinansierede forundersøgelser er nogenlunde uforandret – 57 i 2005 mod 51 i 2004. Omsætningen på arkæologiens område er steget fra 6,7 mio. kr. i 2004 til 11,6 mio. kr. i 2005. Med færre forundersøgelser må vi i de kommende år forvente, at antallet af udgravninger vil blive reduceret og dermed også den samlede omsætning. I takt med den øgede aktivitet er der sket en stigning i antallet af årsværk som er medgået til den arkæologiske virksomhed. I 2004 var antallet af årsværk 14,08, mens det i 2005 steg til 15,33 – en udvidelse med 1,25 årsværk. Udvidelsen er primært sket omkring forskningsaktiviteten og er udelukkende eksternt finansieret. En analyse af forholdene kan ses på www.haderslev-museum.dk.

I det følgende gives en række glimt fra museets arkæologiske arbejde i 2005:

Ved Bønstrup Sø nord for Lunderskov afslørede en forundersøgelse en velbevaret boplads fra jægerstenalderens maglelosekultur (8.300-6.500 f.Kr.). Bopladser fra jægerstenalder bliver sjældent fundet i forbindelse med det moderne samfunds arealdispositioner. Vejle Amt besluttede at friholde bopladsområdet for anlægsaktivitet. En boplads med et stort videnskabeligt potentiale er således bevaret for eftertiden.

Der er gjort sporadiske fund fra bondestenalderen (4.100-1.800 f.Kr.). De væsentligste er fremkommet som en sidegevinst ved større bopladsudgravninger fra jernalder og vikingetid. Ved Søndergård øst for Hammelev er fundet en grube med lerkarskår fra enkeltgravskulturen (2.800-2.400 f.Kr.). Blandt skårene skal fremhæves et par stykker, som stammer fra kar af østdansk type, såvel som grov husholdningskeramik med pålagte vulster. Vest for Hammelev Kirke fremkom en offergrube, ligeledes fra enkeltgravskulturen. Skårene stammer fra mindst fem forskellige kar og omfatter udover kar af den østdanske type også grovere forrådskar med fingerindtryk i randene. Der er tale om det hidtil største, samlede fund af bopladskeramik fra enkeltgravskulturen i Sønderjylland.

Bronzealder (1.800-500 f.Kr.): Ved Dybbøl Vesten i den nordlige udkant af Dybbøl er udgravet en husklynge med spor efter tre, treskibede langhuse. Husklyngen kan ud fra hustyperne og ¹⁴C-dateringer dateres til ældre bronzealder. Husene adskiller sig på flere måder fra, hvad vi kender fra områderne i det centrale og vestlige Sønderjylland og aktualiserer således diskussionen om regionale forskelle i byggeskikken i ældre bronzealder. Mens husene i vest er tømmerbyggede, fremtræder husene mod øst som mere spinkle, idet der ikke fandtes jordgravede stolper i væglinjen. Det eneste som røber væglinjen er indgangsstolperne. I området vest for husklyngen fandtes en stor godt mandslang, Ø/V-orienteret nedgravning, som blev tolket som en jordfæstegrav. Efterfølgende viste udgravningen, at det drejer sig om en såkaldt kældergrube. Gruben må være samtidig med husklyngen mod øst. Den slags gruber er sjældne.

Jernalder (500 f.Kr.-800 e.Kr.): Ved Søndergård øst for motorvejen ved Hammelev er udgravet et område på knap 5.000 m². Her fandtes fem særdeles velbevarede treskibede langhuse og fem firstolpeanlæg. Langhusene har været indrettet med stald i den ene ende og beboelse i den anden, mens firstolpeanlæggene må betragtes som økonomibygninger el. lign. Langhusene og firstolpeanlæggene har tilhørt to gårdanlæg, som kan følges kontinuerligt gennem flere faser fra grundlæggelsen ca. 300/250 f.Kr. til bebyggelsen opgives omkring 100/50 f.Kr. på overgangen til ældre romersk jernalder. Der er tale om et fund med et stort videnskabeligt potentiale. Det er første gang, der inden for Haderslev Museums ansvarsområde er dokumenteret stalde med båseskillerum fra denne del af jernalderen.

Sønderjyllands Amt har netop anlagt en cykelsti mellem Agerskov og Geestrup. Det gav flere fine fund. Nord for Agerskov viste et større fyldskifte sig at være en meget fin jordfæstegrav fra omkring år 200 e.Kr. Graven indeholdt to elegante lerkar samt rester af en jernkniv. I samme område blev der ved forundersøgelsen optaget en lidt ældre urne, så måske ligger der her en lille familiegravplads. Fundet viser berettigelsen af at gennemføre en omhyggelig antikvarisk registrering – også i forbindelse med anlægsarbejder af mere begrænset omfang. Ved Stødager i Ulkebøl i den vestlige udkant af Sønderborg er på en mindre industrigrund udgravet et velbevaret gårdanlæg bestående af et treskibet langhus og en indhegning. Rundt om huset fandtes flere materialegruber, hvor man dels har taget ler til klining af husene og dels til fremstilling af husgeråd. Nogle af disse gruber er efterfølgende fyldt op med affald fra dagligdagen. Mod vest fandtes spor af endnu et gårdanlæg, som strækker sig uden for grundstykket. Gårdanlægget kan dateres til perioden 200-450 e.Kr. Muligvis repræsenterer gården den østligste del af en mindre landsby. Nyligt gennemførte 14C-dateringer har indskrænket dateringsrammen til 300-tallet. Det er første gang, at det er lykkedes at finde og udgrave et alsisk gårdanlæg, som stammer fra yngre romersk eller ældre germansk jernalder.

Vikingetid og middelalder (800-1536): Ved Grønbækgård vest for Jels er byggefeltet i forbindelse med opførelsen af en ny stald udgravet. Ud over et par huse fra ældre romersk jernalder skilte to huse sig ud. Det ene bestod af blot seks sæt tagbærende stolper. Selv om der ikke fandtes vægstolper, viser de tagbærende stolper, at langvæggene må have været buede og tagrygningen krum. Antagelig har det yderste sæt tagstolper stået i gavlene. Huse, der er bygget på denne måde, kendes kun fra slutningen af yngre germansk jernalder og vikingetid (700-1000 e.Kr.). Nyligt gennemførte 14C-dateringer daterer husene til 800-tallet. Det vil sige første halvdel af vikingetiden.

Ved Wostoft ved Løjt Kirkeby er afdækket en for Sønderjylland meget sjælden gårdstruktur fra vikingetid og tidlig middelalder. Øjensynligt er der tale om en enkeltgård, som bliver grundlagt i løbet af vikingetiden, hvorefter den med jævne mellemrum flytter rundt på områdets fladtoppede bakker. I vikingetiden består gården af et stort, treskibet langhus, et mindre hus og et grubehus. Grubehusene er for de fleste vedkommende af en ganske usædvanlig størrelse og konstruktion. De er kvadratiske eller svagt rektangulære, måler 5-6×5-6 m og er neddybet til ca. 1 m under feltfladeniveau. Væggene har været tømmerbyggede, enten med vandretliggende eller lodretstående plan-

ker. I det ene hjørne findes en solid, stenbygget ovn, som viser, at disse huse, der normalt opfattes som værkstedshuse, også har tjent som boliger. I grube-husene er der fundet vævevægte og tenvægte, som viser, at de primært har tjent som vævehytter.

Udgravninger ved Klosterbakken syd for Hellevadvej i den vestlige udkant af Rødekro frembragte et fornemt fund fra middelalderen. Det drejer sig om en unik smedje, som kan dateres til 1200-tallet. Smedjen var stor og velbevaret med mange indretningsmæssige detaljer. Der har været to arbejdspladser/esser, mens der udenfor er dokumenteret to hesteskonningspladser og en træ-kulsmile. Der er nok tale om Danmark hidtil bedst bevarede landsmedje fra middelalderen.

Nyere tid (efter 1536): Ved Søndergård øst for Hammelev er udgravet et unikt bevaret teglværk. Inden for et område på ca. 2.500 m² fandtes store mængder gule teglsten af den såkaldte »Flensborg«-type, som viste, at der her engang lå et teglværk. Ved undersøgelsen blev der dokumenteret to tørrelader og en såkaldt periodisk ovn. Omkring ovnen var rejst et ottekantet anlæg med et tværmål på ca. 30 m. Skriftlige kilder fra området viser, at teglværket er anlagt før 1830 og nedlagt omkring 1900. Ved Havneby på Rømø er undersøgt et stort klitområde. Her påvistes matrikler, hvor husene var bygget på kunstigt anlagte plateauer, mens de lavere liggende områder var anvendt til husdyrhold og haver bl.a. kålhaver. Haverne var beskyttet af diger, som radikalt har bidraget til forandringen af områdets topografi. Husene og haverne er via fund og skriftlige kilder dateret til 1600- og 1800-tallet. De var en del af den landsby, som var Havnebys forgænger.

De to udgravninger af anlæg fra nyere tid viser, at et fortidsminde ikke behøver at være ret gammelt, før end en arkæologisk udgravning kan frembringe væsentlig ny viden, som ikke umiddelbart fremgår af de historiske kilder.

Arkæologi og naturvidenskab

Da den nye museumslov trådte i kraft i 2002, blev det muligt at opprioritere det naturvidenskabelige aspekt. Som følge heraf er der taget initiativ til to projekter. Det ene drejer sig om en systematisk fosfatkartering af huse og gårdsanlæg fra bronzealder til middelalder. Herved opnår vi en helt ny indsigt i husenes indretning og funktion. Det andet projekt går ud på systematisk udtagning af prøver til 14C-datering af hustomter fra stenalder til middelalder. Det har vist sig, at især i jernalderen er der store uoverensstemmelser mellem den etablerede hustypologi og de få resultater, der hidtil er fremkommet af huse, som er blevet 14C-daterede. Projekterne befinder sig endnu i indsamlingsfasen, men allerede nu kan det konstateres, at der er fremkommet en række store videnskabelige resultater.

Nyere tid

Som i de tidligere år er museet blevet betænkt med en lang række genstande til belysning af nyere tids kulturarv i Haderslev, Christiansfeld og Vojens kommuner. Disse spænder meget vidt i såvel tid som anvendelse fra f.eks.

indsamlingsbøsser fra det tyske mindretals Wohlfahrtsdienst Nordschleswig over et klaver fremstillet af klaverbygger J. Jacobsen i Haderslev mellem 1860 og 1899 til en torpedoformet cykelanhænger af krydsfiner fra omkring 1950 – en virkelig sjældenhed, der sikkert efter endt restaurering vil blive udstillet i Slesvigske Vognsamling.

Forskning

I 2005 lykkedes det at finde finansiering til to forskningsprojekter med frikøb af museumsinspektører. Det ene projekt vedrører de nyeste undersøgelser fra Ejsbøl Mose. Her har museet fået et års løn til Hans Chr. Andersen samt midler til illustrationsfremstilling fra et fælles projekt finansieret af Carlsberg-fondet og styret af Moesgård Museum og Nationalmuseet. Det andet projekt vedrører Østergård-udgravningen, hvortil bl.a. Velux-Fonden har bevilget et års løn til udarbejdelse af et manuskript om de omfattende middelaldergravninger her. Opgaven varetages af Anne Birgitte Sørensen.

I forbindelse med oprettelsen af Museum Sønderjylland blev museets seneste fem års arkæologiske forskning kvalitetsvurderet af tre uafhængige forskere. Generelt fik museet stor ros for de resultater, der var nået i årene 2000 til 2005. Her er et solidt grundlag at bygge videre på i den nye museumskonstruktion.

I efteråret i 2005 fremkom en smuk bog fra Historisk samfund fra Sønderjylland. Bogen er første forsøg på en samlet beskrivelse af de sønderjyske hertuger. Fra Haderslev Museum har Lennart S. Madsen skrevet om Hertug Hans den Ældre. Lennart Madseen deltog også i redaktionen bogen. Layoutet, opsætningen og billederne skyldes museets tegnestue ved Jørgen Andersen og Egil Søbye.

Udstillinger og anden formidling

I november vistes udstillingen *Bamser – Teddyer og Plysbjørne*, som var et orgie af bamser. Den ældste bamse på udstillingen var fra 1906, det vil sige kun et par år yngre end begrebet teddybjørn. Fra marts til april viste Haderslev Kunstforening udstillingen *Lige et skud fra hoften – malerier af Jørgen Mikael Andersen og skulpturer af Thomas G. Andersson*. Haderslev Kunstforening havde 80-års jubilæum, og i april og maj fejredes jubilæet med en udstilling af værker, som havde været væsentlige for kunstudviklingen i den lange periode. Fra juni til august fulgte en udstilling af Haderslev Katedralskoles værdifulde bibliotek. Den var tilrettelagt i samarbejde med katedralskolens bibliotekar lektor Helge Wiingård, og udstillingens åbnedes den. 6. juni af Kulturminister Brian Mikkelsen. Derefter var det igen tid til en af Haderslev Kunstforenings udstillinger, nemlig *En del af »Nordkysten«*, med udvalgte værker af Eli Ponsaing, Olga Tesch, Karen Gabel Madsen og Ada Scheller. Herefter blev salen overdraget til eventyrets verden med udstillingen *Warhammer – krig i bordhøjde* lånt af Lollands-Falsters Stiftsmuseum. Udstillingen omhandlede leg og spil med strategi, krig modeller o.s.v., og over et par weekender fik museet hjælp af rollespilsgruppen Niflheim fra Haderslev, som demonstrerede rollespil i en del af udstillingen. I december viste Haderslev Kunstforening udstillingen

I juni åbnede museet en udstillingen Bogskatte, som viste højdepunkterne af Haderslev Katedralskoles værdifulde bibliotek. Udstillingen blev åbnet af kulturminister Brian Mikkelsen. Foto: Haderslev Museum.

Den iboende kraft med værker af John Olsen. I en del af særudstillingslokalet opbyggedes udstillingen *Julegaver før og nu* med et udvalg af julegaver fra gamle dage overfor eksempler fra 2005. Det hele blev præsenteret af museets nisser.

De sønderjyske museer slog fælles fodslag på Historiens dag den 22. maj. Emnet var industrihistorien. På Haderslev Museum lavede vi en guidet tur til fods for både børn og voksne til steder, hvor industrihistorien havde sat sig spor – det blev bl.a. til besøg på Fuglsang-bryggerierne – der har rødder tilbage til slutningen af 1800-tallet. I efterårsferien deltog museet i det fælles-amtslige formidlingsprojekt om håndens arbejde. Masser af børn mødte op og snittede nyttige og smukke ting af træ og flettede med pilekviste.

Haderslev Bymuseum

Arbejdet med indretningen af Haderslev Bymuseum i Slotsgade 22 skred roligt fremad. Ved en højtidelighed den 29. oktober markeredes, at restaureringen af huset var færdig. Det var nu ikke helt tilfældet, men arkitekt Jørgen Overby og de dygtige håndværkere var nået så langt, at huset kunne præsenteres for offentligheden. Huset er ikke stort, men dets karakter og detaljerighed betyder, at vi skal være yderst varsomme, når det indrettes. Huset er nemlig den bedste museumsgenstand, og det stiller store krav til udstillerne. Desværre må vi erkende, at det IT-projekt, der skulle følge museet, strandede i 2005. Vi kunne ikke skaffe de godt 2 millioner kr. der skulle til for at samkøre de databaser, vi gerne ville. Vi har dog ikke opgivet projektet.

Hjemsted Oldtidspark

Museets mangeårige inspektør i oldtidsparken, cand.mag. Ole Nielsen, tiltrådte den 1. september 2005 stillingen som direktør for Holstebro Museum. Vi ønsker alt det bedste for ham. Igen i 2005 svigtede gæsterne museet, og i juli meddeltes det, at Skærbæk byråd ville opsigte kontrakten om driften. Sidst på året anmodede Skærbæk Kommune dog alligevel om, at museumsaftalen

blev opretholdt – om end i meget reduceret form, der betyder, at vi ikke kan genopslå inspektørstillingen i Oldtidsparken. Museet har stadig sin udstilling stående i Hjemsted, og der føres fortsat tilsyn med både den og parkens øvrige tilbud. Bestyrelsen for Hjemsted Oldtidspark vil i det kommende år lave en ny handlingsplan for hele parken. Vi håber, at det lykkes at skabe grobund for at parken kan fortsætte. Kombinationen af museum og »learning by doing« er nærmest unik i Danmark.

Slesvigske Vognsamling

Igen i 2005 gjorde Slesvigske Vognsamlings Venner en stor indsats i museets værksted. En mælkevogn fra Refsøgård og en engelsk jagtvogn fra udstillingen har været en tur igennem de dygtige restauratorers hænder. Værkstedet har desuden fremstillet en tro kopi af en vogn fra 1300-årene. Den skal bruges i et nyt undervisningskoncept finansieret af I.P. Nielsen Fondet, som Vognsamlingen tager fat på i 2006. I løbet af året vistes to særudstillinger. Den 1. marts åbnede udstillingen »I tørklæder til halsen«, som viste tekstile arbejder af lokale skolebørn og studerende. Den var arrangeret af Danmarks Håndarbejds lærerforening og Foreningen af Seminarernes Håndarbejds lærere. Sommerens udstilling handlede om violinbygning, primært belyst ved effekter lånt af Bjarne Bodum, Sdr. Vilstrup. I efterårsferien fulgte vognsamlingen de øvrige sønderjyske museers fælles arrangement omkring »Håndens arbejde«, hvor emneugen udmøntedes i en billedskåret frise med 10 af samlingens vogne. Frisen pryder nu billetsalget. For anden gang afholdtes et julemarked i Vognsamlingen.

Ehlers Lertøjssamling

Igen i 2005 har dele af museets samling været på gæsteoptræden rundt omkring i forskellige udstillingssammenhænge – enten i følgeskab med samlingens medarbejdere eller alene. Samlingen deltog således i messen »Kolding Kunstdage« med adskillige stykker lertøj af Th. Bindesbøll. Desuden er der vist lertøj fra samlingen på Museet på Sønderborg Slot, Varde Museum, Bornholms Museum, i New York og i Paris. Hjemme i samlingen er der ofte besøg fra almindeligt interesserede gæster, men i stigende grad også af elever fra højskoler, kunsthåndværkerskoler, designskoler og lignende. Formålet med disse besøg er at give eleverne inspiration til egne arbejder.

Konserveringsværkstedet

Ved siden af de kontinuerligt indkommende arkæologiske sager har medarbejderne i konserveringsværkstedet i høj grad været beskæftiget med nykonservering af metallerne fra Ejsbøl. Konserveringen af genstande herfra fylder meget i værkstedet, og vi vil benytte lejligheden ved dannelsen af Museum Sønderjylland til at forsøge at få ansat endnu en konservator til varetagelsen af dette område.

Orla Madsen

Institut for Grænseregionsforskning – Syddansk Universitet

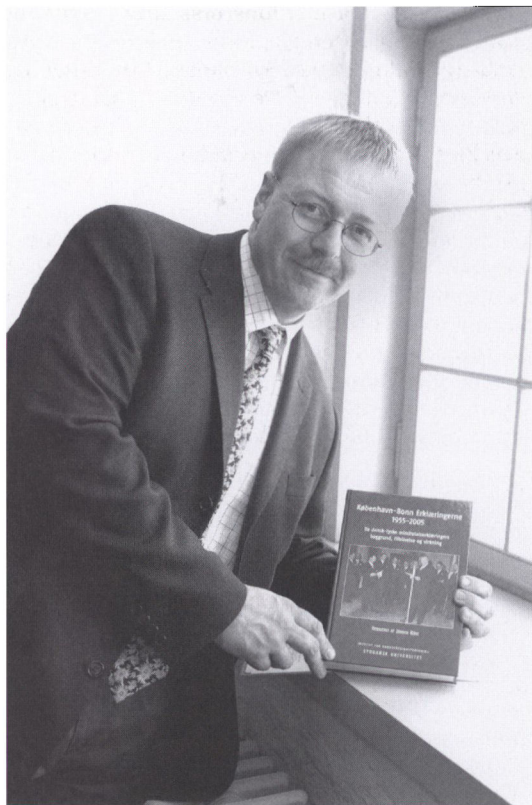
Institut for Grænseregionsforskning er et institut under Det Samfundsvidenskabelige Fakultet ved Syddansk Universitet. Dets kerneopgaver omfatter: 1. Problemstillinger vedrørende den dansk-tyske grænseregion inden for samfundsvidenskab og humaniora. 2. Problemstillinger vedrørende de europæiske grænseregioner, herunder de europæiske integrations- og samarbejdsbestræbelser. Institutet varetager og opfylder endvidere for Danmarks vedkommende forpligtelserne i Europarådets rammekonvention om beskyttelse af nationale mindretal fra 1995, specielt dennes art. 12, stk. 1 om forskningsaspektet, og forskningsforpligtelserne i Europarådets pagt om beskyttelse af mindretalssprog og regionale sprog (sprogpagten) fra 1992. Det er et tværvideenskabeligt forskningsinstitut, der både forsker inden for samfundsvidenskabelige og humanistiske problemstillinger af betydning for den dansk-tyske og andre europæiske grænseregioner. I 2005 var der ansat i alt otte forskere og tre teknisk-administrative medarbejdere ved instituttet. Desuden var der i andet halvår tilknyttet en tysk historiker som gæsteforsker.

Forskning

Også i 2005 gennemførtes en række forskningsprojekter ved instituttet. I foråret blev arbejdet med en grænseoverskridende erhvervsstrategi for den dansk-tyske grænseregion afsluttet. Det resulterede i en tosproget publikation, der blev udgivet i samarbejde med Region Sønderjylland-Schleswig. Et samarbejdsprojekt med det hamborgske forskningsinstitut HWWA om grænseregioner i Europa blev ligeledes gennemført. Twinning-projektet, der fokuserede på grænseoverskridende samarbejde mellem Ungarn og Kroatien med udgangspunkt i den sydongarske by Pécs, blev afsluttet i maj 2005. Institutet spillede desuden en fremtrædende rolle i forbindelsen med markeringen af 50-året for København-Bonn Erklæringerne. Samarbejde med forskellige partnere resulterede i tre antologier på henholdsvis dansk, engelsk og tysk. I de tre publikationer blev der i alt trykt 42 bidrag af 24 forskellige forfattere fra Danmark, Tyskland, Italien, Storbritannien og Australien. Endvidere blev der afholdt et dansk-tysk seminar i Flensborg samt en international konference på Christiansborg om mindretalserklæringerne. Endelig har instituttet bidraget til både det danske og tyske udenrigsministeriums særlige hjemmesider på internettet om erklæringerne.

En række andre flerårige forskningsprojekter blev fortsat i 2005. Det gælder bl.a. et større arbejde om forbrugere i europæiske grænseregioner, et projekt om unge og europæisk identitet, et projekt om sprog og kulturmøder i grænselandet, et følgeforskningsprojekt om det grænseoverskridende gymnasiesamarbejde mellem Tønder og Niebüll og en beskrivelse af udviklingen af det grænseoverskridende samarbejde i tidsrummet 1945-2005. I 2005 fortsatte det store forskningsrådsstøttede projekt Tyskland i Europa efter 1945, hvor instituttet samarbejder med kolleger ved universiteterne i Esbjerg, Århus og København. Institutet påbegyndte i 2005 bl.a. et nyt projekt, der skal resultere i en socioøkonomisk analyse af den nye Region Syddanmark som grænseregion. Desuden påtog det sig for Sønderjyllands Amt at udarbejde en regionaløkonomisk analyse af effekterne af 500 nye sommerhuse i Sønderjylland. Det-

Et af højdepunkterne i 2005 for Institut for Grænseregionsforskning var udgivelsen af jublæumsantologien om København-Bonn Erklæringerne 1955-2005. Bogen var på 668 sider og indeholdt artikler skrevet af repræsentanter for en række af de sønderjyske forskningsinstitutioner. Her ses redaktøren Jørgen Kühl under præsentationen på Museet på Sønderborg Slot i marts. Foto: Flensborg Avis.

te projekt blev afsluttet med en publikation, der udkom i januar 2006. I alt pågik der i 2005 flere end 25 forskellige projekter ved instituttet, deraf en del i samarbejde med forskere i Danmark og i udlandet.

Instituttets forskere har i 2005 haft en betydelig faglig produktion. I alt har medarbejderne i årets løb publiceret 33 forskningspublikationer, 7 videnskabelige anmeldelser, 15 konferencebidrag, 2 videnskabelige rapporter og 2 arbejds-papirer. Desuden har instituttets forskere i årets løb deltaget i 37 seminarer og konferencer, hyppigt et eller flere oplæg/foredrag eller videnskabelige papers.

Pluk

2005-årgangen af det populærvidenskabelige tidsskrift *Pluk* fra forskning i Sønderjylland nåede i alt op på 152 sider. Den bød på 12 artikler skrevet af 13 forskellige forfattere. Alle tre numre var temanumre: *Pluk 1* fokuserede på København-Bonn Erklæringerne, *Pluk 2* omhandlede den regionaløkonomiske udvikling i den dansk-tyske grænseregion i et historisk og aktuelt perspektiv, mens *Pluk 3* bød på tre bidrag om andre europæiske grænseregioner samt et tillæg om valg i den dansk-tyske grænseregion i 2005.

Uddannelse

I sommeren 2005 fik instituttet ansvaret for at færdiggøre ansøgningen om nye bachelor- og kandidatuddannelser i Europæiske Studier, som Syddansk Universitet udbyder fra september 2006. Uddannelserne blev udviklet i samarbejde med Universität Flensburg og støttes økonomisk af INTERREG III A-projektet for Sønderjylland-Schleswig. Ved Syddansk Universitet er de Europæiske Studier fagligt forankret ved Institut for Grænseregionsforskning, mens bacheloruddannelsen udbydes på universitetets campus i Sønderborg, mens kandidatuddannelsen hovedsageligt læses i Flensburg. Mens adskillige af instituttets medarbejdere har betydelig erfaring med undervisning og forelæsninger på universiteter i Danmark og udlandet, er det første gang, at instituttet som helhed bliver aktivt involveret i en universitetsuddannelse. De Europæiske Studier er en stor satsning, der vil komme til at præge instituttets arbejde i de kommende år.

Formidling

Instituttets medarbejdere fortsatte også i 2005 traditionen med omfattende og bred formidling af forskningsresultater. Forskerne har således bidraget med en stribe artikler til populære publikationer og aviskronikker. Medarbejderne har desuden holdt i alt 61 formidlende foredrag i Danmark og udlandet. Endelig har forskerne medvirket i en lang række indslag i danske og udenlandske medier.

Jørgen Kühl

Landsarkivet for Sønderjylland

Efter nogle år med faldende besøgstal stabiliserede dette sig i 2005, hvor der faktisk blev tale om en lille stigning. Tallet forventes at stige yderligere som følge af, at der i slutningen af 2005 blev bevilget midler til, at læsesalene ved Statens Arkiver kunne øge åbningstiden og vejledningen fra foråret 2006.

Landsarkivets største publikumsnyhed blev nyindretningen af læsesalen. Dels blev der opstillet en ny skranke, dels blev læsesalen senere på året malet, ligesom der blev lagt nye tæpper. Med indkøb af nye reoler til læsesalen blev det desuden muligt at nyopstille dele af håndbogssamlingen og manuskriptsamlingen. Sidstnævnte er desuden i løbet af året blevet nyrevideret, og en ny fortegnelse er udarbejdet. Samtidig blev et af de hidtidige forskerrum indrettet, så det også kan benyttes som grupperum. I selve læsesalen blev et af bordene ombygget, så det kan bruges som kortbord. Endelig er der i årets løb taget en række initiativer, som yderligere skal sikre arkivalierne mod misbrug, tyveri m.m.

Formidling og vejledning

På vejledningsområdet kan nævnes, at daisy.sa.dk i årets løb blev udbygget, så man nu også kan søge og få vist arkivserier i de enkelte arkivfonds, såfremt de er indtastet i DAISY, Statens Arkivers elektroniske arkivdatabase. I det hele taget var det på det elektroniske område, at der skete mest i 2005. Landsarkivets emneark blev lagt ud på nettet, hvorfra de kan hentes og udskrives.

Den elektroniske arkivguide *Landsarkivet for Sønderjylland: En arkivoversigt*, blev opdateret, så den var aktuel med de seneste afleveringer fra myndigheder og private. Endelig blev der lavet en lille film, så man hjemmefra via nettet kan se, hvordan Landsarkivet fungerer og dér blive præsenteret for de vigtigste forhold, man som gæst på læsesalen bør være bekendt med før et besøg. Videoen henvender sig da også først og fremmest til førstegangsbesøgende.

Landsarkivets web-klub øgede antallet af medlemmer med ca. 50%, så tallet nu er oppe på 175. De kunne glæde sig over et pænt antal nyhedsbreve, som fra 2005 også er tilgængelige via hjemmesiden. Tilmelding til klubben kan i øvrigt ske ved at sende en mail til Landsarkivet eller ved at skrive sig på en liste ved vejledningsskranken på læsesalen. Der er desuden, som det blev varslet i beretningen fra 2004, blevet lavet en funktion, så man kan tilmelde sig direkte ved tryk på en »knap« på hjemmesiden.

På hjemmesiden, der i det hele taget blev frisket op og aktualiseret, blev desuden arrangeret en udstilling om 1. Verdenskrig og sønderjydernes rolle heri. Web-udstillingen knyttede sig til en traditionel udstilling, som Landsarkivet satte op i foyeren i tilslutning til en foredragsrække, Historisk Samfund for Sønderjylland gennemførte i 2005. Endelig leverede Landsarkivet en række oplæg, der senere blev omsat til film. De blev udsendt af DK4, der i 2005 lavede en julekalender, der tog udgangspunkt i samlingerne i Statens Arkiver og derunder bl.a. også Landsarkivet for Sønderjylland.

Brugerkontakt

Den gode dialog med arkivets gæster er fortsat i 2005 på det årlige brugermøde og ved møderne med Landsarkivets brugerråd. Brugerrådet mødes to gange årligt. Vedtægterne blev ændret i 2004, og det samme gjorde brugerrådets sammensætning. Brugerrådet bestod i 2005 af seks medlemmer: Svend Aage Mikkelsen, udpeget af Haderslev Slægtshistoriske Forening; Henning Mathiesen, Historisk Samfund for Sønderjylland; Hanne Christensen, Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland; Nicolai Johannsen, Slægtshistorisk Forening Sønderjylland samt Holger Madsen valgt på årets brugermøde samt den læsesalsansvarlige på Landsarkivet, Mai-Brit Lauritsen, der er formand for brugerrådet.

Øvrig formidling

Landsarkivets virksomhed udmønter sig naturligvis også i andre aktiviteter end dem, der umiddelbart er synlige fra læsesalen. Der indlånes og udlånes arkivalier til andre arkivinstitutioner over hele landet, og Landsarkivet besvarer en række skriftlige forespørgsler fra myndigheder og private, i visse tilfælde mod betaling. Desuden behandles et ret stort antal ansøgninger om at måtte benytte arkivalier, der i henhold til lovgivningen ikke er almindeligt tilgængelige. I den forbindelse lægger Landsarkivet vægt på at kunne svare dækkende og hurtigt, og på basis af vore opfølgelser over såkaldte sagsbehandlingstider kan vi konstatere, at hovedparten af alle henvendelser og anmodninger er blevet besvaret eller ekspederet inden for få dage.

Tilgængeliggørelse af arkivalier

Landsarkivets største enkeltprojekt i disse år er at få indtastet så mange oplysninger om arkivskabere og arkivalierne, at brugerne kan sidde hjemme ved computeren og orientere sig i, hvad Landsarkivet rummer i sine samlinger. På blot nogle års sigt er det også meningen, at man skal kunne bestille arkivalier til fremtagning på læsesalen hjemmefra. I 2005 tastede Landsarkivet oplysninger om knap 2 km arkivalier ind i Daisy og havde dermed ved udgangen af 2005 12% af arkivalierne registreret i dette nye system. Der er ikke blot tale om en simpel indtastning. Gamle registraturer bliver gennemgået og holdt op mod samlingernes faktiske indhold, ligesom der for mange arkivaliers vedkommende reelt er tale om en nyregistrering. I tilknytning hertil gennemgås samlingerne, således at alle arkivalier og protokoller gradvist bliver emballeret i papæsker og stregkodet. Knap halvdelen af samlingerne er nu ompakket bl.a. takket været ekstraordinær arbejdskraft. Efterhånden som arkivalierne bliver indtastet og korrekturlæsning afsluttet, bliver oplysningerne tilgængelige via nettet. Status er, at næsten alle amts- og amtsrådsarkiverne samt landsrådsarkiverne fra den preussiske tid, en betydelig del af politimesterarkiverne og en lang række privat- og foreningsarkiver var indtastet ved udgangen af 2005.

Indsamling – bevaring og kassation

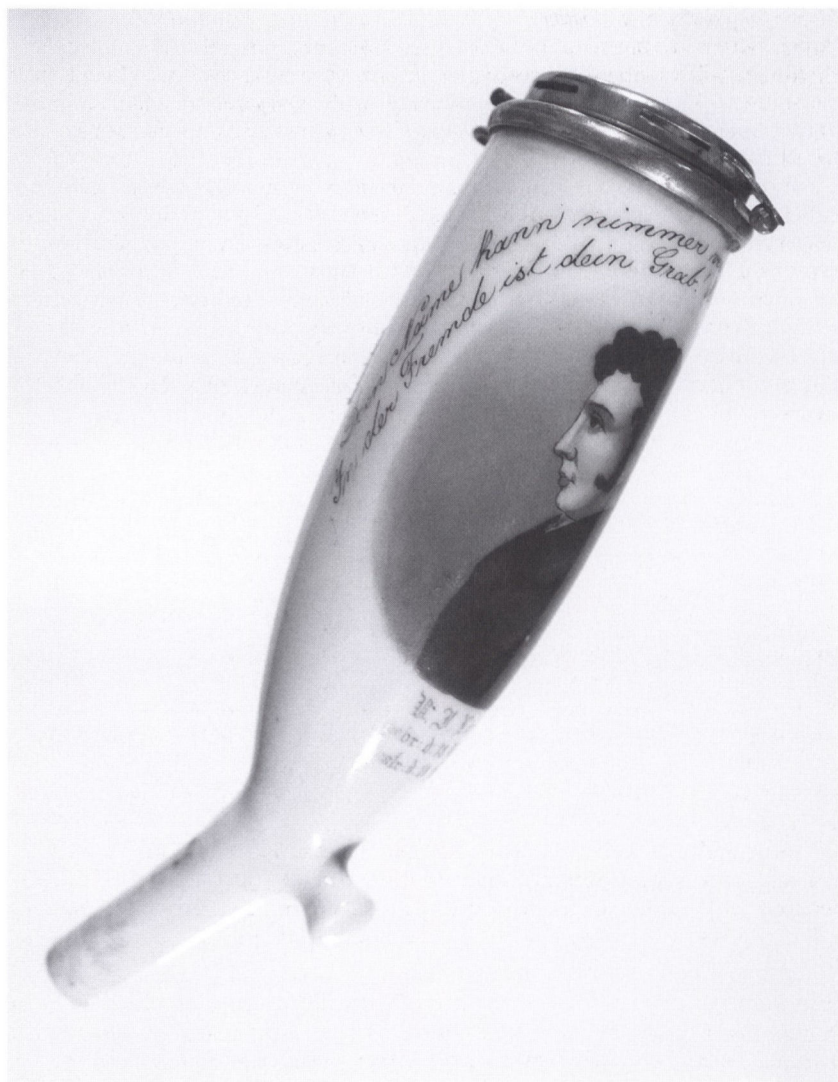
På indsamlingsområdet afsluttede Landsarkivet i 2005 det store folkekirkeprojekt, dvs. indsamling af arkivalier, der er mere end 20 år gamle, fra alle Folkekirkens mange instanser på det lokale og regionale plan. I 2005 drejede det sig især om provstiernes arkiver samt de sidste rester fra pastorater og menighedsråd. Hermed har Landsarkivet indhentet det afleveringsefterslæb, der fra 1950'erne havde hobet sig op hos mange myndigheder. Alle statslige myndigheder har derfor nu afleveret alt bevaringsværdigt arkivmateriale fra før ca. 1985.

I forlængelse af kommunalreformen har Landsarkivet forhandlet med en række kommuner og Sønderjyllands Amt om ordning og aflevering af arkivalier frem til 1992. Der er på dette grundlag i 2006 indgået flere aftaler herom.

Endelig blev 2005 året, hvor en række politimesterarkiver kom tilbage fra udstationering ved Landsarkivet for Fyn.

Forskning

Forskningsaktiviteten har i 2005 som sædvanlig været høj. Således erhvervede arkivar og forskningsleder ved Statens Arkiver, Hans Schultz Hansen doktorgraden ved Syddansk Universitet med sin afhandling om hjemmetyskhedens opståen i Nordslesvig 1840-1867. Afhandlingen på to siddelstærke bind udsendtes af Historisk Samfund for Sønderjylland. Arkivar, forsker Leif Hansen Nielsen, erhvervede ph.d.-graden ved Syddansk Universitet for en afhandling om sønderjysk industri 1864-1920. Afhandlingen er under forberedelse til udgivelse. Forskningsstipendiat Morten Andersen fortsatte i 2005 planmæssigt sit ph.d.-stipendium med et projekt om de regionaløkonomiske virkninger af grænsedragningen i 1920 i Nord- og Sydslesvig frem til 1939.

Arkivar og forskningsleder ved Statens Arkiver Hans Schultz Hansen erhvervede i 2005 doktorgaden på en afhandling om hjemmetyskheden i Nordslesvig 1840-1867. På billedet ses en af illustrationerne fra bogen: et pibehoved fra 1840 med den slesvig-holstenske pioner Uwe Jens Lornsen. Indskriften lyder: »Dein Name kann nimmer mehr verlöschen in Schleswig-Holstein, In der Fremde ist dein Grab! Hier im Vaterlande ist dein Leben«. Foto: Tønder Museum.

Post doc. stipendiat Gerret Schlaber udsendte i året sin afhandling om sociopolitikken i hertugdømmet Slesvig i 1800-tallet. Han afsluttede desuden i november 2005 sine undersøgelser af de administrative forhold i hertugdømmet Slesvig 1460-1864 og sine undersøgelser af embedsmændene i hertugdømmerne 1713-1864. Et større bogværk er undervejs. Hans ansættelse ved Landsarkivet udløb i året.

Landsarkivets forskere gennemførte endelig i april 2005 i samarbejde med Arbeitskreis für Wirtschafts- und Socialgeschichte Schleswig-Holsteins forskningsseminaret Regionaløkonomisk udvikling i Sønderjylland/Schleswig i det 19.-20. århundrede med deltagelse af et større antal forskere nord og syd for grænsen. Alle fire forskere har desuden bidraget med et betydeligt antal artikler til videnskabelige tidsskrifter og samleværker. En fuldstændig oversigt fås i *Forskningen i Statens Arkiver, Årsberetning for 2005*, der er udarbejdet af Hans Schultz Hansen i dennes egenskab af forskningsleder ved Statens Arkiver.

Lidt statistik

	2003	2004	2005
Antal gæster	5.291	4.846	5.336
Fremtagne enheder	11.825	7.024*	4.221
Skriftlige forespørgsler	393	325	339
Tilgængelighedssager	120	165	144
Modtagne arkiver, hylde meter	94	370	54

* Landsarkivet indrettede i 2004 selvbetjeningsmagasin for de mest benyttede arkivalier.

Læs mere på www.sa.dk

Steen Ousager

Midtsønderjyllands Museum

Den 1. januar 2005 ændrede Midtsønderjyllands Museum status fra at være et amtsligt drevet museum til at blive et kommunalt museum drevet af Gram Kommune. Dette var et resultat af amtets sparerunde i 2002. Dengang besluttede kommunerne Gram, Rødding og Nørre Rangstrup, at museet skulle videreføres i en ny bygning ved Gram Lergrav. I februar 2005 stod denne bygning færdig, og museets personale kunne derefter gå i gang med indretningen og opbygningen af nye og tidssvarende udstillinger af de 8 millioner år gamle fossiler fra Gram Lergrav. Arkitektonisk set var det en spændende bygning museet fik overdraget. Den består af fire pavilloner, der halvt dækkes af et 600 m² stort »flyvende« tag, der bæres af høje pyloner. Mellem pavillonerne ligger det store udstillingslokale, men taget dækker også over et stort udendørsareal med atriumgård, hvor der vokser planter, der også kendes fra den Miocæne Periode, hvorfra Gram-leret stammer. Springet fra de statelige lokaler på Gram Slot, hvor museet har haft til huse i 27 år, til et pavillonbyggeri var stort, men nu har Midtsønderjyllands Museum fået egnede lokaler, der

tillader opbygning af tidssvarende og pædagogiske naturhistoriske udstillinger.

Museet blev indviet den 8. maj af borgmester H.P. Geil og amtsborgmester Carl Holst i overværelse af flere hundrede mennesker, der deltog i den efterfølgende reception med mange lækkerier, der var doneret af Gram Kommune. Kulturminister Brian Mikkelsen kom på besøg den 6. juni, hvor han, efter at have set udstillingerne, var i lergravens for at grave efter fossiler.

Museet har i en årrække i samarbejde med danske og udenlandske forskere arbejdet på en beskrivelse af de mange forskellige fossiler, som man kan finde i Gram-leret. Dette resulterede i publiceringen af de første resultater i det belgiske tidsskrift *Palaeontos*: »The marine Gram Formation at Gram, Denmark: Late Miocene geology and palaeontology«. Andet bind forventes udgivet i 2007. Desuden udkom tidsskriftet *Naturens Verden* med et nummer, der udelukkende omhandlede museet og lergravens fossiler, der her beskrives på en mere populær måde.

Den 1. august begyndte Wilhelm Fabricius sit arbejde på museet. Han var gratis stillet til rådighed af Sønderjyllands Amt, og han har sammen med museets øvrige medarbejdere udarbejdet et koncept for et virtuelt museum – et museum uden genstande, men med billeder og forklaringer om den sønderjyske natur, der bliver lagt ud på nettet (www.virnatmus.dk). Foreløbig udarbejdes der en demomodel, der vil vise de sønderjyske rovfugle samt Abkær Mose, men det er hensigten, at det virtuelle museum skal dække al natur i det sydlige Danmark. Kulturministeriet og amtet har givet flotte bevillinger til udarbejdelsen af demomodellen, og det har givet museet mulighed for at ansætte yderligere medarbejdere til dette projekt, hvori også frivillige deltager. Gennem dette projekt har museet i betydelig grad udvidet sit arbejdsområde.

Museet deltager i et dansk-tysk samarbejde om fremstilling af en udstilling om geologien i det tidligere hertugdømme Slesvig (Geo Schleswig-projektet). Projektet administreres af det tyske generalsekretariat i Aabenraa, og foruden museet deltager det naturvidenskabelige museum i Flensborg.

Flemming Roth

Museet på Sønderborg Slot

Museet overtog pr. 1. januar 2005 driften af Dybbøl Mølle efter aftale med møllens selvejende institution. Dette skete i forlængelse af overtagelsen af driften af Historiecenter Dybbøl Banke i 2004 – og hermed er Dybbøl-fortællingen på slot og banke endelig vokset sammen til en naturlig helhed. I det daglige blev driften af møllen overgivet til historiecenteret. Dermed er meget blevet lettere i hverdagen med billetfællesskab, fælles formidling, fælles PR, fælles vareindkøb osv.

Byhistorie, hertuger og kulturarv

En milepæl for museet var udgivelsen en ny Sønderborg-byhistorie *Sønderborg i 750 år – tværsnit og perspektiver*. Bogen, som er fælles årbog for Historisk Samfund for Als og Sundeved og museet, er det første større byhistoriske

værk siden tobindsværket *Sønderborg bys Historie* fra 1960-66. Den nye byhistorie opsamler megen ny viden, bl.a. om de sønderjyske byer i middelalderen, den nationale udvikling, byggeskik og arkitektur mv. Gennem en særbevilling på 300.000 kr. fra Sønderborg Kommune sikredes dels trykningen, dels at der kunne købes eksterne forfattere til to af bogens kapitler. Bogen blev trykt i 3000 eksemplarer og var udsolgt efter 14 dage. Med ekstra bistand fra Historisk Samfund for Als og Sundeved lykkedes det at få 2. oplag på gaden i midten af februar.

Et andet værk, hvori museet har været dybt involveret, er værket *De slesvigske hertuger*, som i 2005 blev udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland. Inge Adriansen deltog i redaktionen og bidrog ligesom Peter Dragsbo med artikler. Desuden stod museet for årbogen for de sønderjyske museer 2003-04, som udkom 2005 med temaet »Sønderjysk kulturarv«. Antologien, der var redigeret af Peter Dragsbo og Inge Adriansen, havde som mål at sætte kulturarvsbegrebet til debat, set i lyset af grænselandets erfaring med mødet mellem flere kulturer og nationer. Endnu et tysk-dansk bogprojekt var *Nicht nur Sauerkraut und Smørrebrød*, som blev udgivet i forbindelse med et udstillingsprojekt, fælles mellem Lübeck og Storstrøms Amt. Hertil leverede Inge Adriansen, Peter Dragsbo og Heinrich Mehl kapitler.

Bondegårde og erindringssteder

I dagene fra 7.-8. marts afholdtes i fortsættelse af Peter Dragsbos arbejde med sønderjysk byggeskik et internationalt seminar om »Den slesvigske gård – nordeuropæiske gårdtyper og husformer fra oldtid til nutid«. Her skulle den nyeste viden og gamle og nye teorier diskuteres mellem danske etnologer, forhistoriske og middelalder-arkæologer samt museumsfolk og arkitekter fra tysk og hollandsk »Hausforschung«.

I 2005 arbejdede Inge Adriansen videre med temaet »erindringssteder« som forberedelse af det tredje værk i serien om *Nationale symboler i det danske rige*. I sommeren 2005 kom den glædelige meddelelse, at Farumgaardfonden havde bevilget 560.000 kr. til frikøb af Inge Adriansen hele 2006. I forbindelse med erindringssted-projektet har Inge Adriansen bl.a. deltaget med bidrag i et internationalt kollokvium i Leipzig om »Europäische Nationaldenkmäler im 21. Jahrhundert«, med en forelæsning om mindesmærker for 1. Verdenskrig i Danmark på Lunds Universitet samt flere foredrag om temaet for Historisk Samfund for Sønderjylland. Endvidere har Inge Adriansen været involveret i et projekt om Sønderjylland under 1. Verdenskrig, hvortil hun bidrog til en foredragsrække, afholdt af Historisk Samfund for Sønderjylland. Desuden har hun i 2005 sammen med Henrik Skov Kristensen, Frøslevlejrens Museum, stået for genudgivelsen af *Als og Sundeved 1940-1945*. I 2005 har Inge Adriansen fortsat sit arbejde med national symbolik og identitet og i den forbindelse bl.a. holdt forelæsninger om H.C. Andersen og det nationale (Amtscentret for Sønderjylland), om religion og politik (Københavns Universitet) og om Slesvigs udskillelse og deling (Sveriges Riksdag, Stockholm).

Endelig har museet været med til at starte et undersøgelses- og dokumentationsprojekt om »Folkekunst i det moderne samfund«, med museumsinspektør Helle Ravn, Langelands Museum, som projektleder. Helle Ravn har

i 2005 gennemfört en lang række interviews og museumsbesög i Danmark, mens Heinrich Mehl för Museet på Sönderborg Slot har gennemfört tilsvarende undersögelser i Slesvig-Holsten. Projektet udmöntes dels i en udstilling, som äbnede i juni 2006 på Langelands Museum (12. oktober på Sönderborg Slot), dels i en bog, som udkommer november 2006.

Storpolitik og dronningekunst – nationalt og internationalt

Ärets förste særudstilling var *Köbenhavn-Bonn Erkläringerne 1955*. Anledningen var det dansk-tyske topmöde mellem forbundskansler Gerhard Schröder og statsminister Anders Fogh Rasmussen på Sönderborg Slot den 29. marts i anledning af 50-ärs-dagen för de to landes vedtagelse af erkläringerne. Med ekstraordinär stötte fra staten äbnede museet den 12. januar en stor udstilling i det tyske udenrigsministeriums store »Lichthof« i Berlin. Siden blev udstillingen vist tre steder med officielle äbninger, 10. februar i det tyske Skt. Petri Kulturcentrum i Köbenhavn, 10. marts på Sönderborg Slot samt 3. maj i det slesvig-holstenske Landeshaus i Kiel. Udstillingen vakte bred interesse, og Inge Adriansen og Peter Dragsbo skrev om udstillingsprojektet i tidsskrifterne *Danske Museer*, *Kennzeichen DK* og *Grenzfriedenshefte*.

Ärets anden store satsning var udstillingen *Dronningen og Digteren* i anledning af 200-äret för H.C. Andersens födsel. Udstillingen var den eneste präsensation af Hendes Majestät Dronning Margrethes mange scenografiske arbejder omkring H.C. Andersen i jubiläumsäret. Desværre hindrede sygdom Hendes Majestät at deltage i den ellers festlige äbning den 28. juni, men siden aflagde Dronningen museet et privat besög. Til udstillingen fik museet stor hjælp af kurator Anette Stabell, Amalienborg, som ogsä forfattede et kapitel om Dronningens H.C. Andersen-arbejder til udstillingens ledsagende lille bog, *Dronningen og Digteren*, hvortil ogsä museets medarbejdere Inge Adriansen og Peter Dragsbo bidrog. I efteräret blev udstillingen vist i Det danske Kulturinstitut i Edinburgh.

Fra februar til april vistes en spændende präsensation af den danske kunstner H.A. Brendekildes glasarbejder. Udstillingen var skabt af kunsthistorikeren Gertrud Hvidberg Hansen, Fyns Kunstmuseum. Fra februar til marts vistes *Det danske ägte tæppe* – en fornem präsensation i riddersalen og tilstöden- de gemakker af dansk tekstilvævning, när den er allerbedst. Fra april til august vistes desuden en særudstilling med den moderne smykkekunstner Mikaela Naur. Hendes smykker af industrisamfundets materialer vistes i overraskende dialog med museets faste udstilling af kirke- og renæssancekunst. Endelig har museet lagt rum til flere lokale kunstudstillinger, to gange af Sönderborg Kunstforening (forär: Henning Elving/Yngve Riber, efterär: Nis Schmidt) samt sammenslutningen Sönderjyske kunstnere, som i oktober holdt jubiläumsudstilling med mange gode værker.

En gruppe om dagen

Sönderborg Slot er – sammen med historiestederne på Dybböl Banke – blandt de helt store mål för skoler og undervisningsinstitutioner fra hele landet. Museets formidlere, Arne Reggelsen og Hanne Smedemark, holdt i 2005 133 fore-

Museet på Sønderborg Slot viste i januar 2005 en udstilling om København-Bonn Erklæringerne i det tyske udenrigsministerium i Berlin. På billedet aftaler museumsinspektør Inge Adriansen og museumsleder Peter Dragsbo de sidste detaljer inden åbningen med en repræsentant for ministeriet. Under armen holder Inge Adriansen de originale dokumenter fra 1955. Foto: Museet på Sønderborg Slot.

drag og introduktioner især for klasser fra folkeskolen, men også for gymnasieklasser, børnehaver og højskolehold, og desuden er der ikke få grupper fra udlandet, først og fremmest Tyskland. Sammenlagt har 222 grupper fra børnehaver, skoler og undervisningsinstitutioner besøgt slottet i 2005. Dertil kommer de grupper, som museets faginspektører har modtaget og undervist, fortrinsvis fra universiteter og højere læreanstalter. Endvidere ankommer et stort antal grupper gennem eksterne arrangører, især Sønderborg Turistbureau, som også har egne guider, der kan tage rundvisninger på slottet. Og endelig har museet i disse år stigende succes med byvandring i Sønderborg by.

Den 22. maj afholdtes på initiativ fra Kulturarvsstyrelsen for første gang en landsdækkende Historiens Dag. I Sønderjylland blev temaet »Industrihistoriens dag«, hvor der over hele landsdelen var åbent hus, vandring og aktiviteter, ikke mindst på Cathrinesminde Teglværksmuseum og på Industriumuseum Slesvigs mange stationer. I Sønderborg gennemførte Peter Dragsbo og Arne Reggelsen en byvandring med fokus på gamle industribygninger og forsvundne industrivirksomheder. Desuden deltog museet den 17. august i byens kultur- og idrætsnat. Sønderborg Slot holdt i den anledning åben fra kl. 19 til 22 og tilbød foredrag, omvisninger, koncerter og aktiviteter for børn,

afsluttende med orgelkoncert i slotskirken. Under overskriften »Håndens arbejde« var der i efterårsferien mulighed for at afprøve forskellige gamle arbejdsteknikker. Traditionen tro sluttede året med julearrangementet for børn. I løbet af de tre uger i december blev 96 hold fra børnehaver, børnehaveklasser og 1.-2.-klasser sendt på nissejagt efter Nis Puks drillesyge fætre, der havde sat deres spor rundt omkring i udstillingerne. Arrangementet, der veksler år for år, er et yderst populært tilbud, som får de første tilmeldinger allerede i august.

Samling på samlingerne – reelt og virtuelt

I 2005 lykkedes det at igangsætte den længe ønskede ombygning af de sidste to lofter på slottet, med brand- og klimaisolering samt installation af klimastyring, indretning af nyt indkomstrum mv. Ombygningen blev finansieret af Sønderjyllands Amt, Slots- og Ejendomsstyrelsen og museet selv og gennemførtes i tre etaper. De mange genstande blev nedpakket og flyttet – et enormt arbejde for museets medarbejdere Arne Reggelsen, Séan Rumley og Michael Clausen.

I april 2005 udsendte Kulturarvstyrelsen retningslinjer for museernes indsamling af genstande. Heri præciseredes, at fremtidig indsamling kun bør finde sted inden for museets godkendte tematiske og geografiske område. I de seneste år har styrelsen også brugt mange ressourcer på at samle data fra alle danske statslige og statsanerkendte museer i den nye netbaserede database: REGIN, hvorfra data skal fremlægges offentligt på portalen Museernes Samlinger (<http://www.kulturarv.dk/mussam>). Sønderborg Slot har omkring 45.000 genstande publiceret på portalen. Desuden har Sønderborg Slot startet et pilotprojekt med inddatering til REGIN af museernes forsknings- og undersøgelsesresultater fra 1960'erne til i dag. Projektet, som udføres af cand.mag. Martin Franke, vil komme til at danne model for tilsvarende inddatering i resten af landet.

I maj 2005 udsendte Kulturarvsstyrelsen retningslinier for udskillelse og kassation. For første gang fik danske museer klare regler for fjernelse af uønskede genstande fra samlingerne. At der er interesse for den fælles danske museums politik på dette område, fremgår af, at museumsinspektør Hans Helmer Kristensen af Museumsverband Schleswig-Holstein blev bedt om at komme med et indlæg »New Ideas about Collections in Danish Museums« ved forbundets efterårsmøde i november. Den mere restriktive indkomspolitik og kassationen gjorde 2005 til et år med nulvækst af samlingerne; vi kasserede ca. 200 genstande – og fik eller købte ca. 200.

Mønter, malerier – og en manglende kammertone

En fornem gave er allerede udstillet i mønt- og medaljesamlingen, nemlig polyhistoren Verner Meiers store samling af medaljer, udført af den danske kunstner Harald Salomon (1900-90), medaljør og billedhugger på Den Kongelige Mønt. Harald Salomon gjorde med sine kunstneriske evner danske mønter og medaljer til brugskunst i høj klasse.

Også i 2005 har museet købt flere malerier, bl.a. et hidtil ukendt maleri af

den sønderskudte Dybbøl Mølle efter slaget 18. april 1864. Et andet maleri belyser en side af kulturmiljøet på Nordals, nemlig et oliemaleri af kunstneren Heinrich Rasch. Motivet er pumpemøllen i vestenden af det inddæmmede Mjels Nor. Endelig købte museet på auktion et oliemaleri af Ingvar Groth, som viser Drabantsalen på slottet med de gamle udstillinger før 1960.

En del erhvervserhverv knytter sig til Sønderjyllands historie. Et eksempel er en stråkurv, flettet af en russisk kvinde, der opholdt sig i en alsisk flygtningelejr i eftersommeren 1945. Omhyggeligt opbevaret i 60 år af giveren, som fortalte, at hendes afdøde mand var vagt i lejren og havde opfyldt kvindens største ønske: et stykke sæbe. Som tak fik han kurven nogle uger senere. Derudover har museet bl.a. fået en samling tærtefade fra sønderjyske kaffeborde, souvenirs fra Dybbøl, nationale plakater mv. En af gaverne var en trompet, en nodesamling og en xylofon, der mangler én tone: kammertonen (står der på en vedlagt seddel). De tilhørte Svend-Ove Hansen, der var med til at skabe Sønderjyllands Symfoniorkester.

Samarbejde i øvrigt

I årets løb har museet været involveret i mange store og små samarbejder. Inge Adriansen er indtrådt i styregruppen for Renæssanceår 2006. Desuden er museet fortsat engageret i opbygning af Sønderjysk Skolemuseum i Over Lerte ved Vojens, i samarbejde med de to mindretal, med turismen (i 2005 fortsattes således de populære »ghostwalkings« på slottet, ligesom den dansk-tyske Grenzroute langs 1920-grænsen kunne indvies 20. maj), samt ikke mindst med museets støtteforening Historisk Samfund for Als og Sundevad, som snart runder de 1500 medlemmer. I samarbejde med samfundet afholdtes bl.a. fire meget velbesøgte foredrag om Sønderborg bys historie i oktober-november.

Cathrinesminde Teglværksmuseum

Efter museumsinspektør John Rendboes overgang til ny stilling i december 2004 vikarierede cand.mag. Gitte Werner Nielsen i stillingen januar-februar. 15. september kunne vi så endelig byde velkommen til Cathrinesmindes nye leder, Torben A. Vestergaard – en erfaren museumsmand, uddannet etnograf og tidligere ansat ved bl.a. Dansk Fiskerimuseum, Grenå, Århus Universitet og Moesgård Museum.

Gennem året har der traditionen tro været lokale kunstudstillinger, husflidsweekend, julemarked og ikke mindst den tilbagevendende Kulturmåned, hvor Broagers borgmester Jørn Lehmann er den drivende kraft. En helt særlig begivenhed var det store dansk-tyske motortræf for motorsamlere. Det fandt sted i oktober. Cirka 100 udstillere fra Tyskland, Danmark, Holland og Belgien deltog, viste og demonstrerede et utal af gamle stationære motorer. Der var næsten 1000 besøgende. 2005 var også året, hvor det med opsparede midler lykkedes at renovere arbejderboligen og bekæmpe fugtproblemerne gennem fjernelse af isolering, opsætning af tagrender og indbygget udluftning.

Gennem Cathrinesminde Teglværksmuseum har Museet på Sønderborg Slot været involveret i forskellige industrihistoriske projekter. I 2005 udgav

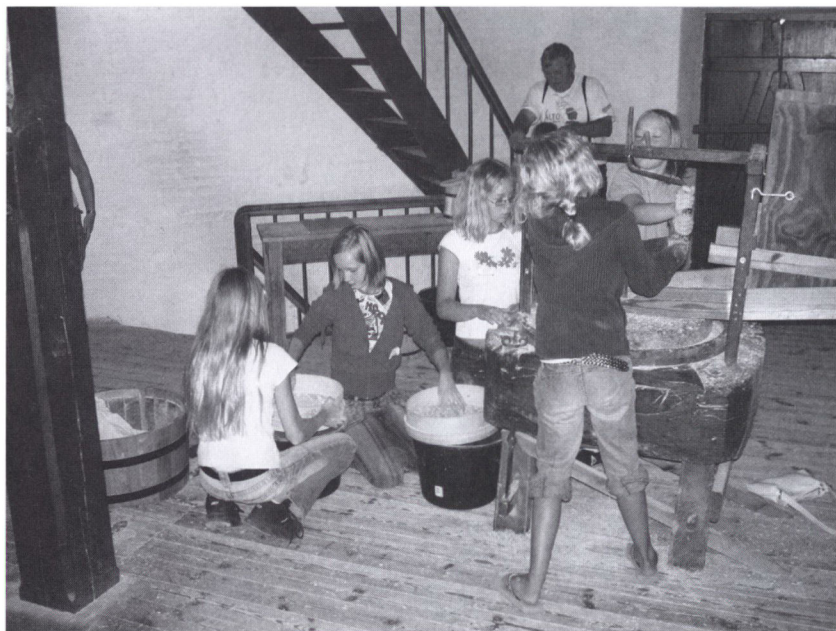
museet rapporten om Industrihistoriske interesser i Sønderjyllands Amt, et led i Kulturarvsstyrelsens kortlægning af industriminder af national interesse med henblik på et forsøg på at udvælge de ca. 25 vigtigste industrihistoriske miljøer i Danmark. Rapporten, som blev udarbejdet af Peter Dragsbo med bidrag fra John Rendboe, Kim Furdal, Erik Petersen og Ann Brinck, pegede på fire temaer: Teglværkseggen ved Flensborg Fjord, Danfoss-komplekset, infrastrukturen som nationale projekter og arbejderboligerne i købstæderne. Endvidere udkom i 2005 John Rendboes *Industriemuseum Slesvig – en statusrapport*, betalt af Kulturministeriets udviklingsmidler. Og endelig udkom i 2005 resultatet af dokumentationen af Aabenraa Karrosseri. Bogen *En dansk bushistorie. Busbyggeri på Aabenraa Karrosseri 1930-2004* er skrevet af cand.mag. Jørgen Burchardt og skildrer ikke alene virksomhedens brogede historie, men giver også et bredt indblik i udviklingen inden for dansk busbyggeri i 100 år.

Dybbøl Mølle og Historiecenter Dybbøl Banke

I årets løb igangsattes en række nye tiltag på møllen, såsom nyindretning af butikken, mølleaktiviteter, efterårsferieaktiviteter samt et meget velbesøgt »Jul i den gamle mølle«. Desuden er indgået aftale med Sønderborg Kommune om vedligeholdelse af omgivelserne, mens færdiggørelsen af møllens restaurering desværre fortsat afventer afgørelse af den løbende syns-og-skøn-sag om årsagerne til den mislykkede oppudsning af møllen. Inden denne sag er afgjort, kan vi ikke komme videre med planer om ny anvendelse af møllens stuehus, som p.t. er udlejet.

For Historiecenteret var den store begivenhed i 2005 igangsætningen af projekt Skansebyggerne 2, genskabelsen af en dansk skanse 1864, støttet med 7 mio. kr. af Arbejdsmarkedets Feriefond. Arbejdet begyndte i september. Af andre nyheder kan nævnes ibrugtagningen af en såkaldt formidlingskanon, en tro kopi i halv størrelse af centerets 12 punds feltkanon, samt en særudstilling med plancher om fotografer og aviser i 1864 (udarbejdet af historiestuderende Anne Sofie Vemmelund). Også i 2005 afholdtes 18. april-aktiviteterne om aftenen den 17. april, hvor danske og tyske sortkrudtskytter dramatiserede en række episoder fra krigen 1864. Centeret udvikler til stadighed nye videnspædagogiske aktiviteter for en årlig støtte fra Undervisningsministeriet – i 2005 bl.a. fortælleaktiviteter, opbygget omkring konkrete personer, som deltog i 1864: en 17-årig preussisk soldat, en sydslesviger i dansk uniform, en 19-årig dansk frivillig m.fl., fundet i museets store samling af beretninger. Desuden har der været fokus på sanseorienterede fortællinger, rettet mod specialklasser og indskolingsårge, samt mod indvandrerbørn i skolegrupper.

En særlig rolle på Dybbøl spiller naturvejledningen, som både supplerer de øvrige aktiviteter og selvstændigt formidler kultur- og naturlandskabet. Med 2005 ophørte den hidtidige 3-årige bevilling fra Friluftsrådet og naturvejleder Lars Sønderbys ansættelse, men fra 1. januar 2006 lykkedes det at opnå en ny 3-årig støtte fra Friluftsrådet på i alt 660.000, nu til en landskabsvejledning direkte under museet med vægt på formidling af det historiske landskab i et større område, på oprettelse af »feltstationer« i samarbejde med skoler samt

Fra 1. januar overtog Museet på Sønderborg Slot driften af Dybbøl Mølle. I den anledning blev en række nye initiativer sat i søen. I perioder kan publikum nu selv male gamle kornsorter, og skoler kan bestille undervisningsforløb om mølledrift. Her ses en håndfuld skoleelever i gang med kværn og sigte. Foto: Historiecenter Dybbøl Banke.

i udveksling af viden om kulturhistorien i landskabet med landets øvrige naturvejledere.

Besøgstal

På Sønderborg Slot lykkedes det at opretholde det gode resultat fra 2004 på 57.000 besøgende, deraf et stadigt stigende antal skoler og grupper. På Historiecenter Dybbøl Banke ligger besøgstallet nu på omkring 40.000 om året, heraf næsten 700 grupper, der gennemgik de særlige formidlingsforløb, som centeret tilbyder – 1½ gang så mange som i 2004. Således ligger skolebesøget højere end selv i centerets første to år. På Cathrinesminde Teglværksmuseum var besøgstallet på knap 15.000, herunder 116 omvisninger, udført af museets frivillige personale. Inklusive besøgstallet for Augustenborg Slot, foredrag og arrangementer lå besøgstallet for det samlede museum på omkring 125.000, samtidigt med at omsætningen i museets publikumsbutikker, især på slottet og Dybbøl Banke, er stærkt stigende. Dette flotte resultat er kun muligt ved en stor og engageret indsats fra mange sider, ansatte som frivillige.

Peter Dragsbo

Studieafdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig 2005 blev omskiftelsernes og rekordernes år. Det lykkedes at færdiggøre publikationer i hidtil uset omfang – og i medarbejderstaben skete der store forandringer. Den 1. juli fratrådte Axel Johnsen sin ansættelse som stipendiat siden 1. februar 2001. Stillingen som arkivar blev i november nybesat med ph.d. Gerret Schlaber. Cand.mag. Birgitte Thomsen var projektansat på deltid sideløbende med sit virke som nytiltrådt leder af Tønder lokalhistoriske arkiv.

Studieafdelingen

I årets løb blev afsluttet en hel række forsknings- og udgivelsesprojekter. I alt blev publiceret 6 bogværker eller 2.445 sider, hvilket er rekord i afdelingens historie. De tre af bøgerne var udtryk for videnskabeligt funderet historieforskning: Først udkom Axel Johnsen: *Dannevirkemænd og Ejderfolk. Den grænsepolitiske opposition i Danmark 1920-1940*. Bogen kaster nyt lys over den virksomhed, som dansk-nationale kredse udførte i mellemkrigstiden ud fra ønsket om at muliggøre Sydslesvigs genforening med Danmark og derved ændre resultatet af afstemningen i 1920. Værket blev 25. november forsvaret som Ph.D. afhandling ved Syddansk Universitet i Esbjerg. I november forelå årets næste store afhandling. Det var Günter Weitling: *Fra Ansgar til Kaftan. Sydslesvig i dansk kirkehistorie 800-1920*. Bogen er bind tre i et kirkehistorisk projekt, som Studieafdelingen indledte i 1985, og som i maj 2006 afsluttes med en bog om Flensborgs danske kirkehistorie op til 1921. Weitlings bog er den første sammenfattende sønderjyske kirkehistorie på dansk, som er udkommet i mange år. Den påviser, at Sydslesvig tidligt fik sin særlige kirkehistoriske profil inden for Slesvig stift.

Den 6. december lagde Flensborg Avis lokaler til præsentation af tobindsværket *Front og Bro. Flensborg Avis i spil mellem Danmark og Tyskland 1930-1945*. Dette bogværk er resultatet af afdelingens tidligere medarbejder, René Rasmussens, intensive studier vedrørende *Flensborg Avis* i nazitiden. Bogen er meget mere end *Flensborg Avis'* historie. Den afdækker hidtil ukendte sider af historien om det indbyrdes forhold mellem Danmark og Tyskland i 1930'erne og under 2. Verdenskrig. Den forklarer det mirakel, at *Flensborg Avis* kunne bestå som det eneste ikke totalt ensrettede blad under nazidiktaturet, og den belyser tankeverdenen i 1930'ernes dansk-nationale kredse, hvor avisen og dens chefredaktør Ernst Christiansen indtog en central plads. Hertil kom tre publikationer med mere populær karakter. H.C. Andersen-jubilæet blev markeret den 2. april med udgivelsen af Lars N. Henningsen og Johan de Mylius: *Hver elsker sin farve. Hertugdømmerne og H.C. Andersen*. Bogen er på både dansk og tysk. Den var tillige udstillingskatalog til udstillingen på Danevirke Museum og blev udgivet i samarbejde med Sydslesvigsk Forening. Bogen fremhæver digterens drøm om, at der også i en national spændingstid skulle være plads for begge nationer, hver med sit særpræg. Derved blev bogen et indlæg, som var værd at nævne i forbindelse med den samtidige markering af 50-året for Bonn-København-Erklæringerne. Budskabet fra H.C. Andersen og bogen fik en plads i mange festtaler i årets løb.

Også publikationen *Bonn-Erklæringen og de unge. Eleverbetninger fra Duborg-Skolen 2005* vakte opmærksomhed. Hæftet er en kommenteret udgivelse af

elevarbejder fra de ældste årgange på Duborg-Skolen. De unge giver et usminket billede af den dansk-tyske grænseverden og giver anledning til nærgående spørgsmål til idé og virkelighed i nutidens danske mindretalsverden i Sydslesvig. Endelig udkom kort før jul Lars N. Henningsen: *Flensborgskibe i Østersøen, Middelhavet og Vestindien 1790-1850. Brodersen-Samlingen på Flensborghus*. Den lille publikation er på begge sprog og præsenterer de 15 fornemste skibsbilleder, som hænger på Flensborghus. På dette grundlag giver den en oversigt over byens søfart i den florissante tid.

I dagene 1.-4. marts gennemførtes et grænselandskursus for 25 historiestuderende fra alle danske universiteter. Studiefællesskabet varetog planlægning og sekretariatsfunktioner og bidrog med foredrag og rundvisninger. Kurset var finansieret af Komiteen for Christian Paulsen-prisen, som hermed indstillede sin virksomhed.

Arkivet

I årets løb modtog arkivet nye afleveringer på i alt 6 løbende meter. Af særlig betydning var korrespondance og sager fra de første årtier efter 1920 fra Slesvig Ligaen. Hertil kom afleveringer fra SSF- og SSW-distrikter og fra SSW-landdagsgruppen. Blandt personarkiverne kan fremhæves det store arkiv fra Jørgen Jessen, stifter af Flensborg Ungdomsskole og første forstander på Jaruplund Højskole. Her findes værdifuldt materiale til højskolens historie og til dansk skole- og kulturarbejde i Sydslesvig og dets forbindelser nordpå i årene 1945-55.

Den grundlæggende nyregistrering af billedsamlingen blev videreført med over 1000 nye inddateringer og talrige scanninger.

Lars N. Henningsen

Tønder Museum, Drøhdes Hus og Højer Mølle- og Marskmuseum

Tønder Museums deltagelse dels i det EU-støttede drivvejsprojekt, dels en af inspektørernes deltagelse i styringsgruppen for oprettelsen af en mulig nationalpark i Vadehavsområdet, fyldte meget i museets daglige liv. Desuden påbegyndtes den opfølgning af det trilaterale arbejde omkring ministerrådskonferencen i Esbjerg i 2001, der har fået navnet Lancewad-projektet. En af de store opgaver for Tønder Museum i dette projekt vil blive beskrivelse og afgrænsning af de kulturmiljøer, der skal medtages i det kulturmiljøatlas, der vil blive et af projektets resultater. Dette beskrivelsesarbejde vil komme til at strække sig gennem det meste af 2006.

Udstillinger

Årets udstillinger fulgte et mønster, som museet har benyttet de senere år med to årlige selvproducerede særudstillinger, en hovedudstilling, en kunstudstilling i Højer Mølle- og Marskmuseum samt nye udstillinger i hele stueetagen samt på første sal i Drøhdes Hus. På Tønder Museum begyndte året med udstillingen *Ongdoms Fryd – Alerdoms Tied*, en udstilling om vestslesvigsk folkekunst. Udstillingen satte fokus på de mange håndværksmæssigt fine arbejder, der især tidligere, men også i dag, er blevet fremstillet i Vestslesvig.

Et kig ind i udstillingen »Fraottesang til gospelmorning« om musiklivet i Vestslesvig fra middelalderen til i dag. I forgrunden Tønder Kristkirkes pauker fra 1769, der blev brugt ved højtider og særligt festlige lejligheder. Foto: Tønder Museum.

Museet valgte at tematisere udstillingen efter livets forskellige stadier. Udstillingens genstande var dels museets egne, dels en række lån fra private samt museer i både Nord- og Sydslesvig. Efter at udstillingen sluttede som særudstilling, har Tønder Museum åbnet en ny permanent udstilling af museets

egne genstande med relation til folkekunsten. Udstillingen er opbygget over de samme temaer som særudstillingen, men er af et mindre omfang.

Tønder Museums sommerudstilling drejede sig om musiklivet i Tønder siden middelalderen. Udstillingen fik titlen *Fraottesang til gospel morning*. Titlen hentyder til den tidlige morgensang i byens kirke og til den gospelkoncert, der i anledning af hvert års Tønder Musikfestival afholdes søndag morgen i festivalen. Udstillingen beskrev alle de mange former for musikudøvelse, der har fundet sted i Tønder med nedslag i kirkemusikken, godsmusikantraditionen på Schackenborg, foreningernes musikudøvelse både instrumentalt og sangmæssigt, musikundervisning i skole og hjem, 1950'ernes bølge med jazzmusik og rockens indtog. Foruden genstande, arkivalier, fotos og plakater havde udstillingen mange eksempler på musikoptagelser, som museumsgæsterne kunne lytte til.

Drøhdes Hus' vigtigste udstillinger var en udstilling om en af kniplingsundervisningens pionerer fra 1920'erne og 25 år frem i Danmark, Ingeborg Rasmussen, der var den første leder af Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinders kniplingsuddannelse, der blev oprettet i 1925, og som nedlagdes kort før 1970. Udstillingen var baseret på en vigtig donation af Ingeborg Rasmussens tegnings- og prøvemateriale. To andre udstillinger i huset var en udstilling om en af egnens meget dygtige kniplersker fra mellem og efterkrigstiden, der var blandt udøverne af kniplehåndværket i den periode, der fulgte oprettelsen af kniplingsfaget ved Tegne- og Kunstindustriskolen i København. Kniplerskens navn var Margrethe Sørensen, hun var fra Hjerpsted og gift med tolder Søren Sørensen. Margrethe Sørensen var blandt de kniplersker, der i 1930'erne og 1940'erne blev valgt til at udføre kniplinger til det danske kongehus. Den anden udstilling drejede sig om en kniplingshandler i Ballum i anden halvdel af 1800-tallet, Martin Hansen Linnet. Udstillingen fortalte om hans liv, arbejde, kniplersker, økonomi og eftermæle.

I Højer Mølle- og Marskmuseum drejede hovedudstillingen sig om Danmarks to svanearter, sangsvanen og knopsvanen. Udstillingen fortalte om svanerne både fra en naturhistorisk og en kulturhistorisk synsvinkel. Den kulturhistoriske vinkel blev understreget af, at udstillingen åbnede på H.C. Andersen 200-års fødselsdag den 2. april 2005. Dagen blev markeret på behørig vis med musikindslag og med H.C. Andersen-tekster.

I løbet af året fornyede Tønder Museum desuden udstillingen i sin kniplingssal med en udstilling, bygget over et udvalg af de kniplingsrelaterede gaver, som Tønder Museum havde modtaget i 2003 og 2004. Endelig arrangerede Tønder Museum en udstilling om kleinkunsten i Tønder på H.C. Andersens tid for at fejre Danmarks berømte digter og for at vise, at de mange fine små arbejder i klip og med blomster, som H. C. Andersen også blev kendt for, til dels var en del af et generelt kulturelt træk ved det borgerskabets fritidsinteresser i Danmark ved midten af 1800-tallet.

Undersøgelse og dokumentation

Tønder Museum fik i 2005 gennem midler fra Kulturarvsstyrelsens rådighedssum mulighed for at få kortlagt Vadehavsfiskeriet fra 1920'erne og resten af 1900-tallet. Historiker Henrik Møller blev ansat til at foretage undersøgelsen,

der løb over nogle måneder i 2005. Undersøgelsens resultater blev offentliggjort i en rapport samt i tidsskriftsartikler. Undersøgelsen medførte, at der blev stillet skarpt på et behov for at få undersøgt Rømø havns historie fra 1960'erne til i dag. Dette arbejde vil museet forsøge at skaffe midler til så snart som muligt, helst i et samarbejde med Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg. Som omtalt i indledningen arbejdede Tønder Museum videre med det såkaldte drivvejsprojekt, idet de ruteforløb, der skal beskrives i turistmateriale og på plancher, blev udpeget og rammerne for projektets sidste fase udstukket.

Bygninger og lokaler

Blandt de nødvendige bygningsmæssige tiltag i 2005 var maling af vinduer og døre begge gavle i Drøhøes Hus. Arbejdet betød, at vinduerne blev hjemtaget på værksted, skrabt, kittet og malet både ud- og indvendig. Der resterer endnu de relativt få vinduer i bygningens næsten lukkede langsider, et arbejde, der skal varetages i løbet af 2006 og 2007. I løbet af 2005 skaffede Tønder Museum den nødvendige eksterne finansiering af den gennemgribende restaurering af Tønder Museums fredede bygningsdels øverste etage og dens indretning til flise- og fajanceudstillingsområde. Arbejdet med de to sale har stået på gennem flere år. Salene vil blive indviet for publikum i juni 2006.

Højer Mølle- og Marskmuseum, hvis møllehat siden orkanen 1999 havde været ude af drift, modtog i 2005 tilstrækkelige midler til en gennemgribende restaurering, dels gennem Kulturarvsstyrelsens bygningsfredningsmidler (1.000.000,- kr.) og dels gennem en storslået donation fra A.P. Møller og Hustru Chastine McKinney Møllers Fond til almene Formaal på 2.660.000,- kr. Midlerne betød, at en renovering af møllebygningen kunne begynde i løbet af sommeren 2005. Arbejdet skred planmæssigt frem indtil hen på efteråret, hvor det viste sig, at både møllekrop og møllehat under forrige restaurering i 1970'erne var blevet beklædt med to lag asbest. Asbestsaneringen forsinkede arbejdet så meget, at dette lå stille ved årsskiftet 2005/06. Problemet vil blive søgt løst i 2006.

Gaver og ny erhvervelse

Blandt de mange gaver, som Tønder Museum modtog skal en enkelt fremhæves. Det drejer sig om et drikkeglas med indsleben datering 1741 og med et indslebet erhvervsscene: En kniplingshandler, stående ved sit bord i færd med at måle en længe knipling op. På højre side af ham sidder en kniplerske, bøjet over sit kniplingskrin, og på venstre side sidder en fint klædt kvinde (handlerens hustru?), der sidder og hæfter ender på de kniplingsstykker, som er blevet skåret af. Scenen er så vidt Tønder Museum har erfaret den ældst kendte lokale skildring af en kniplerske ved sit arbejde. Glasset stammer fra en ejendom i Stokkebro i Møgelstønder sogn, hvor der tidligere var kro. Det var en gave til Tønder Museum fra en tidligere ejer af stedet, formidlet gennem hendes tre døtre.

Inger Lauridsen

Aabenraa Museum/Sønderjyllands Søfartsmuseum

Året var et overgangsår for museet i Aabenraa. Indtil 2. august var bestyrelsesformand, direktør Erik Skifter Andersen, konstitueret daglig leder af museet. Han blev på det faglige område assisteret af museumsleder Peter Dragsbo, Museet på Sønderborg Slot. Primo august blev cand.mag. i historie Asser Amdisen ansat som museumsleder.

I de senere år, hvor museet på det ledelsesmæssige plan har været i stormvejr, har den daglige drift og museets overlevelse i høj grad hvilet på museets fuldmægtige Connie Christiansen og Per Brinkmann, der sammen med museets øvrige personale har ydet en formidabel indsats. Museets frivillige har også i den forløbne periode haft nok at se til. Der er blevet arrangeret udstillinger og meget andet, som ikke ville have kunnet finde sted uden vores store korps af historieinteresserede sønderjyder. I slutningen af 2005 blev der taget en række initiativer for at forbedre forholdene for de frivillige. Den nye struktur bygger på en række laug. Museet forventer sig meget af denne ordning.

Gennem hele året har arbejdet med oprettelsen af Museum Sønderjylland haft den absolutte førsteprioritet. Dette er sket for at sikre museet andel i de rationaliseringsgevinster, fusionen på lang sigt vil medføre, og for at placere Aabenraa centralt i fremtidens sønderjyske museumslandskab. Anstrengelserne bar frugt, da Museum Sønderjylland 31. december 2005 blev oprettet. Dette betød et farvel til Aabenraa Museum, der siden 1887 har præget byen, men samtidig et goddag til en ny, stærkere og mere dynamisk museumsstruktur, der både sikrer et godt lokalmuseum i Aabenraa og giver mulighed for en kraftig udvikling af Aabenraa Museum både lokalt og regionalt.

Arbejdet med Museum Sønderjylland og lederskiftet midt på året medførte, at forsknings- og undersøgelsesvirksomheden på museet blev kraftigt nedprioriteret. Bortset fra udgivelsen af et katalog om udstillingen *Skibsportrætter i privateje* kan museet ikke siges at have levet op til sine forpligtelser, men dette vil der blive rettet op på i 2006. På samme måde havde museet i perioden ikke mulighed for at passe sine lovpligtige opgaver med kapitel 8-sager og tilsyn med diger og hegn. I denne forbindelse er vi vore kollegamuseer i Sønderjylland taknemmelige for den bistand, de har ydet, og dermed også det gode grundlag for det fremtidige samarbejde, som dermed blev gjort tydelig.

Bygninger

Der var i 2005 igen en del diskussioner om fremtiden for Aabenraa Museums bygninger. Nogen endelig afklaring på spørgsmålet blev ikke fundet, selvom året igen viste, at bygningen på H.P. Hanssens Gade i høj grad nærmer sig undergrænsen for, hvad man kan forvente af et moderne museum. For at bøde på problemerne blev der i foråret iværksat en renovering af forhal og indgangsparti, der nu er blevet lysere og mere imødekommende. Dette projekt blev bl.a. støttet af Danfoss, Aabenraa Automobilselskab samt af andre fonde. I slutningen af året påbegyndtes en renovering af receptionen og en nyindretning af en lille café, som også skal være »værft« for museets flittige modelbyggere. Ombygningen af reception og café vil først være færdig i 2006. Med disse forandringer kan der næppe gøres mere ved museumsbygningen, før en mere langsigtet plan for museets fremtid og placering er færdiggjort.

Formidling

Året begyndte med en af museets største publikumsucceser gennem tiderne. Udstillingen *Store hænder bygger små skibe*, hvor museet præsenterede en lang række modelskibe, var en succes på alle måder. Den var tilrettelagt af museets venneforening, som hermed viste de maritime udstillingers potentiale i Aabenraa. Derefter åbnedes en udstilling om Jomfru Fanny i anledning af dennes 200-års fødselsdag. Udstillingen viste en lang række af de broderier, som museet råder over så mange af, der fortæller historien om den mystiske jomfrus liv. Udstillingen var hovedsageligt lavet af Tove Rasmussen med assistance fra Sønderborg Slot. I forbindelse med udstillingen afholdtes foredrag med Jytte Harboesgaard.

Sommerens udstilling *Agricola Americana* var en vandreudstilling lånt fra Dansk Landbrugsmuseum på Gl. Estrup. Udstillingen var flot, men det gode vejr og ikke mindst publikumsinteressen var langt fra tilfredsstillende, hvilket resulterede i en alt for stille sommer. I efteråret efterlyste museet gennem medierne skibsportrætter med tilknytning til Aabenraa, som i dag er i privateje. Resultatet var overvældende. Vi fik mange henvendelser og kunne i september åbne en god og velbesøgt udstilling af skibsportrætter, der aldrig eller yderst sjældent har været vist for en bred offentlighed. I forbindelse med udstillingen blev afholdt et velbesøgt foredrag med tidligere museumsinspektør ved Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, Hanne Poulsen, der med særlig vægt på Jacob Petersen fortalte om skibsportrætter. I skolernes efterårsferie var der mulighed for, at børnene selv kunne forsøge sig som skibsportrætmalere – en udfordring, mange tog op med meget fornemme resultater til følge.

Året sluttede traditionen tro af med Oldemors Juletræ. Denne tradition, der gennem 38 år har været et kendetegn for Aabenraa Museum, havde i år H.C. Andersens eventyr om Grantræet som tema. Udstillingen blev flot, oldemødrene fortalte godt og de besøgende, der kom, var meget glade. Besøgstallet var dog langt fra tilfredsstillende, men udviklingsmulighederne i arrangementet var gode og næste år kan forventes endnu mere juleri fra Museum Sønderjyllands kulturhistoriske afdeling i Aabenraa. Ved siden af de store udstillinger har der året igennem været en lang række velbesøgte omvisninger og byvandring. Særligt skal Kim Furdals byvandring i forbindelse med Historiens Dag fremhæves.

Jacob Michelsens Gård

I juni måned mistede museet og gården en af sine trofaste støtter og gode venner, da en af gårdens tidligere beboere, Karen Michelsen, gik bort i en alder af 99 år. Hun vil blive savnet, men hendes arbejde for gården og hendes kærlighed til huset vil leve videre i Kolstrup. Der blev afholdt en bageweek-end i 2005. I løbet af året blev der oprettet et laug til at passe på gården, og der blev afholdt adskillige skoleforløb ved Tove Rasmussen i huset.

Besøgstal og økonomi

I 2004 var besøgstallet katastrofalt lavt. 2005 startede som lyn og torden med

1000 gæster i februar måned, hvilket er den bedste februar på Aabenraa Museum siden 1998. Sommerferien faldt desværre lidt igennem, og Oldemors Juletræ trak ikke som det gjorde i fordums tider. Alligevel nåede museet op på 7948 besøgende i 2005, hvilket er en fremgang på 22% i forhold til 2004. Besøgstallet kan komme endnu højere op. Uden en nyopbygning af den permanente samling og en ny placering af museet er det dog urealistisk at forvente besøgstal, der er meget højere end de seneste års 8000-10.000 pr. år.

I betragtning af, at 2005 har været et overgangsår med lederskifte og fusionsforbedredelse, må vi sige, at året har været en succes. I et sådant år kan et museum helt forsvinde fra folks bevidsthed. Sådan er det imidlertid ikke gået. Museets konstituerede leder og dygtige personale har holdt fanen og aktivitetsniveauet højt. En væsentlig brik i dette har naturligvis været museets venneforening, som under Karl Lilholdts ledelse har været en støtte og en hjælp i alle dele af museets virksomhed.

Asser Amdisen

Fra den lokalhistoriske arbejdsmark i Sønderjylland 2005

Historisk Samfund for Sønderjylland

Historisk Samfund for Sønderjylland afholdt lørdag den 29. april 2006 årsmøde på Bjerremark Kursuscenter ved Ubjerg. Cirka 80 medlemmer deltog i mødet. Efter at Lennart S. Madsen og Christian Mylin havde fortalt om Bjerremark, valgtes formanden for Tønder kreds, Finn Clemmensen, til dirigent. Han konstaterede, at årsmødet var indvarslet i henhold til foreningens vedtægter og gav ordet til formanden, Hans Schultz Hansen, der aflagde følgende beretning:

På vort sidste årsmøde på Sandbjerg kunne jeg orientere om planerne for at samle de sønderjyske museer til et fælles Museum Sønderjylland, hvor også Institut for sønderjysk Lokalhistorie skulle indgå. Siden er planerne blevet virkeliggjort. Det nye store museum er nu en realitet. Der er valgt en politisk bestyrelse, udpeget en direktør og dannet en fælles administration med hjemsted i Haderslev. Det glæder vi os over i Historisk Samfund for Sønderjylland.

Sidste år fremsatte vi ønsket om, at tanken om at udpege lokale *råd ved de enkelte institutioner* blev ført ud i livet, således at vor forening blev repræsenteret i rådet for Institut for sønderjysk Lokalhistorie, så vi kunne bevare en tæt forbindelse med instituttet. Ikke alene er dette ønske blevet imødekommet; vi har også opnået en plads i rådet for Museet på Sønderborg Slot, som har hele den sønderjyske landsdels politiske historie efter år 1500 som sin opgave. Det er vi svært tilfredse med, og vi ser frem til samarbejdet med den nye institution på mangfoldige områder.

Sønderjyske Årbøger

Sønderjyske Årbøger så i 2005 lidt anderledes ud end tidligere. For det første var årbogen slankere. Det skyldtes dels redaktionens ønske om at gøre årbogen mere overkommelig for læserne, dels vægtgrænsen på 1000 gram, der ikke kan overskrides uden betydelig merudgift til porto. For det andet præsenterede årbogen sig i 2005 med et nyt

og mere farvestrålende omslag. Det nye omslag rummer både nye og gamle elementer: Løverne, typografien og formatet er bevaret, men til gengæld er bagsidebilledet afløst af en oversigt over årbogens artikler – og en påmindelse til medlemmerne om at klikke sig ind på foreningens hjemmeside for at følge med i, hvad der rører sig.

Indeni lignede årbogen derimod helt sig selv – en alsidig buket af artikler og nyt om landsdelens historie. Forskningschef ved Det Kongelige Bibliotek John T. Lauridsen udgav og kommenterede protokollen fra det danske nazistparti DNSAP's sønderjyske afdeling i 1940'erne. Arkivar Erik Nørr gav en levende beretning om skoleforholdene på Nordals i 1920'erne, mens bibliotekar Jesper Bolund Nielsen leverede nyt om tilværelsen som dansk spejder i Sydslesvig i de svære år fra 1919 til 1939. Lektor Christian Bo Bojesen dykkede med sin artikel om skove omkring Sønderborg 1500-1800 ned i den sønderjyske økohistorie, og cand.mag Lisbeth Aagaard Larsen tog os med til Brede for at få indblik i, hvordan de første folkelige bevægelser begyndte dér. Sidst men ikke mindst kunne læserne af Sønderjyske Årbøger danne sig et overblik over de mange nye bøger om landsdelens historie og om det store lokalhistoriske arbejde, der udfoldes overalt i landsdelen.

Sønderjysk Månedsskrift

Efter et par turbulente år i kølvandet på regeringens fjernelse af portostøtten blev der i 2005 ro om Sønderjysk Månedsskrift. Selv om antallet af numre er skåret ned fra 10 til 8, har det været muligt at bevare omfanget uændret på 320 sider. I 2005 blev det til 34 artikler og 36 boganmeldelser. Årets højdepunkt var temanummeret, der udkom i begyndelsen af maj måned med Sønderjyllands søfartshistorie som omdrejningspunkt.

Foredragsrække om den Første Verdenskrig

Det må vist nu betegnes som en tradition, at Historisk Samfund sidst på vinteren og i begyndelsen af foråret arrangerer en større foredragsrække med et gennemgående tema. Det er også en tradition, at tilslutningen er overvældende. Dette gjaldt i hvert fald foredragsrækken om Sønderjylland under den Første Verdenskrig, som løb af stabelen i månederne januar-april 2005 med ikke mindre end otte foredragsaftener og en søndageftermiddagsudflugt. Kronologisk begyndte vi før krigens udbrud i 1914 med en forklaring på årsagerne hertil, og vi

sluttede længe efter 1918 med nedlæggelsen af DSK i 1988. Vi fulgte soldaterne ved fronten, de heldige i de særlige lejre for sønderjyske krigsfanger, desertørerne på flugt over Kongeåen, kvinderne på hjemmefronten og de krigsskadede overfor Invalidenævnet. Og i landsdelen kom vi rundt både til Sicherungsstellung Nord, krigsfangekirkegården i Løgumkloster, Zeppelinmuseet i Tønder og mindehøjen for de faldne på Broager kirkegård. De mellem 80 og 160 deltagere til arrangementerne følte vist, at hver en sten blev vendt – og hvis ikke kan de se frem til den bog om Sønderjyderne og Den store Krig 1914-1918, som redigeres af Inge Adriansen og Hans Schultz Hansen og som rummer foredragene i betydeligt udvidet og bearbejdet skikkelse. Den udkommer til oktober og udgives i samarbejde med Museum Sønderjylland.

Skrifter

Ved starten på foredragsrækken om Sønderjylland under den Første Verdenskrig forelå pens. overlæge Anton Marckmanns bog *Ofrene fra Den store Krig 1914-1918*. Invalidenævnet i Sønderborg og de sønderjyske krigsinvalider, faldne og deres efterladte. Omtrent 4.000 sønderjyske soldater blev kendt krigsskadede som følge af deltagelse i krigen 1914-18. Da Sønderjylland blev dansk i 1920, tilfaldt den store opgave med at forsørge de mange krigsinvalider og de faldnes efterladte den danske stat. I bogen tegner forfatteren et spændende, og ind imellem gruopvækkende billede af de faldnes og såredes skæbne, men fortæller også den positive historie om den hjælp, som blev ydet. Marckmann har siden udgivelsen gjort en ihærdig indsats for at sælge bogen.

Den 5. oktober udkom Hans Schultz Hansens disputats *Hjemmetyskheden i Nordslesvig 1840-1867 – den slesvig-holstenske bevægelse i to digre bind*. Disputatsen blev forsvaret den 18. november på Syddansk Universitet i Odense. De to bind udgør den første samlede behandling af hjemmetyskhedens opståen og udvikling i de afgangsårtier af vor landsdels historie rækkende fra de nationale modsætningers udbrud omkring 1840 til hertugdømmerne Slesvig og Holstens indlemmelse i Preussen i 1867.

Den 17. november, på årsdagen for det store møde på Folkehjem i 1918, kunne Historisk Samfund i samarbejde med Sprogforeningen præsentere den af Hans Schultz Hansen og Ingolf Haase redigerede bog *Det Nationale Portrætgalleri på Folkehjem*, der rummer farve-

gengivelser af billedsamlingens 58 portrætter, som er taget med sikker hånd af Helge Krempin, og korte biografier, som er skrevet af en bred kreds af forfattere. Desuden rummer bogen en historisk indledning om den danske bevægelse og en kunsthistorisk efterskrift. Historisk Samfund vil gerne ved denne lejlighed takke Sprogforeningen for et vellykket samarbejde.

Allerede den 21. november fandt den næste bogpræsentation sted på Sønderborg Slot. Den gjaldt det flotte værk om De slesvigske Hertuger, der er redigeret af Carsten Porskrog Rasmussen, Inge Adrian- sen og Lennart S. Madsen og skrevet af dem samt andre specialister på dette centrale, men hidtil noget upåagtede felt af vor landsdels historie: Esben Albrechtsen, Lars Henningsen, Peter Dragsbo og Mik- kel Venborg Pedersen. Foruden teksten, der er en udvidet og gennem- arbejdet version af fortællingerne om de enkelte hertughuse fra vor store foredragsrække i foråret 2004, rummer bogen talrige kort, stam- tavler og lister samt ikke mindst et hav af farveillustrationer af hertu- gerne og deres slotte m.m. Redaktionen har lagt et virkeligt stort ar- bejde i dette værk, som heldigvis er blevet honoreret med positive anmeldelser og et stort og endnu vedvarende salg. Grunden til dette blev lagt ved René Rasmussens og Uffe Thyssens årlige tur rundt til de sønderjyske boghandlere i december måned. Fra tysk side er der vist stor interesse for en oversættelse af værket.

Årets sidste bog, som udkom kort før jul, blev Bert Kelms Rømø – et vesterhavspræget samfund IV, der fortsætter øens ejendoms historie med ejerlister, familieoplysninger og bygningsbeskrivelser fra lands- byerne Kirkeby og Kongsmark. Som sine forgængere i serien er bogen et must for Rømøboerne – både for helårsbeboerne og dem, som regelmæssigt gæster øen. Øens lokalhistoriske forening skylder vi tak for et omfattende salgsarbejde.

På årsmødet i 2005 på Sandbjerg løftedes sløret for foreningens store bogprojekt, en ny Sønderjyllandshistorie i to bind kombineret med et alfabetisk opslagsværk i ét bind. Arbejdet med dette projekt er siden skredet planmæssigt fremad på møder i forfatter- og redak- tørkredsen. Der er lagt fælles retningslinjer for det samlede værks tre bind, og forfatterne til de to fremstillingsbind har diskuteret dispo- neringen af deres enkelte bidrag. Fra efteråret vil arbejdet for alvor tage fart.

Udflugter, kulturhistoriske vandringer og studenterkursus

På udflugtsområdet gennemførte Sydslesvig kreds og udflugtsudvalget den 21. august en heldagstur med fæstningsbyen Rendsborg som mål. En næsten fuld bus og enkelte selvkørere oplevede en by, som emmer af historie. Vi begyndte ved sporene af den gamle Ejderkanal og spadserede derpå gennem den middelalderlige bydel til Marie kirke og videre til 1600-årenes fæstningsby Neustadt. Undervejs blev der fortalt om både den kullede greve, Uwe Jens Lornsens fængselsophold i byen og oprørernes indtog i 1848. Efter middagsmad og besøg i Kristkirken var der besøg i arsenalet med det spændende bymuseum. Derefter gik turen til den nye Ejderkanal, indtil turen sluttede med besøg i museet ved det engang så betydningsfulde jernstøberi Carlshütte. Jesper Bolund Nielsen, Carsten Porskrog Rasmussen og Lars N. Henningsen sørgede undervejs for den nødvendige baggrundsviden.

Temaet for årets kulturhistoriske aftenvandringer var erindringssteder i Sønderjylland. Det første besøg den 6. april indgik også i foredragsrækken om den Første Verdenskrig og gjaldt mindehøjen ved Broager Kirkegård. Her deltog 143. Derimod fandt kun 10 vej til Isted den 24. maj. Her besøgte vi den traditionsrige Istedthalle, der netop havde fået en grundlæggende ny udstilling. Den kunne nok have fortjent et større publikum, ikke mindst fra dansk side. Måske fandt man vejen dertil for lang og ukendt. I hvert fald mødtes fem gange så mange på Dybbøl Banke den 18. august, hvilket var det maksimale, som dette arrangement kunne bære. Udflugterne var veltilrettelagt af Inge Adriansen, der også stod for hovedparten af fortællingerne på stederne.

En særlig rundtur til landsdelens historiske steder og forskningsinstitutioner fik 23 historiestuderende fra danske universiteter, der deltog i et særligt grænselandskursus Kender du Sønderjylland? fra den 1. til den 4. marts 2005. Sammen med Komiteen for Christian-Paulsenprisen og Grænseforeningen stod vi som indbydere, og vi benyttede lejligheden til at forære deltagerne flere af vore bøger og ét års gratis medlemskab – i håbet om, at adskillige vil fortsætte som almindelige medlemmer mange år fremover. Kurset var lagt godt tilrette af Axel Johnsen.

Endelig lagde vi også i 2005 vort årsmøde på et historisk sted, på Sandbjerg kursusejendom ved Alssund, hvor Carsten Porskrog Rasmussen fortalte om Sønderjyllands eneste grevskab og sammen med Inge Adriansen viste os rundt inde og ude.

Kredsenes arbejde – 50 års jubilæum

I 2005 fulgte kredsene arbejde tildels de kendte spor med foredrag, udflugter og fællesmøder med de lokalhistoriske foreninger og arkiver. Men først og fremmest blev der lagt mange kræfter i markeringen af 50-året for oprettelsen af kredsene i 1955. Efter en idé af formanden for Tønder kreds, Finn Clemmensen, blev der i dagene mellem den 12. og 17. september sendt en historisk stafet af sted ud over landsdelen. Den begyndte om mandagen med Sort Sol over Rudbøl Sø og et foredrag om kniplinger på Tønder Museum, fortsatte om tirsdagen til Rødekro, hvor der var foredrag om Hærvejen gennem det gamle Aabenraa amt, gik videre om onsdagen til Flensborg, hvor René Rasmussen fortalte om redaktør Kronika og nazismen, for derpå at havne på Cathrinesminde Teglværksmuseum med Kim Furdals foredrag om indvandrere til teglværksindustrien. Om fredagen var stafetten parkeret på Folkehjem i Aabenraa, hvor vi sammen med Institut for sønderjysk Lokalhistorie afholdt seminaret Lokalhistorie i en brydningstid.

Stafetten sluttede om lørdagen i Dyrehaven ved Haderslev, hvor vi fik en rundvisning af statsskovrider Carsten Ørnsholt og et foredrag om kulturlandskabet ved Lennart Madsen. Det var meningen, at afslutningen skulle have været en aftenfest, men den måtte desværre aflyses grundet for få tilmeldinger. I stedet satte vi punktum for stafetten med vin og sandwich i Dyrehaven. Arrangementerne lå alle på et højt niveau. Gennemgående var tilslutningen til stafetten god, om end man et par af stederne nok kunne have fortjent yderligere en snes deltagere. Men alt i alt kan vi se tilbage på jubilæet med afgjort tilfredshed, og kredsene kan nu samle sig om nutiden, hvor kommunesammenlægningerne giver nye muligheder for at formidle den lokale historie.

Personalia

En tanke tilbage til vor forenings historie siden 1950'erne sendte mange vist også ved dr.phil. Hans Valdemar Gregersens død den 7. januar 2006, der afsluttede et langt og meget aktivt liv i den sønderjyske histories tjeneste. Hans medarbejderskab begyndte allerede i 1947 med en artikel i Sønderjysk Månedsskrift om salthandelen. Den blev den første af mange – Gregersen blev den suverænt flittigste bidragyder til månedsskriftet indtil videre. Også årbogen fik stor gavn af hans flittige pen, og blandt vore skrifter fylder hans produktion godt op. Det begyndte i 1957 med bogen om præsten og almanakudgiveren Niels Helvad, siden kom Den Lüneburgske Saltoktroi, Reformationen i Sønder-

jylland og til sidst i 1990 Det skæve Sønderjylland om den senmiddelalderlige ødelægning. Dertil kommer de omfattende kildeudgaver, først og fremmest Laurids Skaus brevvexling med politiske venner i København og tilsvarende med hans politiske venner i Sønderjylland, men også pastor Mouritz Mørk Hansens Livs-Erindringer og en lille bog med Gotiske skriftprøver fra sønderjyske arkivalier. Endvidere har han bidraget til andre bøger, bl.a. Aabenraa bys historie. Gregersen sad igennem 10 år i Historisk Samfunds styrelse, fra 1961 til 1970.

Gregersens arbejde med den sønderjyske historie foregik også talrige andre steder end i Historisk Samfund. Her skal blot nævnes disputatsen Plattysk i Sønderjylland. En undersøgelse af fortyskningens historie indtil 1600-årene og sammenfatningen Slesvig og Holsten før 1830. Og så ikke at forglemme de utallige foredrag, Gregersen holdt rundt omkring i landsdelen; Gregersen var nemlig lige så meget formidler som forsker. Et fyldigere billede af sit omfattende virke gav han selv i Sønderjyske Årbøger 2000 i en erindringsartikel med den træffende titel Mit livslange arbejde med sønderjysk historie. For dette livsværk modtog Gregersen i 1998 Christian-Paulsen-prisen, og det er på grund af dette arbejde, Gregersens navn mange år frem i tiden vil blive nævnt med respekt i Historisk Samfund. Der vil fremkomme en nekrolog i Sønderjyske Årbøger 2006.

Vore medhjælpere, samarbejdspartnere, medlemmer og støtter

Historisk Samfunds virke har også i 2005 som forudsætning haft vore medhjælperes indsats, vore samarbejdspartneres velvilje, vore medlemmers opbakning og fondenes støtte. Søren P. Munk og Erling Madsen havde nok at se til på kontoret på grund af det omfattende bogsalg. Institut for sønderjysk Lokalhistorie gav som sædvanlig en hjælpende hånd ved Jørgen Cleemann, Jane Nissen og Kim Furdal, og Landsarkivets velvilje viste sig navnlig i forbindelse med foredragsrækken. Tak også til Museum Sønderjylland for husly og støtte i forbindelse med vore arrangementer. Vort arbejde trives også ved den bevågenhed, det nyder i pressen, herunder ikke mindst DR-Syd, som flere gange havde forfattere til vore bøger i studiet i Aabenraa.

På baggrund af vor omfattende aktivitet og pressens interesse er det ærgerligt endnu engang at måtte notere en mindre tilbagegang i vort medlemstal, der nu er på 1.977, mens 1.601 abonnerer på månedsskriftet. For at modvirke denne faldende tendens vil der i år ske en gennemtænkning af Historisk Samfunds PR-indsats.

Fra en lang række myndigheder og fonde modtog vi i 2005 tilskud til Sønderjysk Månedsskrift og vore bøger: Sønderjyllands Amt, Sønderjyllands Amts Kulturfond, Sønderborg kommune, Aabenraa kommune, Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation, Alving Fonden, Lauritz og Augusta Dahls Mindelegat II, Dansk Kultursamfund af 1910, Det Unge Grænseværn, Lillian og Dan Finks Fond, H. P. Hanssens Mindefond, Hans Jacob Jebsen Fonden, Michael Jebsen Fonden, Rhederi M. Jebsen, Konsul George Jorck og Hustru Emma Jorcks Fond, Gdr. Chr. Larsen og Hustrus Legat, Gunder Nissen og Mattes Mathiesen Nissens Fond, Oberst H. Parkovs Mindefond, Rislum Fonden, Anders Hansen Schmidts Legat, Sydbank Sønderjyllands Fond, Vicepolitimester Per Thaulow og hustru Eva Agnete Thaulows født Kihlstrøms Fond og Velux Fonden – samt Den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse, som skal særlig fremhæves her, fordi den ikke nåede at komme på listen over bidragydere til hertugbogen, før denne gik i trykken. Vi takker alle de nævnte myndigheder og fonde hjerteligt for deres tilskud i det forløbne år.

Beretningen blev godkendt uden bemærkninger fra forsamlingen. Dernæst fremlagde foreningens kasserer, Henning Mathiesen, foreningens regnskab, der på ny fremviste et pænt overskud, der især skyldes et godt bogsalg i 2006. Kassererens beretning blev ligeledes godkendt uden bemærkninger. Det vedtoges at lade kontingentet for 2007 være uændret: 285 kr. for det fulde medlemskab, 155 kr. for medlemskab alene med Sønderjyske Årbøger og 195 kr. i abonnement for Sønderjysk Månedsskrift.

Under indkomne forslag behandledes styrelsens forslag om at ændre den første sætning i vedtægternes § 4 om kredsens afgrænsning, således at denne herefter kommer til at lyde: »Samfundets medlemmer fordeles, for så vidt de er bosat i Sønderjylland, i fem kredse følgende kommunegrænserne fra 2007, nemlig Aabenraa, Sønderborg, Tønder og Haderslev (dog således at sidstnævntes nordgrænse følger Kongeågrænsen 1864-1920) samt Sydslesvig«. Forslaget blev vedtaget.

På valg til styrelsen var Henrik Becker-Christensen, Lennart S. Madsen, René Rasmussen og Axel Johnsen, der alle blev genvalgt. Som nyt medlem af styrelsen valgtes konsulent Lisbeth Binderup. På valg som revisor var Julius Beier og Frede Rudolph, der begge blev genvalgt.

Efter kaffebordet holdt professor Dieter Lohmeier, Kiel, i anledning af renæssanceåret 2006 foredrag om hertugdømmernes store renæssanceskikkelse, statholder Heinrich Rantzau, Breitenburg. Som optakt til det efterfølgende besøg på Ubjerg Gamle Præstegård fortalte arkitekt Steffen Søndergaard om husets konstruktion. Endvidere var Ubjerg Kirke åben for årsmødets deltagere.

Hans Schultz Hansen

Aabenraa kreds

I Aabenraa kreds er der i skrivende stund 424 medlemmer, men jeg kan oplyse, at vi siden 1. januar 2006 har fået en pæn tilgang som følge af hovedforeningens foredragsrække. Vi må dog fortsat erkende, at medlemmernes gennemsnitsalder er høj.

Sidste års årsmøde og generalforsamling blev afholdt den 12. april på Folkehjem. Tage Grodum blev valgt til aftenens ordstyrer, og kredsen tog ved denne lejlighed afsked med den sit mangeårige medlem og forhenværende formand, H.H. Bang fra Bov. Han afløses af Morten Berdiin, ligeledes fra Bov. Aftenen sluttede med, at Andreas Asmussen fra Felsted inspirerende fortalte om afholdsbevægelsen IOGT i Felsted sogn.

Vores aftenudflugt den 25. maj var lagt i hænderne på Frede Ihle fra Gråsten. Vi kørte først til Rinkenæs gamle kirke, hvor Heinz Saxburger viste rundt. Derfra kørte vi til Det gule Palæ i Gråsten, hvor foreningens mangeårige medlem, sagfører Sven Kjems, viste rundt. Der var små 40 deltagere.

Sidste år kunne kredsene i Historisk Samfund for Sønderjylland fejre 50 års jubilæum. Dette markerede vi i september måned. Vort arrangement foregik i Rødekro Borgerhus. Aftenens emne var »Hærvejen gennem kommunerne i Aabenraa Amt«. Ellen Jensen fortalte om vejen i Rødekro Kommune. Jørgen Hansen, Kliplev, fortalte om Lundtoft sogn, og endelig fortalte Lund Jensen fra Bov om hærvejen i grænsesognet. Desværre sluttede medlemmerne ikke op om dette spændende arrangement. Det var noget helt andet, da vi mødtes til det årlige møde med de lokalhistoriske foreninger i Ensted sogn. Her var opbakningen som sædvanlig god.

I 2005 var kredsen selvfølgelig igen medarrangør af afstemningsfesten den 10. februar på Folkehjem, hvor kredsemedlem Frode Kristoffersen causerede.

Erling Madsen

Haderslev Kreds

Arbejdet i Historisk Samfund Haderslev Amtskreds har i det forløbne år været præget af 2 forhold. For det første har kombinationen af, at bestyrelsen ikke har været fuldtallig og formandens optagethed af forberedelserne til kommunesammenlægningen været en hæmsko for aktivitetsniveauet – og for det andet har der været en lidt afventende holdning i forhold til amtskredsens fortsatte virke som omtalt på sidste års generalforsamling.

Med hensyn til det første har det betydet, at der kun har været arrangementet med seminarielektor Jørn Buch om «Hvordan kom skolen til at se ud som den gjorde i vores landsdel» og så jubilæumsarrangementet for amtskredsene lørdag d. 17. september som i første omgang var planlagt til et 2-delt arrangement med foredrag m.m. om eftermiddagen – og spisning og festivitas om aftenen med underholdning, sang og musik. Dette arrangement var afslutningen på fejringen af amtskredsene.

Den sidste del blev dog aflyst på grund af manglende tilslutning, men jubilæumsarrangementet blev festligt med gode foredrag om eftermiddagen af henholdsvis statsskovrider Carsten Ørnsholt og museumsinspektør Lennart Madsen. Samtidig blev der god mulighed for hyggeligt samvær med lidt mad og drikke allersidst på eftermiddagen, så jubilæet blev fejret behørigt.

Og med hensyn til den afventende holdning omkring amtskredsens virke,

så er der lagt op til, at der på årsmødet d. 29. april bliver justeret på vedtægterne, og det må tages som udtryk for en fortsat tro på amtskredsens eksistens.

Det hilses med glæde.

Karl Erik Olesen

Sydslesvig kreds

I det forløbne år har amtskredsen sammen med andre arrangeret 9 foredrag. Først fortalte forfatteren Birte Blønd om sine romaner. Det foregik den 31.01 i Flensborg. Dernæst fortalte historikeren Axel Johnsen den 16.02 om vandrelærer Jørgen Jørgensens mangeårige nationale arbejde i Sydslesvig. Det foregik i Lolfodsalen i Slesvig. I anledning af 50 året for København-Bonn erklæringerne talte lektor Claus Bjørn den 28.02 om: »København-Bonn-erklæringerne – en milepæl i løsningen af Danmarks klassiske udenrigske problem«. Den 7.03 fulgte rigsarkivar Johan Peter Noack op med et foredrag om baggrunden for og tilblivelsen af København-Bonn-erklæringerne.

I efteråret var vi medindbyder til Birthe Rønn Hornbæks foredrag om H. C. Andersen. Det foregik i Egernførde den 18.08. Dernæst talte René Rasmussen i forbindelse med Historisk Samfund for Sønderjyllands amtskreds 50 års jubilæum om »Jacob Kronika og nazismen«. Det foregik på Dansk Centralbibliotek den 14.09. Som noget nyt indbød amtskredsen sammen med Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig til krimiaften den 15.09. Gretelise Holm fortalte om sin nyeste roman »Under fuld bedøvelse«, som har tråde tilbage til Ballum i 1945.

I november var det 100 år siden, at Kirkeligt Samfund for Flensborg og Omegn blev stiftet. Vi var aktuelle med to foredrag. Først talte pastor Günter Weitling den 8.11 om »Sydslesvig siden Ansgar – et særområde i dansk kirkehistorie«, og den 17.11 talte historikeren Lars N. Henningsen om »Kirkeligt Samfund for Flenborg og omegn 1905 – brud eller kontinuitet.«

Vore samarbejdspartnere var i 2005: Sydslesvigsk Forening, Folkeuniversitet, Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Sydslesvig Museumsforening og Kirkehøjskolen.

Jesper Bolund Nielsen

Sønderborg kreds

Generalforsamlingen blev afholdt d. 14. april på Ullerup kro. På valg var Briks Iversen og Anne-Dorthe Overgaard. Nye folk i bestyrelsen blev Tina Lydixen og Christian Bo Bojesen. Efterfølgende var der foredrag af journalist Flemming Nielsen: »To grænselandsskæbner«. Det var tankevækkende, at kun 8 (!) var mødt op. Den 20. maj arrangerede kredsen en tur til Kobbermølle med overvældende deltagelse. Hele 76 deltagere mødte op. På det efterfølgende bestyrelsesmøde den 31. august diskuterede vi årsagen til det store fremmøde og kom frem til at der er flere parametre: 1) Det var gratis at deltage. 2) Det var syd for grænsen. 3) Kobbermølle er en forholdsvis ny attraktion. 4) Folk kombinerede tur, oplevelse, indkøb og middag.

Den 15. september lå vores arrangement i forbindelse med Historisk Samfunds amtskreds 50 års jubilæum på Cathrinesminde Teglværk. Her holdt Kim Furdal foredrag om »Indvandrere til teglværksindustrien«. 32 havde valgt at møde op. Der blev holdt styrelsesmøde den 28. oktober med kredse-

ne, og der blev holdt fællesmøde med de lokalhistoriske arkiver den 22. november i forsamlingshuset på Kegnæs. Her var der 70 deltagere, og lokalhistorisk konsulent Kim Furdal fortalte om lokalarkivernes og amtskredsens fremtid i de nye storkommuner. Borgmester Jens Peter Kock leverede et flot lyd- og billedshow om Vibæk vandmølle og Kegnæs. Næste fællesmøde blev bestemt til at skulle finde sted på Sundeved den 14. november 2006. Fællesmøde i styrelsen på Landsarkivet den 7. marts i lyset af kommunesammenlægningen.

Christian Bo Bojesen

Tønder kreds

I jubilæumsåret 2005 begyndte vores aktiviteter med generalforsamlingen, som blev afholdt lørdag eftermiddag den 23. april i Kulturhuset i Tønder. Der var desværre alt for få fremmødte, og de medlemmer, som blev hjemme, gik glip af et godt foredrag af kommunaldirektør Hans Holt, Løgumkloster. Han fortalte om kommunesammenlægningen i 1970, som han oplevede som nyan-sat i Tønder Kommune, og om den nye sammenlægning i 2007. Hans Holt fortalte meget levende om de personer, der har præget udviklingen.

Den 18. maj var vi på udflugt til den tidligere tyske fangelejr i Ladelund. Den kvindelige præst fra Nibøl fortalte med stor indsigt om lejren og de mennesker, der levede og døde i den, om fangerne, om fangevogterne og om den daværende præst, der omhyggeligt nedskrev navnene på de fanger, der omkom eller blev myrdet i den korte tid, lejren eksisterede. Vores guide kunne desværre ikke dansk, og da flere af tilhørerne ikke kunne tysk, oversatte bestyrelsesmedlem Gunnar Hattesen. Det var en vellykket aften med 18 deltagere.

Desværre var der ikke så mange fremmødte ved turen til Gottorp Slot den 20. august. Vi havde en dejlig dag med højt solskin og mad i det fri. Vi startede med at se den nye udstilling om Nydambåden. Derefter så vi noget af slottet, inden vi gik over til den nyopførte globus i parken.

Vores årlige møde med de historiske foreninger fandt sted den 5. september med en rundvisning i uldspinderiet i Skærbæk, hvor vi så og hørte maskinerne i arbejde. Efter besøget dér gik turen til Brøns, hvor Sofie Petersen fortalte om den store landsbykirke. Desværre blev det tidligt mørkt, så vi fik ikke fuldt udbytte af rundgangen i kirken. Niels L. Petersen berettede om slaget ved Brøns under Treårskrigen, og vi så mindestenen for de faldne.

Amtskredsens 50 års jubilæum begyndte mandag den 12. september i Tønder, hvor vi om aftenen mødtes ved Rudbøl Sø for at se stærenes dans. Bestyrelsesmedlem Carl E. Madsen førte os hen til det bedste sted på diget, hvorfra vi så stære i tusindtal slå sig til ro i sivene. Fra Rudbøl kørte vi til Tønder Museum, hvor Inger Lauridsen fortalte om kniplinger, og Elsemarie Dam-Jensen havde sørget for kaffe og kage.

Finn Clemmensen

Andre landsdelsdækkende foreninger og arkiver

ved overinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland. ISL – Lokalhistorie

Institut for Sønderjysk Lokalhistorie. Den lokalhistoriske konsulent

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 62 58 60.

E-mail: isl@isl.dk Web: www.isl.dk

Åbningstid: mandag-torsdag kl. 9.00-16.00, fredag kl. 9.00-12.00.

Leder: Kim Furdal.

2005 har i stigende grad været præget af arbejdet med etableringen af Museum Sønderjylland. På bestyrelsesmødet den 30. marts besluttede bestyrelsen at opløse Institut for Sønderjysk Lokalhistorie og sammenlægge institutionen med Museum Sønderjylland, såfremt denne blev etableret som et statsanerkendt museum efter § 16 i museumsloven. Samtidig opfordrede bestyrelsen den kommende bestyrelse for Museum Sønderjylland til at etablere lokalråd på de enkelte afdelinger og til at der i lokalrådet for Institut for Sønderjysk Lokalhistorie kommer repræsentanter for ISL's nærmeste samarbejdspartnere Landsarkivet for Sønderjylland, Historisk Samfund for Sønderjylland og Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland.

I anledning af 50-års jubilæet for oprettelsen af amtskredse i Historisk Samfund for Sønderjylland arrangerede Institut for Sønderjysk Lokalhistorie i samarbejde med Historisk Samfund et seminar under overskriften »Lokalhistorie i en brydningstid« på Folkehjem den 16. september. Mange skriver lokalhistorie, men kun de færreste fortæller og diskuterer, hvordan vi skriver lokalhistorie. På seminaret med foredragsholdere fra såvel Sønderjylland som resten af landet blev der set tilbage på den folkelige lokalhistorie og præsenteret en række bud på nye veje inden for dansk og udenlandsk lokalhistorie. Selv om seminaret faldt delvist sammen med SLA's årsmøde, deltog 46 i seminaret.

Instituttet har i 2005 modtaget 105 afleveringer. Blandt de lidt større afleveringer kan nævnes en samling af 13 stk. s/h 16 mm film fra Haderslev Kate-dralskole, der ikke blot tegner et portræt af livet på skolen men også af Haderslev. Fra familien til nu afdøde lokalhistoriker Svend Aage Faaborg, Aabenraa, har Instituttet modtaget en større aflevering af billeder, film, notater og andet lokalhistorisk materiale. Fra Ole Jensen er der indkommet en større samling plakater fra jazz-klubben Blue Note i Aabenraa. Selv om Instituttet ligger inde med C.C. Biehls foto- og postkortsamlinger, så lå der frem til 2005 endnu materiale fra den store postkortfabrikant, som nu er afleveret til Instituttet via det lokalhistoriske arkiv i Gråsten. Endelig har Instituttet i lighed med tidligere år løbende modtaget store afleveringer af CD'er med pressebilleder fra pressefotograferne Lis Eeg Sylvest, Ernst Winckelmann og Hans Christian Gabelgaard. I forbindelse med nedlæggelsen af Sønderjyllands amt har Instituttets leder sammen med Inge Adriansen, Ove Mogensen og Finn Degn den 20. juni foretaget en besigtigelse af amtsgården i Aabenraa med henblik på udpegning af genstande og fotografisk materiale, der bør overdrages til Museum Sønderjylland i forbindelse med lukningen.

Digitalisering af samlingerne trænger sig i stigende grad på af hensyn til

såvel bevaring som formidling af film- og lydsamlingerne fremover. Dette gælder ikke mindst filmsamlingen, hvor der i løbet af året har været ualmindelig mange udlån, som har sat fokus på spørgsmål om digitalisering. Samtidig blev der på et kursus om bevaring af film meldt klart ud fra lederen af konserveringsafdelingen på Det Danske Filminstitut, Jacob Trock, at det haster med digitalisering af arkivernes videofilm, hvis digitalisering af disse ikke skal blive uoverstigelig dyr om blot få år. I den forbindelse har Institutets leder foretaget en undersøgelse af, hvilke formater filmsamlingen fremover skal bevares i.

Denne beslutning stiller dog samtidig nye og meget store krav til Institutets hardware. Netop problemerne omkring den fremtidige lagring af den digitale kulturarv har været drøftet i løbet af 2005. Instituttets erfaringer har vist, at de optiske lagringsmedier af flere årsager er væsentlig mere ustabile end oprindelig antaget. Omstillingen fra optiske lagringsmedier til harddiske er derfor tvingende nødvendig inden for ganske få år, hvis den digitale kultur i Sønderjylland skal sikres på blot kortere sigt.

Dagsordenen for arbejdet som lokalhistorisk konsulent har været sat af kommunalreformen den 1. januar 2007, hvor de sønderjyske kommuner lægges sammen til fire nye kommuner. Dermed er der opstået den situation, at de enkelte kommuner har helt op til 15 lokalhistoriske arkiver, i enkelte af de nye kommuner med vidt forskellige ejerforhold. For at løse de problemer, der må imødeses med så mange lokalhistoriske arkiver i de enkelte kommuner, har Instituttets leder i samarbejde med LASS arbejdet for etablering af arkivsamvirker i de kommuner, der skal fungere som paraplyorganisationer for arkiverne i de enkelte kommuner. Hensigten er, at de enkelte lokalhistoriske arkiver overdrager forhandlingskompetence til arkivsamvirket, der står som forhandlingspartner over for kommunen og i øvrigt arbejder for et tættere samarbejde mellem arkiverne i de nye kommuner, så de lokalhistoriske arkiver fremover bliver mere synlige. Den lokalhistoriske konsulent har udarbejdet forslag til vedtægter for arkivsamvirker i Ny Aabenraa og Ny Sønderborg og deltager i 14 møder i løbet af 2005.

Ved udgangen af 2005 er der etableret et arkivsamvirke for Ny Sønderborg kommune, hvor den ny bestyrelse er kommet godt i gang. Bestyrelsen har sammen med den lokalhistoriske konsulent drøftet det fremtidige samarbejde, herunder også de økonomiske rammer og lokaleforholdene for de lokalhistoriske arkiver efter 1. januar 2007 med ledende bibliotekar i Nordborg kommune Asta Broesby-Olsen. Der er aftalt en ordning vedrørende arkivernes lokale og økonomiske forhold samt kommunens forventninger til de lokalhistoriske arkiver, som vil blive forsøgt indarbejdet i et samlet udspil på kulturområdet for Ny Sønderborg kommune. Gennemførelsen af denne afhænger naturligvis af en politisk godkendelse af den kommende kommunalbestyrelse for Ny Sønderborg kommune.

For Ny Aabenraas vedkommende er der udarbejdet vedtægter for et arkivsamvirke klar til vedtagelse. To af arkiverne i den kommende kommune er på nuværende tidspunkt kommunalt ejet, og de ansvarlige for deres drift har derfor valgt ikke at deltage i drøftelserne for det fremtidige arkivsamarbejde. De foreningsdrevne arkiver i Ny Aabenraa kommune har på den baggrund

besluttet at afvente med etableringen, til der er sket en afklaring af de kommunalt drevne arkivers situation, eller der opstår et akut behov for etablering af et arkivsamvirke. Arkiverne i Ny Tønder kommune valgte efter en række møder ikke at etablere et arkivsamvirke, mens stadsarkivaren i Haderslev tjenstligt er blevet bedt om at udvide det eksisterende arkivsamvirke i Haderslev kommune, så det omfatter samtlige lokalhistoriske arkiver i Ny Haderslev kommune.

I forsommeren 2005 udkom bogen »Erhvervsuddannelser i Grænselandet. Aabenraa tekniske Skole 1920-1993«, skrevet af Instituttets leder. Bogen tegner et portræt af Aabenraa tekniske Skole fra starten af forgængeren »Apenrade Fortbildungsschule« i 1868 og frem til nedlæggelsen af skolen som selvstændig institution og oprettelsen af EUC-syd i 1994. I slutningen af 2003 meddelte Aabenraa Karosserifabrik A/S, at virksomheden lukkede i løbet af 2004, og produktionen ville blive flyttet til Polen. I samarbejde med Cathrinesminde Teglværksmuseum, der som en afdeling under Museet på Sønderborg Slot varetager den sønderjyske industrihistorie, har Institut for Sønderjysk Lokalhistorie gennemført en dokumentation af virksomheden ved etnolog Jørgen Burchardt. Resultatet af dette arbejde er blevet bogen »En dansk bushistorie. Busbyggeri på Aabenraa Karosseri 1930-2004«, skrevet af Jørgen Burchardt. Bogen indeholder desuden en DVD, der viser de mange små arbejdsprocesser, der skal til for på 900 timer at bygge en bus. Bogen blev præsenteret for offentligheden den 8. november på Aabenraa Karosseri, og er blevet godt modtaget af såvel pressen, som interesserede i Aabenraa som andre steder. Det første oplag på 1300 eksemplarer er udsolgt, og der er lavet et genoptryk på 750 eksemplarer.

Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft für Nordschleswig

Formand: Lorenz P. Wree, Kirkepladsen 5, 6270 Tønder, tlf.: 74 72 23 55, email: wree@mail.dk

Archiv/Historische Forschungsstelle der deutschen Volksgruppe in Dänemark

Vestergade 30, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 62 38 33,

E-mail: lubowitz.archiv@bdn.dk Website: www.nordschleswig.dk

Åbningstid: tirsdag og torsdag kl. 9.00-16.00 og efter aftale.

Leder: Frank Lubowitz. Vestergade 33, 6200 Aabenraa,

E-mail: lubowitz.archiv@bdn.dk

Året startede med generalforsamling den 11. februar, hvor museumsinspektør Peter Dragsbo Sønderborg slot holdt foredrag om Bedre Byggeskik i Sønderjylland efter 1900. På akademiet Sankelmark var der temawebend om byen Slesvig i 1200 år. Den 4. juni gik den årlige heldagstur til Slesvig, hvor der var rundvisning i byen og en tur gennem den delvis restaurerede barokhave ved Gottorp Slot. I september der var en eftermiddagstur til Sandbjerg ved Alsund. Årsskriftet handlede om »Volkshochschule i Tingleff« i 100 år.

Af afleveringer har arkivet bl.a. modtaget Folketingswahl 1979 SP Kandidatenansstellung, Chronik med Akten der ehemaligen deutschen Schule Uk/Uge og Ergänzungen Zum Nachlass Jens Møller 1941-1995.

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Museet på Sønderborg Slot, 6400 Sønderborg.

Formand: Lorenz P. Christensen, Stationsgade 1, V. Sottrup, 6400 Sønderborg,
tlf. 74 46 74 70.

Foreningen er oprettet i 1908.

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Ole H. Jensen, Kløvermarken 3, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 02 35.

Foreningen er oprettet i 1981. Medlemmer i 2000: 160.

E-mail: ohj/adr.dk.

Lokalhistoriske foreninger og arkiver

Augustenborg Kommune

Lokalhistorisk arkiv for Augustenborg Kommune

Formand: Paul Hartmann, Vibevej 10, 6440 Augustenborg, tlf.: 74 47 10 50.

Foreningens arkiv: Slotsalle 10D, 6440 Augustenborg, tlf.: 74 47 18 08.

Åbningstid: Onsdag kl. 9.00-12.00 og 16.00-18.00.

Leder: Inga Petersen, Pilehavevej 11, 6440 Augustenborg, tlf. 74 47 33 23.

Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2005: 638.

Arkivet er startet i 1978. Antal besøgende på arkivet i 2004: 346.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2005: 63.

Foreningen er medlem af SLF.

Medlem af LASS.

Arkivets samarbejde med Augustenborg Kommune har i det forløbne år været tilfredsstillende, hvilket bl.a. ses af kommunens hurtige udrykning, da januarstormen slog et stort hul i arkivets tag med fare for vandskader på arkivalier m.m. Året har været præget af stor medlemsopbakning. 89 personer fandt vej til foreningens H.C. Andersens arrangementet i Augustenborg Slots festsal. Omlægningen af registreringer til EDB er fortsat i fuld gang, men det vil sikkert vare år endnu, inden vi er færdige med arbejdet.

Arkivet har modtaget akter vedrørende kaadner Hans Kryder, ti ringordnere med avisudklip fra lokalområdet og 14 akter vedrørende snedker Klausen Fynshav.

Bov Kommune

Historisk Forening for Vis herred

Formand: Henrik Meyer, Fjordvejen 55, Sønderhav, 6340 Kruså,

tlf.: 74 67 82 72.

Foreningen er oprettet i 1970.

Bov Museum

Bovvej 2, 6330 Padborg, tlf. 74 67 51 50.

Åbningstid: Hver dag undtagen mandag kl. 14-17; skoler og større selskaber efter aftale.

Leder: N. P. Lund-Jensen, Rønsdamvej 17, Bov, 6330 Padborg, tlf.: 74 67 33 32.

Bov Lokalkarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg, tlf.: 74 67 34 54.

Åbningstider: Efter aftale med lederen.

Leder: Overbibliotekar Hanne Iversen, Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg, tlf.: 74 67 34 54.

Fax: 74 67 34 88.

E-mail: bov.bibliotek@bovkommune.dk Webside: www.bovnettet.dk

Arkivet er startet i 1991.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2002: 154.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Bredebro Kommune

Historik Forening for Bredebro Kommune

Formand: Lauge Nielsen Jepsen, Møllevvej 5, Visby, 6261 Bredebro, tlf.: 74 78 36 40.

E-mail: wostepas@mail.dk

Foreningens arkiv: Brede Bygade 14, 6261 Bredebro, tlf.: 74 71 14 28.

Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-17.00.

Leder: Ulla Jouttijärvi, Stationsvej 3, 6261 Bredebro, tlf.: 74 71 04 02.

E-mail: lokalkarkiv@msn.com

Foreningen er oprettet i 1997. Medlemmer i 2005: 252.

Arkivet er oprettet i 1982.

Antal besøgende og på arkivet i 2005: ca. 61.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2005: 67.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Foreningen har afholdt afstemningsfest med Henrik Skov Christensen som foredragsholder og generalforsamling med fhv. amtsborgmester Kresten Philipsen som taler. Sommerudflugten gik i »Brorsons fodspor« med Jens Rosendal som guide. Endvidere har der været en tur til Nr. Rangstrup kommunes historiske steder. Forening og arkiv har i samarbejde udgivet det lokalhistoriske »Æ Hjulsør« 2005.

Arkivet har bl.a. modtaget arkivalier fra tidligere maskinhandler J.P. Petersen og præst J Aalstrup-Poulsen, Ballum.

Broager Kommune

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Christian Frederiksen, Klør-Fire 20, 6310 Broager, tlf.: 74 44 29 23.

Broagerlands lokal Arkiv: Storegade 33, 6310 Broager, tlf.: 74 44 93 51.

E-mail: chdf@get2net.dk

Åbningstider: Tirsdag kl. 15.00-17.00.

Leder: Randi Helming, Mejerivej 9, 6310 Broager, tlf.: 74 44 18 84.

Foreningen er oprettet i 1979. Medlemmer i 2005: 245.

Medlem af SLF.

Arkivet er oprettet i 1981. Besøgende i 2005: 254.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Foreningsåret startede med redaktør Siegfried Matlok som taler i anledning af

50-året for København-Bonn erklæringerne. Arrangementet skete i samarbejde med Folkeuniversitetet. Kaptajn Ole Andersen, Dybbøl, fortalte i forbindelse med generalforsamlingen om soldaterne og de civiles vilkår under slaget ved Dybbøl i 1864. Sommeren blev indledt med en meget velbesøgt byvandring i Gammelgab og Busholm med afslutning på Cathrinesminde. Foreningens udflugt gik til Bismarksturm i Seersberg. Herfra gik turen videre for at se på godsdrift på Swansen og senere Luiselund privatskole ved Slesvig. Vi sluttede turen på Gottorp Slot. Sæsonen blev afsluttet af Inge Adriansen, som fortalte om grænseegnens kosttraditioner i selskab med sauerkraut og eisbein.

Broagerland

Formand: Niels Peter Wiborg, Bojskov Byvej 25, 6070 Christiansfeld, tlf.: 74 56 35 07.

E-mail: npwib@privat.dk

Foreningens arkiv: Nørregade 1, 6070 Christiansfeld, tlf.: 74 56 25 98.

E-mail: arkivet-christiansfeld@mail.dk

Åbningstid: Fredag kl. 14.00-16.00 eller efter aftale med lederen.

Leder: Jytte Ludvigsen, Frederiksdalparken 23, 6070 Christiansfeld, tlf.: 74 56 24 73.

Email: jvt.ludvigsen@christiansfeld.tv

Foreningen er oprettet i 1995. Antal medlemmer: 2005: 99.

Arkivet er oprettet den 1961. Besøgende i 2005: ca. 60.

Afleveringer til arkivet i 2005: ca. 16.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Bestyrelsen har deltaget i en række møder med arkiverne i »Ny Kolding Kommune« om etablering af et »Lokalhistorisk Samvirke i Kolding Kommune«.

Foreningen har udgivet en historisk kalender med temaet »Kirker i Christiansfeld Kommune«. Endvidere har foreningen udgivet et årsskrift om Peter Hiort Lorenzen »... og han vedblev at tale dansk«. Der har været afholdt en aftenbustur rundt i »vor nuværende kommune« og to foredrag. Emnerne var »Egnens stednavne, deres historie og baggrund« og »Fattiggårdene på landet i Sønderjylland«. Arkivet har fået ny arkivar. Der pågår i øjeblikket en generel gennemgang af arkivet med henblik på ajourføring af registreringen, indbinding af bøger samt affotografering af gamle matrikel- og markkort.

Fjelstrup Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Kirsten Glumsø, Fjelstrup Nørrevej 70, 6100 Haderslev, tlf.: 74 56 62 14.

Foreningens arkiv: Skolebakken 21, Fjelstrup, 6100 Haderslev.

Åbningstid: Efter aftale.

Foreningen er oprettet i 1984. Arkivet startet i 1984.

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde.

Formand: Gunnar M. Krag, Hejls Landevej 57, 6094 Hejls, tlf.: 75 57 43 85.

Foreningens arkiv: Hejls Landevej 57, »Engbo«, 6094 Hejls, tlf.: 75 57 43 85.

Website: www.lokalarkiver.dk/hejlsarkivet E-mail: hejlsarkiv@mail.dk

Arkivets åbningstid: 1. august-1. juni onsdag kl. 15.30-17.30. Første onsdag i måneden kl. 19.00-21.30.

Leder: Gunnar M. Krag, Hejls Landevej 57, 6094 Hejls, tlf.: 75 57 43 85.

E-mail: trappendal@tdcadsl.dk Webside: www.lokalarkiver.dk/hejlsarkivet
Foreningen er oprettet i 1981. Medlemmer i 2004: 141.

Arkivet er startet i 1981. Medlemmer: 141.

Afleveringer til arkivet i 2004: 45. Besøgende i 2004: 20.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Vejstrup Lokalhistoriske Forening

Formand: Johannes Larsen, Toldbakken 53, 6094 Hejls, tlf.: 75 57 50 97.

Foreningens arkiv: Sjølundgade 28 (kælderen), 6093 Sjølund.

Leder: Jørgen Skeem, Grønninghovedvej 28, 6093 Sjølund. Tlf.: 75 57 46 53.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19.00-21.30. eller efter aftale.

Foreningen er oprettet i 1988. Medlemmer i 2005: ca. 95.

Arkivet er oprettet i 1988. Besøgende i 2005: ca. 15.

Afleveringer til arkivet i 2005: 5.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Den 23. marts var der generalforsamling med foredrag af sognepræst Jens Bruun, der fortalte om middelalderlige altertavler i Haderslev stift. Den 12. juni var der aftentur til Kobbermølle og 23. november gik aftenturen til Kolding miniby.

Christiansfeld Kommune

Lokalhistorisk forening for Christiansfeld og Omegn

Formand: Gunnar Lundgaard, Kirkealle 16, 6510 Gram, tlf.: 74 82 21 61.

Foreningens arkiv: Slotsvej 9, 6510 Gram, tlf.: 74 82 21 61.

Åbningstid: Første mandag i hver måned kl. 19.30-21.30 og tirsdage kl. 9.00-11.00 (september til april) eller efter aftale med lederen.

Leder: Gunnar Lundgaard, Kirkealle 16, 6510 Gram, tlf.: 74 82 21 61.

Foreningen er oprettet i 1992. Medlemmer i 2003: 235.

Arkivet er startet i 1992.

Antal besøgende på arkivet i 2003: ca. 350.

Antallet af afleveringer i 2003: 30.

Medlem af LASS Medlem af SLA.

Lokalhistorisk Forening for Højrup sogn

Formand: Andreas Petersen, Kastrupvej 27, Arnum, 6510 Gram,
tlf.: 74 82 63 74.

Foreningens arkiv: Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram. tlf.: 74 82 64 31.

Åbningstid: Torsdag i lige uger kl. 19.30-21.30 eller efter aftale med lederen

Leder: Agnes Trans, Kastrupvej 12, Arnum, 6510 Gram, tlf.: 74 82 64 31.

Foreningen er oprettet i 1992. Medlemmer i 2005: 215.

Arkivet er startet i 1992.

Besøgende på arkivet i 2005: 40. Afleveringer til arkivet i 2005: 16.

Medlem af LASS.

I år mødtes guldkonfirmander for fjerde gang på arkivet. Arkivet har bl.a. modtaget materiale fra hestemarkedet i Arnum i 1940'erne.

Tiset lokalhistoriske Forening

Formand: Niels Schmidt, Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram, tlf.: 74 82 12 68.

Foreningens arkiv: Kongevej 248, Tiset, 6510 Gram, tlf.: 74 82 12 68.

Åbningstid: Tirsdag i ulige uger kl. 14.00-17.00 og kl. 19.00-20.30.

Leder: Niels Schmidt, Gl. Kirkevej 3, Tiset, 6510 Gram tlf.: 74 82 12 68

Foreningen er oprettet i 1988. Antal medlemmer i 2005: 116.

Arkivet startet i 1988. Besøgende på arkivet i 2005: 276.

Antal af afleveringer til arkivet 2005: 14.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Gråsten Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Graasten og Omegn

Ahlmannsparken (biblioteket), Ahlefeldvej 4, 6300 Gråsten, tlf.: 74 65 13 75.

Åbningstid: Mandag kl. 14.00-16.00, torsdag kl. 16.00-18.00 eller efter aftale.

Leder: Else Egholm, Toldbodgade 6 st. tv., 6300 Gråsten, tlf.: 74 65 12 43.

E-mail: lokhist@graasten.dk Webside: www.graasten.dk (se under lokalhistorie).

Arkivet er oprettet i 1975. Besøgende i 2005:

Afleveringer til arkivet i 2005: 50.

Medlem af LASS.

Der har desværre været en del problemer med overgang til edb-arkivregistreringsprogrammet Arkibas 4, så registreringsarbejdet har ligget stille siden september. I stedet arbejdes der med avisudklip samlet af privatpersoner tilbage fra 1940'erne og fremefter. Arkivet havde en udstilling med emnet »Alle har en historie« i forbindelse med et slægtskursus på biblioteket.

Blandt afleveringerne kan nævnes statutter, regnskaber og beretninger fra den Ahlmannske stiftelse, en levnedsbetegnelse fra Erik Damsgaard, en beretning af Ingeborg Jacobsen om Helligsøgård, en samling nødpenge og en beretning af vagtmester Lauritsen om Gråsten i august 1943.

Historisk Forening for Gråsten by og Egn

Formand: Bodil Gregersen, Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten, tlf.: 74 65 31 81.

Foreningen er oprettet i 1975.

Medlemmer i 2005: ca. 458.

E-mail: uffegregersen@post.tele.dk

Nyt medlem i bestyrelsen er Ruth Jensen, der afløser Hans Jørgen Albrechtson. Foreningen har afholdt to ture, en aftentur til Kværs-området og en eftermiddagstur på Hærvejen, begge med god tilslutning.

Haderslev Kommune*Haderslev byhistoriske Arkiv*

Bispen 3, 6100 Haderslev, tlf.: 74 22 21 18, fax: 74 22 21 27.

E-mail: HBA@Haderslev.dk Webside: www.haderslev-bynet.dk

Åbningstid: Tirsdag-torsdag kl. 10-16, tillige 1. september – 31. marts torsdag kl. 16.00-18.00.

Leder: Bent Vedsted Rønne, Simmerstedvej 66, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 53 33 21.

Arkivet er oprettet i 1946. Afleveringer i 2003: 232.

Besøgende på læsesalen i 2003: 2.142.

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

Formand: Svend Aage Karup, Hjort Lorenzensvej 31, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 53 51 53.

E-mail: karup@privat.dk

Foreningen er oprettet i 1953. Antal medlemmer: 480.

Sammenslutning af museumsforeninger i Danmark

I løbet af 2005 er der gennemført tre foredrag om Danmark og Skåne igennem et årtusinde. Et af foredragene beskæftigede sig med det middelalderlige Skånemarked og den danske kongemagt, et andet om erobringen af Skåne under krigene i 1600-tallet og det sidste om den konsekvente forsvenskningsspolitik af Skåne. Foreningens sensommertur var en to-dages ekskursion til Skåne med besøg i Skanør, Glimmingehus, Vittskövle slot, Kristianstad, Bosjökloster, Övedskloster, Dalby, Lund og Landskrona. Efterårets foredrag beskæftigede sig med Olgerdiget, dernæst Dannevirke og til sidst Sikringsstilling Nord. Endvidere deltog foreningen i Hertug Hans festen med en bod. Den tilbagevendende julestue første søndag i advent samlede 500 gæster på museet. Årets medlemsbog var Kurt Haurvig Juhls erindringer »Haderslev – min barndoms by«, udgivet på forlaget Gammelting.

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Svend Aage Mikkelsen, Hårgård 18 2.tv., 6200 Aabenraa,
tlf.: 74 62 15 75.

E-mail: svmi@post3.tele.dk

Foreningen er oprettet i 1984. Medlemmer i 2005: 160.

Også i 2005 har der været åbent hus den første mandag i månederne september til maj med tilfredsstillende besøgstal. Vore foredragsaftener, som oftest blev arrangeret i samarbejde med Folkeuniversitetet, har været velbesøgte. Til tider var vi ved at vokse ud af Achelissalen på Byhistorisk Arkiv i Haderslev, hvor møderne finder sted.

Halk-Hejsager lokalhistoriske forening

Formand: Jørgen Schmidt, Halkvej 100, Halk, 6100 Haderslev, tlf.: 74 57 13 64.

Foreningens arkiv: Halk Skole, Hejsager, 6100 Haderslev.

Leder: Jørgen Schmidt (se ovenfor).

Foreningen er oprettet i 1984.

Hoptrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jens Knudsen, Nørbygårdvej 40, Marstrup, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 57 51 65.

Foreningens arkiv: Hoptrup kommuneskole, Hoptrup Hovedgade 62, Hoptrup, 6100 Haderslev.

Åbningstid: Torsdag kl. 14.00-16.00.

Leder: Jens Knudsen, Nørbygårdvej 40, Marstrup, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 57 51 65.

Foreningen er oprettet den 18. januar 1984. Medlemmer 2005: 852.

Arkivet er oprettet i 1984. Besøgende på arkivet i 2005: 85.

Afleveringer til arkivet i 2005: 35.

Medlem af LASS.

Året 2005 vil for foreningen blive husket som året, hvor vi mistede vor arkivleder og tidligere formand Holger Bonde. Den 15. februar var der generalforsamling på »Søstjernen« i Djernæs. Efter kaffen blev der vist film fra begivenheder i sognet det sidste år. Den 25. marts havde arkivet besøg af et hold Diamantkonfirmander, og den 10. april havde arkivet besøg af guldkonfirmander. Årsmødet i Lokalhistorisk Samvirke blev afholdt den 27. april i Bispen. Aftenens emne var samarbejdet i den nye storkommune. Den 6. juni var de lokalhistoriske foreninger i kommunen på en fælles udflugt til Skolemuseet og Klokkemuseet i Over Lerte. Aftenturen den 6. juli gik til Kalvø, hvor vi så »Det maritime Museum«.

Lokalhistorisk forening for Gl. Haderslev

Formand: Mogens Nielsen, Erlevvej 73, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 90 73.

Foreningen er oprettet i 1995. Medlemmer i 1999: ca. 100.

Foreningens arkiv: Bispegade 15.00-17.00, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 90 73.

Leder: Mogens Nielsen (se ovenfor).

Åbningstider: efter aftale med lederen.

Moltrup Sogns lokalhistoriske forening

Formand: Karin Bonde, Bramdrup Lillefort 5, Bramdrup, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 52 23 98.

E-mail: lillefort5@hotmail.com

Foreningens arkiv: Bramdrup Vestergade 7, Bramdrup, 6100 Haderslev.

Leder: Hans Skøtt, Rovstrupvej 61, Rovstrup, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 54 25.

Åbningstid: Mandag mellem 19.00- 21.00 eller efter aftale med lederen.

Foreningen er oprettet i 1985. Medlemmer i 2005: 189.

Arkivet startet i 1985. Antal besøgende på arkivet i 2005: 7.

Antallet af afleveringer 2005: 11.

Medlem af LASS.

I anledning af foreningens 20 års jubilæum er bestyrelsen ved at samle materiale til et jubilæumsskrift med udgangspunkt i den dag, som vi alle husker, nemlig den 3. dec. 1999. Her tænkes især på de ejendomme, der så tydeligt har skiftet udseende på grund af orkanens hærgen. Derfor har vi i sognebladet »Fællesnyt« kontaktet sognets beboere om erindringer. Der er kommet 12 bi-

drag med øjenvidneberetninger og personlige oplevelser. Amatørmetrolog Kurt Kock, Haderslev, fortæller lidt om vejret og vindstyrken denne dag. Samtidigt har vi lånt billeder, der viser gårdene før, under og efter orkanen. Det er tanke, at jubilæumsskriftet skal udkomme sidst på sommeren.

Foreningen var sidst på sommeren på en aftentur til Skolemuseet og Klokemuseet i Over Lerte sammen med de øvrige lokalhistoriske foreninger i Haderslev Kommune. Desuden havde foreningen en aftentur senere på året til Preben Bruhns mortorsamling i Jegerup.

Starup Sogns Lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen, Starup Kirkevej 25, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 52 54 20.

E-mail: keo@haderslev.dk

Foreningens arkiv: Bjørnøvej 3, Starup, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 41 95.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Niels P. Bladt, Bjørnøvej 3, Starup, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 41 95.

E-mail: npbladt@post.tele.dk

Foreningen er oprettet i 1986. Medlemmer 2005: 65.

Arkivet er startet i 1986. Antal besøgende på arkivet i 2005: ca. 25.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2005: 5.

Medlem af LASS.

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Orla Iver Madsen, Skovbrynet 15, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 15 14.

Foreningens arkiv: Bispen 3, 6100 Haderslev, tlf.: 74 22 21 18.

Åbningstid: Torsdag 13.00-17.30. Arkivet er lukket på helligdage og holder ferie i juli måned.

Leder: Orla Iver Madsen, Skovbrynet 15, 6100 Haderslev, tlf.: 74 52 15 14.

E-mail: oim@get2net.dk

Foreningen oprettet 1982. Medlemmer 2003: 40.

Arkivet er oprettet i 1982. Besøgende på arkivet 2003: 38.

Medlem af LASS.

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Eskildsen, Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev,
tlf.: 74 57 91 10.

E-mail: he@haderslev.dk

Foreningens arkiv: Vonsbæk Skole, Vonsbækvej, Bæk, 6100 Haderslev.

Tlf.: 24 21 70 20.

Åbningstid: Tirsdag kl. 15.30-17.00 samt efter aftale

Leder: Irene Sørensen, Havgyden 38, Bæk, 6100 Haderslev, tlf.: 74 57 92 65.

E-mail: arne@email.dk

Foreningen er oprettet i 1997. Medlemmer 2005: 138.

Arkivet er oprettet i 1997. Besøgende på arkivet i 2005: ca. 20.

Antallet af afleveringer i 2005: 9.

Foreningen er medlem af SLF.

Arkivet er medlem af LASS. Arkivet er medlem af SLA.

Foreningen og arkivet har til huse på Vonsbæk skole. Efter skolens udvidelse i 2005 har foreningen fået et lyst og dejligt arkivkontor på 1. sal og fjernarkiv i kælderen. Inden udbygningen af skolen havde arkivet til huse i den kolde og mørke kældergang under skolen. Lokalhistorisk forening benytter endvidere skolens glasmontré til løbende udstillinger.

Hovedtemaet på markedsdagen, der blev afholdt sidste lørdag i maj var skibsfart, hvor foreningen havde fyldt gymnastiksalen med maritime genstande og billeder, primært lånt af lokale. Foreningen har endvidere arrangeret ture til Grænse- og Genforenings Museet, samt Klokke-museet og Skolemuseet.

Arkivet har bl.a. modtaget et hængeskab med emblemer og pokaler fra Vonsbæk Borgerforening, aviser fra 1919 og 1920 samt referater fra FDF bestyrelse.

Aarøsund Lokalhistorisk Arkivforening

Formand: Margit Christoffersen, Ved Færggården 2A, Aarøsund,
6100 Haderslev, tlf.: 74 58 45 81.

E-mail: margitchristoffersen@hotmail.com

Foreningens arkiv: Som ovenstående. Arkivet har til huse i medborgerhuset, men ikke postadresse.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Foreningen er oprettet: 2002. Medlemmer 2004: 48.

Arkivet er oprettet i 2002. Antal besøgende 2004: 12.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2004: 10.

Medlem af LASS.

Højer Kommune

Højeregnsens Lokalhistoriske Forening

Formand: Svend Kristiansen, Østerbyvej 32, 6280 Højer, tlf.: 74 78 32 15.

Fax: 74 78 32 17.

E-mail: sv.kristiansen@mail.tele.dk

Foreningen startet i 1997. Antal medlemmer 2004: 137.

Højeregnsens lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer, tlf.: 74 78 24 04.

Åbningstid: Mandag kl. 14.30-17.00.

Leder: Lis Hindrichsen, Nørregade 38, 6280 Højer.

Arkivet oprettet i 1981.

Besøgende på arkivet i 2005: 70. Afleveringer til arkivet i 2005.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Arkivet har bl.a. modtaget forhandlingsprotokol, regnskabsbog, medlemsliste fra DSK, alt materialet fra Tøndermarsk-gruppen, videoer om det fremskudte dige, kongebesøg og muslingefiskeri samt billeder fra især Højer og Rudbøl med bl.a. afvandingen og fiskeri.

Lundtoft Kommune

Historisk Sogneforening for Bovrup og Varnæs

Formand: Anne Marie Jensen, Stenagervej 1B, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf.: 74 68 03 17.

Foreningens arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13, Bovrup, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Mandag kl. 14.00-17.00 (1. oktober – 1. april)

Leder: Knud Krog, Blansvej 28, Bovrup, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 00 37.

E-mail: knud.krog@get2net.dk

Foreningen er oprettet i 1979. Medlemmer i 2005: 301

Arkivet er oprettet i 1977. Antal besøgende på arkivet i 2005: ca. 20.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2005:

Medlem af LASS.

Foreningen holdt hjemstavnsaften på Bovrup Kro den 15. februar, hvor fhv. skoleinspektør Jørgen Jørgensen, Egersund, fortalte om nedstyrkede flyvere på egnen under 2. verdenskrig. Ved et møde i Varnæs den 14. december underholdt Erik Ohlsen, Genner, og fortalte om sin tid ved Radio Syd.

Historisk forening for Felsted Sogn

Formand: Andreas Asmussen, Kirkevej 2, Felsted, 6200 Aabenraa,
tlf.: 74 68 53 30.

E-mail: asmussen@postkasse.com

Foreningens arkiv: »Patsches Hus«, Præstegårdsvej 4, Felsted, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Onsdag kl. 14.30-17.00 (ikke i skoleferierne) og efter aftale med lederen.

Leder: Ellen Jensen, Gråstenvej 16, Felsted, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 50 02.

Foreningen er oprettet i 1983. Medlemmer i 2005: 450.

Arkivet er oprettet i 1983. Antal besøgende på arkivet i 2005: ca. 135.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2005: 40.

Medlem af LASS.

Ved generalforsamlingen fortalte fhv. skoleinspektør Jørgen Jørgensen om Borgerforeningens arbejde med nye veje, vejnavne og boligudstyknings i Felsted. Ved forårsmessen i Felstedhallen havde arkivet en stand med udstilling af gamle skolebøger, og en konkurrence med titlen: »hvad er det«. Der har været sommerudflugt til Ladegård, Kværs Hede og Kværs Kirke. Ved årsmødet fortalte Margrethe Bruhn om livet på herregården »Skovbølgård«. Med billeder blev vi vist rundt i hjemmet fra kælder til kvist. Foreningen har opsat en mindesten for Mourits Cold Markeprang, ved Kidinggård, der var hans fødested.

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Jørgen Hansen, Lillegade 3, Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf.: 74 68 76 28.

Foreningens arkiv: Straagaards Smedie, Skolegade 4, Kliplev, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Tirsdag og fredag kl. 15.00-17.00 (1. juni – 1. oktober) eller efter aftale med lederen.

Leder: Jørgen Hansen, Lillegade 3, Kliplev, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 76 28.

Foreningen er oprettet i 1980. Medlemmer 2005: 430.

Arkivet er startet i: 1980.

Antal afleveringer i 2005: 12.

Medlem af LASS. Medlem af: SLA.

Efter generalforsamlingen den 18. maj underholdt Hans Iversen, Felsted, med sønderjyske historier. I forbindelse med uddeling af fondsmidler fra »Kliplev Mærken« og på selve markedsdagene var arkiv og museum som sædvanligt velbesøgt. Foreningens heldagstur med en fyldt bus gik til herregårdsmuseet Gl. Estrup. En ligeledes vellykket tur i august gik til Store Okseø og havnen i Lyksborg. I efteråret blev der holdt 25-års jubilæumsfest med 90 deltagere til spisning og underholdning. I vinterens løb har der været velbesøgte åbent husarrangementer og fortælle dage.

Blandt andre afleveringer har arkivet modtaget en større samling pressebilledeleder fra Lundtoft ugeavis.

Løgumkloster Kommune

Historisk Forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen, Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster,

tlf.: 74 74 43 03. Fax: 74 74 38 02.

E-mail: vagn-lauritzen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk arkiv: Mellemgade 4 st., 6240 Løgumkloster.

Åbningstid: Mandag kl. 19.30-21.00. Lørdage 10.00-12.00 samt efter aftale.

Leder: Frede Gotthardsen, Ringgade 15, 6240 Løgumkloster, tlf.: 74 74 42 04.

Foreningen er oprettet i 1973. Medlemmer i 2005: ca. 400.

Arkivet er oprettet i: 1973.

Besøgende på arkivet i 2005: 161. Afleveringer til arkivet i 2005: 105.

Medlem af LASS.

Foreningen har i 2005 deltaget aktivt i planlægningen af det fremtidige samarbejde mellem arkiverne i Ny Tønder Kommune, som i det kommende år skal udmøntes i praksis.

Året startede for foreningen med en glædelig nyhed, idet bestyrelsen for Tofts legat meddelte, at foreningen sammen med Lokalhistorisk Forening i Tønder ville blive betænkt i forbindelse med nedlæggelse af legatet. Overrækkelsen af donationen og af legatets protokol blev foretaget ved et velbesøgt arrangement i Øster Højst, hvor foreningen benyttede lejligheden til at vise et lille diasshow med billeder fra Øster Højst sogn. Ved generalforsamlingen i oktober fortalte Kaj Elkjær Larsen fra Tønder om »tiden«. Året sluttede med et velbesøgt bogmarked i december på Museet Holmen. I løbet af året har arkivet og foreningen samarbejdet med lignende organisationer om en foredragsrække i den lokale Radio Sydvest.

Blandt andre arkivalier har arkivet modtaget en jordebog fra udskiftning i Nørre Løgum 1802, et dødsbo efter Peter Madsen, Løgumkloster, et dødsbo efter Holger B. Andersen, Mårbæk og protokol m.v. vedrørende Tofts legat.

Nordborg Kommune

Lokalhistorisk Arkiv for Nordborg kommune

Løjtertoft 32, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 08 29.

E-mail: lokalhist.nordb@vip.cybercity.dk

Åbningstid: Mandag-torsdag kl. 10.00-14.00, samt fra 1. september til 30. april, mandag kl. 17.00-20.00. Leder: Nis Hoff, Valmuevej 14, Havnbjerg, 6430 Nordborg, tlf.: 74 49 09 65.

Arkivet er oprettet i 1973/74.

Egen Sogns lokalhistoriske Forening

Formand: Peter Petersen, Møllevej 6, Guderup, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 82 36.

Foreningens arkiv: Præstevænget 3E, Guderup, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 93 01.

Åbningstider: Torsdag kl. 16.00-18.00.

Leder: Peter Petersen, Møllevej 6, Guderup, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 82 36.

Foreningen er oprettet i 1994. Medlemmer i 2005: 593.

Arkivet er oprettet i 1994.

Besøgende på arkivet i 2005: 110. Afleveringer til arkivet i 2005: 52.

Medlem af LASS.

Takket være god opbakning fra sognets beboere har 2005 været et godt år for foreningen. Ved et vinterarrangement i januar var der et lysbilledforedrag ved Jørgen Hvid og Svend Andersen, der fortalte om billederne. I marts var der generalforsamling med efterfølgende underholdning ved Niels V. Jensen, der fortalte Alssiske historier, sang og spillede musik. Sommerarrangementet var i år en tur til Elstrup Overby, hvor Svend Andersen fortalte om gårde, huse og deres beboere. I november udkom årsskriftet.

Arkivet har bl.a. modtaget tre bøger, en hjemmebibel, en huspostil og en erindringsbog. Endvidere er der indkommet et hæfte vedrørende jordfordelingen i 1768, samt købekontrakter, skøder, matrikelkort, tingbogsattester og ejerbeskrivelser.

Holm Sogneforening

Formand Lasse Schmidt, Ramsdam 8, 6430 Nordborg.

Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2005: ca. 300.

Holm Sogneforenings lokalhistoriske Arkiv

Formand: Lissi Obling, Nørrehaven 6, Holm, 6430 Nordborg, tlf. 74 45 08 17.

Email: svend_erik@mail.tele.dk

Foreningens arkiv: Sognegården, Møllegade 60, Holm, 6430 Nordborg.

Åbningstider: Sidste lørdag i hver måned kl. 14.00-17.00.

Leder: Jens Sandvej, Hellesøvej 24, Holm, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 10 06.

Arkivet er oprettet i 1978.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Den lokalhistoriske gruppe på tolv medlemmer holder møde første eller anden onsdag i måneden kl. 19.30-22.00. I juni havde gruppen udflugt til Frøsløvejren og i oktober var gruppen på rundvisning på Landsarkivet i Aaben-

raa. Sidste kvartal 2005 blev der brugt en del tid på at indsamle ting til en udstilling i sognegården i januar 2006. Modelbygruppen arbejder en gang om måneden på en model af Holm anno 1800.

Oksbøl Sogneforening Lokalhistorisk Arkiv

Formand: Hans Christian Kaack, Lusigvej 18, Broballe, 6430 Nordborg,
tlf.: 74 45 31 03, mobil tlf.: 24 24 13 49.

E-mail: hc@kaack.dk Webside: www.oksboel.cjd.net

Foreningens arkiv: Oksbøl Friskole, Spangmosevej 33, kælderen, Broballe, 6430 Nordborg. (post skal sendes til arkivets leder Henning Wriborg, Apotekerhaven 1, 6430 Nordborg).

Åbringstider: Onsdag kl. 19.00-21.30 og efter aftale.

Leder: Henning Wriborg, Apotekerhaven 1, 1tv., 6430 Nordborg,
tlf.: 74 45 13 49. Mobil 24 24 13 49.

Foreningen er oprettet i 1971. Antal medlemmer i 2004: 525.

Arkivet er oprettet i 1971. Besøgende på arkivet i 2004: 75.

Afleveringer til arkivet i 2004: 32.

Lokalhistorisk forening for Svenstrup Sogn

Formand: Jørgen Valentin, Hulen 2, Svenstrup, 6430 Nordborg,
tlf.: 74 45 61 65.

Foreningens arkiv: Stevning Kulturhus, Skolevænget 12, Stevning, 6430 Nordborg.

Åbringstider: Første mandag i hver måned kl. 15.00-18.00.

Leder: Inge Marie Christiansen, Skærveager Vej 15, Himmark, 6430 Nordborg
tlf.: 74 45 63 28.

Foreningen er oprettet i 2000. Antal medlemmer i 2005: 300.

Besøgende på arkivet i 2005: ca. 450.

Afleveringer i 2005: 50.

Medlem af LASS.

2005 var præget af flytningen til større lokaler i Stevning Kulturhus og udgivelsen af en bog om Stevning skole.

Nørre Rangstrup Kommune

Lokalhistorisk Forening for Agerskov Sogn

Formand: Kedde Paulsen, Galstedvej 36, 6541 Bevtøft, tlf.: 74 51 93 93.

E-mail: paulsengalsted@mail.dk

Foreningens arkiv: Agerskov skole, Præstegaardsvej 9, 6534 Agerskov.

Åbringstid: Tirsdag kl. 15.00-17.00 (lukket i skolernes ferie- og fridage).

Leder: Birte Tygesen, Golfvængen 14, 6520 Toftlund, tlf.: 74 83 31 91.

E-mail: bity@toftlund.net

Foreningen er oprettet i 1991. Medlemmer i 2007: 700.

Arkivet er oprettet i 1991. Antal besøgende på arkivet i 2005.

Antallet af afleveringer i 2005: 49.

Medlem SLF.

Medlem LASS. Medlem SLA.

Foreningen har udgivet et årsskrift, og været på udflugt til museet i Oksbøl, samt et besøg på Ravmuseet og Hjerting Kirke. Arbejdet med opdeling i arkiv og forening blev afsluttet omkring årsskiftet.

Lokalhistorisk forening for Arrild Sogn

Foreningen nedlagt 28. februar 2006

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Arkiv: Multihuset, Skærbækvej 16, Arrild, 6520 Toftlund.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Inger Rahbek Andersen, Hofmannsvej 3, Roost, 6535 Branderup.

Foreningen er oprettet i 1987.

Arkivet er startet i 1987.

Medlem LASS.

Bevtoft-Tirslund Lokalhistoriske Forening

Formand: Søren Kjær, Bevtoftvej 27, Tirslund, 6541 Bevtoft, tlf.: 74 83 19 76.

Foreningens arkiv: Bevtoft Skole, Krygersvej 43, 6541 Bevtoft, tlf.: 74 83 19 78.

Åbningstid: Mandag kl. 14.30-16.30 (undtagen i skoleferier).

Leder: Anni Huusmann, Mergellandvej 11, Mergelland, 6541 Bevtoft, tlf. 74 83 19 78.

Foreningen er oprettet i 1987. Medlemmer i 2005: 490.

Arkivet er oprettet i 1987. Besøgende i 2005: ca. 140.

Afleveringer til arkivet i 2005: 8.

Medlem SLF.

Medlem LASS.

Der har været afholdt en aftenudflugt under temaet »Bliv lokal kendt i vores område«. Vi udgiver et årsskrift hvert år, hvor vi får god hjælp fra stedboende med mange gode historier. Vi er i fuld gang med at få alt, hvad vi har af oplevelser eller oplysninger overført til CD rom.

Arkivet har bl.a. modtaget arkivalier fra Bevtoft tidligere Mejeri.

Branderup-Rurup lokalhistoriske forening

Formand: Niels Jørgen Petersen, Branderup Mark 3, 6535 Branderup J., tlf.: 74 83 53 44.

Foreningens arkiv: Tingvej 1, 6535 Branderup J.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Tage Willadsen, Branderup Mark 7, 6535 Branderup J., tlf.: 74 83 51 37.

E-mail: familien@willadsen.nu

Foreningen er oprettet den 25. marts 1987. Medlemmer i 2005: 219.

Arkivet er oprettet i 1987. Antal besøgende på arkivet i 2005: 36.

Medlem af LASS.

Lokalhistorisk Forening for Toftlund og Omegn

Formand: Tove Rasmussen, Østergade 41, 6520 Toftlund, tlf.: 74 83 17 33.

Nørre Rangstrup Lokalarkiv, Søndergade 56, 6520 Toftlund.

Åbningstid: Mandag kl. 16.00-18.00 og efter aftale. Der er lukket i juli måned.

Leder: Tove Rasmussen (som ovenfor).

Foreningen er oprettet i 1987. Medlemmer i 2005: 59.

Arkivet er oprettet i 1984. Antal besøgende på arkivet i 2005: 61.

Afleveringer til arkivet i 2005: 15.

Medlem LASS Medlem SLA.

Den største aflevering modtog vi fra foreningen Nordslesvigsk Asyl, som indtil 1972 drev et børnehjem i Toftlund.

Rødning Kommune

Rødning lokalhistoriske arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødning, tlf.: 74 84 54 34.

Åbningstid: Tirsdage kl. 9.00-12.00 og torsdage kl. 14.30-17.00.

Leder: Hans Carlo Jensen, Torvet 5II, 6630 Rødning, tlf.: 74 84 23 59.

Arkivet er oprettet i 1971.

Besøgende i 2004: 20. Afleveringer i 2004: 29.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Rødning lokalhistoriske Forening

Formand: Ester Torp, Højskolelund 3F, 6630 Rødning, tlf.: 75 39 83 82.

Foreningen er startet i 1994. Medlemmer 2004: ca. 200.

Brændstrup Hjemstavnsforening

Formand og leder: Ruth Jepsen, Bremvej 4, 6630 Rødning, tlf.: 74 82 16 82.

Foreningens arkiv: Bremvej 4, 6630 Rødning. Tlf. 74 82 16 82.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19.00-21.00.

Foreningen er oprettet i 1962. Medlemmer i 2005: 172.

Medlem SLF. Medlem LASS. Medlem SLA.

Hjerting Sogns lokalhistoriske udvalg

Formand: Deth Block Jacobsen, Trøksvej 1, Hjerting, 6630 Rødning,
tlf.: 74 84 13 63.

Foreningens arkiv: Hjerting forsamlingshus, Forsamlingshusvej 9, Hjerting,
6630 Rødning.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Deth Block Jacobsen, Trøksvej 1, Hjerting, 6630 Rødning,
tlf.: 74 84 13 63.

Foreningen er oprettet i 1983.

Medlem af LASS. Medlem SLA.

Hygum lokalhistoriske forening

Formand: Peter Fredslund, Herredsfogedvej 13, Sdr. Hygum, 6630 Rødning,
tlf.: 74 84 53 05.

Foreningens arkiv: Ribevej 61, Sdr. Hygum, 6630 Rødning, tlf.: 74 84 52 28.

Åbningstid: Første og tredje tirsdag i måneden kl. 15.00-17.00 (1. oktober til
1. maj).

Leder: Edith Jensen, Lindealle 2, Sdr. Hygum, 6630 Rødding.

Foreningen er oprettet i 1965. Antal medlemmer i 2002: 76.

Medlem af SLF.

Medlem SLA.

Landbrugsmuseet Hygum Hjemstavnsgård

Formand: Johannes Knudsen, Søndergyden 30, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 55 66.

Åbningstid: Medio maj – juni: lørdag og søndag kl. 13.00-17.00. Fra 24. juni –

1. september: hverdage kl. 11.00-17.00, søndag kl. 13.00-17.00.

Lokalhistorisk Forening for Jels Sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen, Jelsvej 39, Grønnebæk, 6630 Rødding,

tlf.: 74 55 22 45.

Foreningens arkiv: Den Gamle Rutebilstation, Jels Torvet 2, Jels,
6630 Rødding.

E-mail: lokal@historisk-jels.subnet.dk Website: www.historisk-jels.subnet.dk

Åbningstid: Efter aftale.

Leder: Niels Clausen, Jels Toftevej 6, 6630 Rødding. tlf.: 74 55 30 50.

E-mail: fam-clausen@privat.dk

Foreningen er oprettet i 1984. Medlemmer i 2001: 250.

Arkivet er oprettet i 1984. Besøgende i 2001: 200.

Medlem SLA.

Lintrup lokalhistoriske arkiv

Mogens Lorentzen, Grænsevej 1, Foldingbro, 6660 Lintrup, tlf.: 74 85 53 45.

Foreningens arkiv: Lintrup skole, Kirkepladsen 1, 6660 Lintrup.

Åbningstid: 1. og 3. tirsdag i måneden kl. 16.00-18.00, eller efter aftale.

Leder: Mogens Lorentzen (se ovenfor).

Medlem SLA.

Skodborg Sogns Hjemstavsforening

Formand: Kirsten Fynbo, Rugtoften 43, Skodborg, 6630 Rødding,

tlf.: 74 84 81 48.

E-mail: kirsten.fynbo@mail.dk

Foreningens arkiv: Vestergade 3, Skodborg, 6630 Rødding, tlf.: 74 85 01 04.

Email: skodborg-hjemstavsarkiv@mail.tele.dk

Åbningstid: Onsdag kl. 9.15-11.45 og torsdag 17.30-19.30.

Leder: Kristian Jørgensen, Engvej 21A, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 81 11.

E-mail: kristian-j@mail.dk

Foreningen startet i 1941. Medlemmer i 2005: ca. 170.

Arkivet er oprettet i 1941. Besøgende i 2005: ca. 100.

Medlem: SLF.

Medlem af LASS. Medlem SLA.

Foreningen har afholdt en aften med lokale folk, der fortalte om deres liv og afstemningsfest med Jørn Buch, som foredragsholder. Der har været udflugt til København, hvor vi så Dronningens gobeliner, besøgte Diamanten og var

på en sejltur til Operaen. Ca. 50 deltog i en sognevandring, hvor vi så en del af sognet til fods, og fortalte om hvert eneste hus. Endvidere deltog 60 i arkivets åbent hus arrangement. Foreningen har udgivet to numre af bladet »Hjemstavnen« som bliver husstandsomdelt.

Skrave Hjemstavnforening

Formand: Peder Dall Jørgensen, Københovedvej 26, 6630 Rødding,
tlf.: 74 84 72 05.

Foreningens arkiv: Københovedvej 26, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 72 05.

Leder: Peder Dall Jørgensen, Københovedvej 26, 6630 Rødding,
tlf.: 74 84 72 05.

Åbningstid: Onsdag 13.30-16.00 (1. oktober – 1. april)) eller efter aftale med lederen.

Skolens undervisningsdage.

Foreningen er oprettet i 1947. Antal medlemmer 2005 ca. 200.

Arkivet oprettet i 1980.

Antal besøgende i 2005:12. Antal af afleveringer 2005: 5.

Medlem LASS. Medlem SLA.

Foreningen har haft en udflugt til Harreby vandingsanlæg og Årup hede med Åge Poulsen, Harreby som kyndig fortæller. Ved generalforsamlingen den 21. marts fortalte Bjarne Tyberg om 1940'erne og 1950'erne set fra Brugsens trappe.

Arkivet har bl.a. modtaget en aflevering om Thaysen familien, slægten Timmermann fra Københoved, en murers dagbog og en fortegnelse over faldne i Første Verdenskrig fra Skrave sogn.

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet Sogn

Formand: Kaj Frandsen, Villavej 13, Øster Lindet, 6630 Rødding,
tlf.: 74 84 61 06.

Email: kajfrandsen@db.mail.dk.

Foreningens arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet 6630 Rødding.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Kaj Frandsen, Villavej 13, Øster Lindet, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 61 06.

Foreningen oprettet i 1976. Medlemmer i 2005: 232.

Arkivet er oprettet i 1976. Besøgende i 2005: 10.

Afleveringer i 2005: 2.

Medlem af LASS. Medlem SLA.

Foreningen har haft en lille udstilling ved en hobbyudstilling i forsamlingshuset. Årets udflugt gik til Tørning Mølle. Ved året generalforsamling fortalte Martin Abrahamsen fra Museum Sønderjylland. Naturhistorie om Øster Lindet og omegn. De kommende år vil blive en brydningstid, idet Rødding Kommune går mod nord og derved væk fra Sønderjylland.

Der er bl.a. indkommet skøder m.v. til arkivet.

Rødekro Kommune*Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune*

Formand: Ellen Jensen, Stationsvej 36, Hovslund, 6230 Rødekro, tlf.: 74 66 44 04.

Foreningens arkiv: Østergade 40C, 6230 Rødekro, tlf.: 73 66 29 19.

Åbningstider: Mandag kl. 15.00-17.00 og efter aftale.

E-mail: lokalhistoriskforening@mail.dk

Leder: Ingrid Nissen, Overtøften 19, Genner, 6230 Rødekro, tlf.: 74 69 85 50.

Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2005: 648.

Arkivet er oprettet i 1990. Besøgende på arkivet i 2005: ca. 200.

Afleveringer til arkivet i 2005: 33.

Medlem af LASS.

Efter generalforsamlingen den 25. februar på Borgerhuset i Rødekro underholdt »Rødekro Hamonikaklub«. Den 8. maj arrangerede skovfoged Ravn, naturleder Jørn Stenberg og gdr. Gert Karkov i anledningen af skovens dag en tur ved Immervad og Hærulv/Ulvhøj plantage. Her deltog arkivet med en udstilling af billeder og fortalte omkring Immervad og Hærvejen. Den 26. maj gik foreningens bustur til Slesvig med besøg på vikingemuseet og Got-torp slot og herfra videre af små veje til Kappel, Gelting, Sørup og Tarp. Første weekend i juli holdt foreningen åbent hus på arkivet med mange besøgende. Den 10. august præsenterede Torp Friis Møller sin nye bog »Mit livs Erindringer«. På grund af Torps store indsats med redigeringen af årbogen stod foreningen for udgivelsen af denne bog. I forbindelse med Hovslund skoles 50-års jubilæum havde arkivet den 26. november en udstilling på skolen.

Arkivet har blandt andet modtaget landmand Chr. Christensens erindringer, et træskærerarbejde: »Fra Vugge til Grav« af Johan Chr. Kjer udført ca. 1830, maleri og portrætter malet af Hans Andreas Kier, Ø. Løgum ca. 1825. Johan Kjer og Hans Andreas Kier er begge sønner af Pastor Peter Kier, Øster Løgum (1771-1834). Endvidere er der indkommet en slægtsbog over familien Petersen, Schmidt og Winther, af Aage Winther.

Skærbæk Kommune*Historisk Forening for Skærbæk og Omegn*

Formand: H. E. Sørensen, Melbyvej 27, 6780 Skærbæk, tlf.: 74 75 17 04.

Foreningens arkiv: Skærbækegnens Museum, Storegade 47, 6780 Skærbæk, tlf.: 74 75 20 52.

Åbningstid: Efter aftale med lederen.

Leder: Bodil Bjerre, Tøndervej 13, 6780 Skærbæk. tlf.: 74 75 14 10.

E-mail: erling@bjerre.net

Foreningen er oprettet i 1967. Medlemmer i 2005: 250.

Arkivet er oprettet i 1967.

Medlem LASS.

Rømø lokalhistoriske forening

Formand: Rosa Schmidt, Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømø, tlf.: 74 75 52 10.

Foreningens arkiv: Vestervej 9, 6792 Rømø, tlf.: 74 75 63 47 (Arne Jørgensen).

E-mail: mhb@post.tdcadsl.dk Webside WWW.123hjemmeside.dk./arkivrum
Leder: Arne Jørgensen, Strømmen 10, Kongsmark, 6792 Rømø,
tlf.: 74 75 63 47.

Email: ajrim@mail.tele.dk

Foreningen startet i 1995 Medlemmer 2005: 200.

Arkivet startet i 1995 Besøgende i 2005: ca. 30.

Afleveringer i 2005: 28.

Medlem LASS Medlem SLA.

Foreningen markerede 10-års jubilæet ved en lille reception på arkivet »Carls Hus«, hvor arkivets leder Arne Jørgensen havde lavet et billedshow med 300 billeder. Foreningen har deltaget i flere møder vedr. kommunesammenlægningen. Foreningen laver hvert år en udstilling, hvis tema i 2005 var »Kroer og Hoteller på Rømø«. Museet i Aabenraa har forespurgt om at låne vore skibsbilleder. Vi afslog, da det ville blive for dyrt i forsikring, fragt m.m. Foreningen har indsendt bemærkninger om kommuneplaner for bl.a. Toftum og Havneby, men ikke alt gik, som det burde. Der har været drøftet ændringer af vestgavlen på foreningens hus, som må rettes ind til den rigtige stil, men det er svært, da det går ud over indretningen af huset. Udstillingen om »Havne på Rømø«, som blev afviklet i dagene 17.-18. september, havde ca. 90 besøgende. Foreningen har haft kontakt med Skærbæk Museum om en evt. plads i museumsbestyrelsen. Der er lavet en hjemmeside for arkivet.

På et møde den 20. december var arkivet åbent, hvor Bert Kelm signerede og solgte den sidst udkomne bog om Rømø. På årets sidste møde den 22. december i præstegården, fortalte Bert Kelm om sin nye bog og de bygninger den omhandler. Foreningen har haft en hvervekampagne blandt sommerhusejerne og Rømøboerne, som har givet i 50 nye medlemmer. Foreningens medlemsblad »Nyhedsbrev« blev udsendt fire gange i 2005.

Arkivet har bl.a. modtaget arkivalier fra Rømø Mejeri 1902-1968, Jagtforeningen på Rømø 1947-1985, anlæg af Havneby, samt regnskab vedrørende brandsprøjte til Rømø Sprøjtehus 1898.

Sundeved Kommune

Historisk Forening for Sundeved

Formand: Carl Peter Møller, Guldtoft 4, Avnbøl, 6400 Sønderborg,

tlf.: 74 46 14 40.

Foreningens arkiv: Truenbrovej 21A, Avnbøl, 6400 Sønderborg.

Tlf. 74 46 61 05.

Åbningstid: Mandag kl. 9.00-11.00 og onsdag kl. 15.00-17.00.

Leder: Marie Hansen, Eckersbergvej 18, Blans, 6400 Sønderborg,

tlf.: 74 46 14 70.

Foreningen er oprettet ved en sammenlægning i 1992 af foreningerne i Nybøl, Ullerup og Sottrup sogne.

Medlemmer i 2005: 653.

Arkivet er oprettet i 1992. Besøgende på arkivet i 2005: 57.

Afleveringer i 2005: 22.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Ved generalforsamling 1. marts fortalte stadsarkitekt Henrik Gram om Flensborgs arkitektur, som optakt til sommerudflugten den 30. maj, der gik til Flensborg. Henrik Gram viste bl.a. rundt på den gamle Kirkegård og den gamle del af Flensborg.

Der er bl.a. indkommet en samling af breve og billeder fra Svend Lorensen, mindesange m.m. fra afstemningen den 10. februar 1920 og en samling attester fra Sundeved Plejehjem.

Selskabet for Nydamforskning

Formand: Vincent Jensen, Skovbyvej 14, 6470 Sydals, tlf.: 74 41 57 47.

E-mail: info@nydam.nu.dk Website: www.nydam.nu.dk

Foreningens arkiv: Historisk Forening for Sundeved, Truenbrovej 21A, Avnbøl, 6400 Sønderborg.

Leder: Franke, Heddy, Jomfrustien 11, 6400 Sønderborg.

E-mail: heddy@vucsyd.vuc.dk Website: www.nydam.nu.dk

Udstilling: Nydamhuset, Nydamvej 41, Øster Sottrup, 6400 Sønderborg.

Åbningstid: Efter aftale. Nøglen udleveres på Nydamskolens bibliotek, tlf.: 74 46 72 42.

Foreningen starter i 1984 Antal medlemmer: 350.

Arkivet startet i 1984.

Sydals Kommune

Lokalhistorisk Forening for Kegnæs Sogn

Formand: Bjarne Hansen, Storetoft 25, Kegnæs, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 51 85.

Foreningens arkiv: Østerbyvej 11, Kegnæs, 6470 Sydals.

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 18.00-19.30 (fra 1. april til 1. oktober) og hver mandag kl. 18.00-19.30 (1. oktober til 31. marts) og efter aftale med lederen.

Leder: Anna Hansen, Storetoft 25, Kegnæs, 6470 Sydals.

Foreningen er oprettet i 1981. Medlemmer i 2005: 379.

Arkivet er oprettet i 1978. Besøgende på arkivet i 2005: 37.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2005: 19.

Medlem af LASS.

Der er bl.a. indkommet en tegning over Hjortholm Smedje, Kathrine Jepsens sønderjyske billeder (digte – elevhæfte) samt Eva og Georg Andresens bøger og billeder fra deres liv.

Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Formand: Chresten A. Krogh, Måjbølvej 17, 6470 Sydals, tlf.: 74 41 53 12.

Foreningens arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42, Kirkehørup, 6470 Sydals (post sendes til lederen eller formanden).

Åbningstid: Mandag kl. 13.30-17.00 eller efter aftale med lederen.

Leder: Anna Kirstine Nielsen, Mjanghaiøj 11, 6470 Sydals, tlf.: 74 41 52 65.

E-mail: an.ki.ni@nielsen.mail.dk

Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2005: ca. 411.

Arkivet startet i 1978. Antal besøgende på arkivet i 2005: ca. 30.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2005: 22.

Medlem af LASS.

I juni havde foreningen en byvandring i det gamle Høruphav. Der kom mange for at følge foreningens tidligere formand Chr. Wolf rundt i byen. I anledning af indvielsen af kulturcentret Knøs gård den 20. august havde foreningen lavet en lille udstilling om gården gennem tiderne og de boligkvarterer, der gennem de sidste 70 år er blevet bygget på de arealer, der engang hørte til gården. I forbindelse med Hørup Centralskolens 40-års jubilæum senere på året lavede arkivet en udstilling vedrørende skolen.

Lysabild sognehistoriske forening

Formand: Jørn Lind, Lindegården, Lysabildgade 44, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 45 14.

Foreningens arkiv: Østfløjen på Lysabild skole, Lysabildgade 2, Lysabild. 6470 Lysabild (post skal sendes til formanden).

Åbningstid: Første torsdag i måneden kl. 18.00-20.00 og efter aftale med lederen.

Leder: Bent Bonefeld, Mommarkvej 368, Mommark, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 77 82.

Foreningen er oprettet i 1978. Medlemmer i 2005: 648.

Arkivet er oprettet: 9. marts 1978. Antal besøgene på arkivet 2005: ca. 100.

Afleveringer til arkivet 2005: 24.

Medlem af LASS.

Foreningens årlige udflugt gik til Haderslev med besøg på Ehlers samling. Herefter gik turen til Slukefter Kro i Vedsted, hvor der var middag. Hjemturen gik ad Hærvejen med besøg på Immervad bro, Hærulfstenen og videre til Urnehoved Tingsted. I eftersommeren var foreningen på tur til Kegnæs, hvor vi så Mussens samling.

Tandslet Sogns lokalhistorisk forening

Formand: Kaj Jensen, Tandsbusk 39, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 77 49.

Foreningens arkiv: Tandslet Friskole, Ertebjergvej 2, Tandslet, 6470 Sydals.

Åbningstid: Fra medio oktober til medio april torsdag kl. 19.00-21.00 og den anden torsdag i måneden kl. 14.00-17.00.

Leder: Sven Iversen, Østkystvej 117, Ertebjerg, 6470 Sydals, tlf.: 74 40 77 85.

Foreningen er oprettet i 1977. Medlemmer i 2005: 495.

Arkivet startet i 1977. Antal besøgende på arkivet i 2005: 105.

Afleveringer i 2005: 12.

Medlem af LASS.

Fra mørke lokaler i kælderen er arkivet flyttet til lyse lokaler på 1. sal og fået fordoblet sin plads. Ved den årlige generalforsamling havde foreningen fhv. toldgrænsebetjent Helge B. Petersen, Ulkebøl, til at fortælle om grænsegendarmeriet. Foredraget blev fulgt op af en forårstur til Rinkenæs Gl. kirke og Gendarmstien. Sensommerturen gik til Augustenborg Hovedgård og Slotskirken. I samarbejde med Haderslev Museum har foreningen fritlagt området ved Stendysen i Ertebjerg. TV Syd har optaget noget af arbejdet vedrørende dysen til én serie om fortidsminder.

Der er bl.a. indkommet arkivalier fra Tandslet ungdoms- og idrætsforening, Tandslet forsamlingshus og læge Harald Roesdahl.

Sønderborg Kommune

Lokalhistorisk Forening for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen, Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg,
tlf.: 74 43 63 43.

Arkivets adresse: Asylvej 1, 6400 Sønderborg, tlf.: 74 43 27 10.

Åbningstider: Mandag kl. 9.00-12.00 og onsdag kl. 15.00-17.00.

E-mail: sdbg.arkiv@mail.tele.dk hjemmeside: www.sdbglokalarkiv.dk

Arkivleder: H.C. Carstensen, Sundquistgade 7, 6400 Sønderborg,
tlf.: 74 42 52 75.

Foreningen startet i 1979. Antal medlemmer i 2004: ca. 330.

Arkivet startet i 1979. Besøgende på arkivet i 2005: 364.

Afleveringer til arkivet i 2005: 101.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Arkivet har bl.a. modtaget arkivalier fra konsul Falkenberg, Dagmar Jensen (Dybbøl), Knud Teilgaard Jensen (Dybbøl) og Kirketorvets Børnehave.

Arkivafdelingen i Ulkebøl

Arkivafdeling: Torvet 12, Ulkebøl, 6400 Sønderborg, tlf.: 74 42 93 66.

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 og onsdag kl. 19.30-21.00.

E-mail: ulkeboel.arkiv@mail.tele.dk

Arkivleder: Sophie Rasmussen, Kløverholm 14, Høruphav, 6470 Sydals,
tlf.: 74 40 48 63.

Arkivet er startet i 1979.

Besøgende på arkivet i 2005: ca. 210.

Afleveringer til arkivet i 2005: 59.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

Der er bl.a. indkommet arkivalier fra Andreas Clausen, Ailer samt Jytte og Peter Clausen.

Tinglev Kommune

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Bent Pawlowski, Nørreagervej 2, 6360 Tinglev, tlf.: 74 64 45 51.

Email: pawlowaki@post.tele.dk

Foreningens arkiv: Tinglev Bibliotek, Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev,
tlf.: 73 34 36 45.

Fax: 74 64 22 64.

E-mail: bibliotek@tinglev-kommune.dk

Åbningstid: Mandag 9.00-18.00, tirsdag-torsdag 12.00-18.00, fredag-lørdag 10.00-13.00, lørdag kun i perioden 1.9-30.4.

Leder: Bibliotekar Ina Juhl, Porsevænget 4, 6360 Tinglev, tlf.: 74 64 32 61.

Foreningen er oprettet i 1975. Antal medlemmer 2005: 145.

Arkivet startet i 1975 Besøgende i 2005: 30.

Aflevering til arkivet 2005: 190.

Medlem LASS Medlem SLA.

Foreningen besøgte Uge kirke den 30. maj og Tinglev kirke den 15. september. Den 17. september medvirkede foreningen ved en aktivitetsweekend i Bylderuphallen med en udstilling af billeder m.m. af idrætsaktiviteter i området. Den 17. november blev der afholdt et medlemsmøde i Bolderslev forsamlingshus, hvor Ole H. Jensen, Nordborg, fortalte om »Natmænd og Rakkere«.

Tønder Kommune

Lokalhistorisk Forening for Tønder Kommune

Formand: Kaj Elkjær Larsen, Grev Schacksvej 3, 6270 Tønder, tlf.: 74 72 20 20. Foreningens arkiv: Richtsensgade 10, 6270 Tønder, tlf.: 74 73 33 26. (Tønder Bibliotek).

Åbningstid: Tirsdag kl. 13.00-18.00 samt onsdag og torsdag kl. 13.00-17.00.

Leder: Birgitte Herreborg Thomsen, Nygade 36, 6270 Tønder.

E-mail: mail@lha-toender.dk

Foreningen oprettet i 1982. Medlemmer i 2005: 521.

Arkivet er oprettet i 1982. Besøgende på arkivet i 2005: 779.

Afleveringer til arkivet i 2005: 58.

Medlem SLF.

Medlem af LASS. Medlem af SLA.

På foreningens generalforsamling i april overrakte Chr. Kier en flot gave på 15.000 kr. fra det nedlagte Tofts Legat til Lokalhistoriske Forening for Tønder Kommune. Efter overrækkelsen viste han gamle film fra og om Tønder. 48 medlemmer deltog i maj i en udflugt til Nordstrand og Husum, hvor Anders Schultz Andersen var guide. I november holdt den da nybagte dr. phil. Hans Schultz Hansen, forskningsleder i Statens Arkiver, foredrag for ca. 60 tilhørere om, hvordan hjemmetyskheden opstod i første halvdel af 1800-tallet frem til 1867. Ca. 1. december udkom 6. årgang af foreningens julehefte med Tønder-Erindringer. Heftet er stadig meget populært, og er nu også udkommet som lydbog på CD.

Arkivet holdt skiftedag den 1. oktober. Arkivets skattede leder gennem 11 år, Britta Bargfeldt, gik på pension og blev afløst af Birgitte Thomsen. Arkivet får mange forespørgsler via e-mail. Temaet til Arkivernes Dag lørdag den 12. november »Identiteter-hvem er jeg? – alle har en historie«, omskrev arkivet til slægtsforskning, og holdt Åbent Hus. I årets løb er der indkøbt nyt edb-udstyr til arkivet, som efter lidt indkøringsvanskeligheder nu fungerer og er til stor nytte for arkivets medarbejdere.

I løbet af året har arkivet bl.a. modtaget omfattende optegnelser fra læge Querling Jacobsen (1937–2005) vedrørende mange forskellige sider af Tønders historie, herunder især sygdom og sundhedsforhold. Der er indkommet soldaterpapirer og feltpostbreve fra Første Verdenkrig fra Niels Ebbesen Klopenborg-Skrumsager (født i 1896), protokoller, regnskaber mv. fra Tofts legat 1834–2005 og et omfattende arkiv fra Dansk Slagteriarbejderforbund, Tønder afd., 1927–2004.

Vojens Kommune*Lokalhistorisk Forening for Vojens Kommune*

Formand: Preben Nørup, Kædevænget 1, 6500 Vojens, tlf.: 74 54 16 02.

E-mail: noerup@privat.dk Website: www.hammelev.dk;

www.vojens.blogspot.com

Foreningens arkiv: Møllerens Hus, Tørning Mølle, Tørningvej 7, Hammelev, 6500 Vojens,

tlf.: 74 50 70 31.

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00, torsdag kl. 14.00-16.00 og efter aftale med lederen.

Leder: Agnes Svendsen, Jernhytvej 21, 6500 Vojens, tlf.: 74 54 19 41.

E-mail: agnes-svendsen@mail.tele.dk

Foreningen er oprettet i 1985. Medlemmer i 2005: 359.

Arkivet oprettet i 1985 Besøgende på arkivet i 2005: 122.

Afleveringer til arkivet i 2005: 60.

Medlem af LASS Medlem af SLA.

Foreningen har gennem året holdt en række foredragsaftener ved højskoleforstander Dieter Küssner, Jaruplund om »Fra grænsekampe til fredelig sameksistens«, Axel Münchov om »en dansk sydslesviger indkaldt som tysk soldat og sendt til Danmark i 2. verdenskrig« og Jørn Buch om »Den nationale kamp i Sønderjylland«. Endvidere har der været en udflugt til Stormsgård Landbrugsmuseum. Det årlige fællesmøde for de fem lokalhistoriske foreninger i Vojens Kommune blev holdt på Brødrene Grams arkiv og museum. Arkivet har hjulpet forfatteren Mogens Duus med billeder til bogen »Perle« Toget til Paradis og Sibirien. Jernbanen mellem Haderslev og Vojens«.

Arkivet har gennem året bl.a. modtaget ernæringskort og rationeringsmærker 1917-1921, rationeringsmærker og købekort 1944-1953, protokol og kassebog fra Vedsted Husmandsforening og luftfotos af Vojens omkring 1970 af fotograf Jørgen Kølle.

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Formand: Mathias Nørgaard, Haderslevvej 2, 6500 Vojens, tlf.: 74 50 61 84.

Foreningens arkiv: Jegerup Skole, Bygaden 16, Jegerup, 6500 Vojens.

E-mail: sandholdt@privat.dk Website: www.jegerup.dk

Åbningstid: Første mandag i måneden kl. 19.00-21.00, eller efter aftale med lederen.

Leder: Kaj Sandholdt, Kærager 8, Jegerup, 6500 Vojens, tlf.: 74 54 29 80.

Foreningen er oprettet i 1988. Medlemmer i 2005: 275.

Arkivet er oprettet i 1988. Besøgende på arkivet i 2005: 15.

Afleveringer til arkivet i 2005: 370.

Medlem af LASS.

Der er bl.a. indkommet et dødsbo fra Bruhnsminde, bl.a. egetræ fra vandmølle i Selskærbæk. Træet er årringebestemt til at være anvendt ca. år 1500. Endvidere er der indkommet et kort fra 1845 og et dødsbo efter Ester Møller.

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Ernst K. Svennesen, Vadstedvej 10, Oksenvad, 6560 Sommersted,
tlf.: 74 50 43 05.

E-mail: eksvennesen@pc.dk

Foreningens arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad, 6560 Sommersted,
tlf.: 74 50 43 05.

Åbningstid: Første mandag i hver måned fra 19.00–22.00 eller efter aftale med lederen.

Leder: Ernst K. Svennesen (se ovenfor).

Foreningen er startet i 1984. Medlemmer i 2005: 260.

Arkivet er oprettet i 1984:

Besøgende på arkivet i 2005: 32. Afleveringer til arkivet i 2005: 17.

Medlem LASS.

Arkivet modtager mange forespørgsler via mail og telefon. Derfor er arkivet for det meste åbent efter aftale, idet medlemmerne har ret til 1 times assistance til slægtsforskning og gårdhistorie. Kopi af kirkebøger og folketælling er derfor sjældent på plads ret længe.

Arkivet har bl.a. modtaget originale fotos fra indvielsen af genforeningsstenen i 1922 og en folketælling fra 1860.

Aabenraa Kommune*Løjt lokalhistoriske forening*

Formand: Erling Madsen, Dyvedhoved Møllevej 1, 6200 Aabenraa,
tlf.: 74 61 78 04.

E-mail: elm@madsen.mail.dk

Foreningens arkiv: Rundemølle, Rundemøllevej 6200 Aabenraa,
tlf.: 74 61 78 04.

Åbningstid: Hver anden onsdag kl. 14.00-17.00 (1. april – 1. december) eller efter aftale med formanden.

Leder: Erling Madsen.

Foreningen er oprettet i 1978. Antal medlemmer 2002: 200.

Medlem af SLF.

Medlem af LASS.

Ensted Sogns lokalhistoriske forening

Formand: Niels Rossen, Sdr. Hostrup Bygade 64, Sdr. Hostrup, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 61 33 57.

Foreningens arkiv: Ensted Sogns Forsamlingshus, Dybkærvej 2, Stubbæk, 6200 Aabenraa.

Åbningstid: Torsdag kl. 14.00-16.00.

Leder: Frederik Daabeck, Aagade 12, Kliplev, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 81 25.

Foreningen oprettet i 1981. Medlemmer i 2005: 323.

Arkivet er oprettet i 1981. Besøgende på arkivet i 2005: 323.

Antallet af afleveringer til arkivet i 2005: 31.

Medlem af LASS.

I januar var der generalforsamling med foredrag af Vagn Rasmussen. I maj

var der sommerudflugt med bus til Løgumkloster kirke og refugiet. Der var byvandring i Stubbæk i juni med Niels Rossen som guide og i oktober havde arkivet åbent hus med præsentation af det ny årsskrift for 2005.

Arkivet har bl.a. modtaget papirer og billeder fra Ingeborg Staugaard Torp, fra P.M: Petersens dødsbo, Eyvin Teisner-Kjær, Nordborg og Matthias Jacobsen, Aabenraa.

Aabenraa byhistoriske forening

Formand: Carlo Daus-Petersen, Kaholt 12, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 62 23 27.

E-mail: daus@post12.tele.dk

Foreningen er startet i 1959. Medlemmer i 2001: 415.

2005 var 200-året for Jomfru Fannys fødsel, så byhistorisk foreningen fik Erling Madsen til at fortælle om Jomfru Fanny og de spændende myter om hendes herkomst. Foreningen er kommet på sporet af teksten til en kantate om Jomfru Fanny. Teksten blev læst op ved årsmødet af Allan Jacobsen. Vi er også i besiddelse af noderne. Det kunne være interessant om et af byens sangkor ville påtage sig opgaven at opføre kantaten. Teksten er af Ulla Koppel og musikken af Anders Koppel. Kantaten har aldrig været opført i Aabenraa. I maj havde foreningen en byvandring med Erling Madsen som guide til steder i byen, som havde relation til prinsessen/jomfruen.

Den 4. september var der i samarbejde med Museets venner en udflugt til Slesvig med besøg på Dannevirke, Nydambåden og Domkirken. Der er stadig en lille kreds, der slutter op om mølleturene. I 2005 gik turen til Vibæk Vandmølle.

Der er tradition for, at foreningens efterårsmøde bliver en »lokalhistoriens dag«, hvor vi dels får et indlæg om noget specifikt lokalhistorisk, dels en beretning om forholdene på vort museum, Sønderjyllands Søfartsmuseum. I 2005 holdt Kim Furdal et interessant indlæg på grundlag af gamle postkort fra byen, og bestyrelsesformanden for museet, Erik Skifter Andersen, gjorde rede for museets stilling. Vi kan nu glæde os over, at museet bliver lidt mere synligt.

Årsgaven blev bogen »En dansk bushistorie« om Aabenraa Karosserifabrik. Det er der kommet et flot resultat ud af. I øvrigt har foreningen støttet udgivelsen af bogen »Den hovedløse præst og andre folkesagn fra Løjt« og støttet etableringen af Cimberriggen.

Bevaringsfonden er blevet styrket væsentligt ved en arv efter antikvitetshandler Ole Boubjerg Hansen. Det samlede beløb blev på godt og vel 840.000 kr. Der er overvejelser i repræsentantskabet om at etablere en lille institution i foreningens regi, som kan give en anerkendelse til gode restaureringsarbejder, hvor der er taget hensyn til det omgivende miljø. Foreningens ejendomme er kommet godt igennem 2005. De har nemlig alle fået en kærlig hånd, hvilket også fremgår af regnskabet, som viser et betydeligt underskud. Til gengæld er lejen sat op, og med disse reparationer går der en del år før foreningen på ny skal op med den store pung.

Oversigt over årsskrifter og periodica 2005

Udgivet af de lokalhistoriske foreninger, museer og arkiver 2004/2005

Augustenborg

Lokalhistorisk arkiv – Årsskrift 2006

Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg Kommune 2006.

40 sider. Indhold: Paul Hartmann: »Forord« – Ernst Christensen: »Smedelandselskabet i Asserballe I« – Inga Petersen: »Smedelandskabselskabet i Asserballe II« – N.P. Thuesen: »Augustenborg efter krigen 1914-18« – Hans Andersen: »Russiske krigsfanger i Almsted under første verdenskrig« – »A propos de russiske krigsfanger« – Hans Lind: »Skytteskorpset i Augustenborg« – Eli Kristensen: »Fra skolearkivets gemmer« – Karin Jordt: »Fynshav færgested i perioden 1750-1795«.

Ekspedition: Lokalhistorisk arkiv for Augustenborg kommune, Slotsalle 10, 6440 Augustenborg, tlf.: 74 47 18 08. E-mail: aug.larkiv@pc.dk

Bevtoft og Tirslund

Bevtoft og Tirslund

Lokalhistorisk Forening for Bevtoft og Tirslund Sogne. Årsskrift med lidt aktuelt fra arkivet 2006.

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Bevtoft og Tirslund sogne 2006.

32 sider. Indhold: Bent Bonde og Hans Carstensen: »Bevtoft mejeri fra 1887 til 1970« – Hans Jørgen Jørgensen: »Bevtoft i 1940'erne« – Søren Kjær: »Vores Lokalhistoriske Forening« – Johan Nissen: »Orienteringsturen 2005« – »Fattiggården i Bevtoft« – Bente Petersen: »Møde med Hyrup i halvtredserne« – »Langstedgaard Bevtoftvej 28« – Jensine Schmidt: »Åbøl by fortsat« – Søren Kjær: »Tirslund i firserne« – »Tirslundvej 15« – Knud Riis: »At komme til Bevtoft og Tirslund« – »En anti jantelov«.

Ekspedition: Andreas Gram, Rosenvænget 60, 6541 Bevtoft, tlf.: 74 51 42 24.

Bov

Historisk årbog for Bov og Holbøl sogne

Udgivet af Historisk Forening for Vis Herred

Årgang 28. 2005. 88 sider. Indhold: »Forord« – H.H. Bang: »Frydendal Kro« – Lorens Wortmann: »Æ bachehus« – Frode Johannsen: »Erindringer fra min barndom« – Børge Bøgsted: »Padborg politi i årene 1940-1945« – Trine Borake: »Haraldsdal« – Andreas Johannsen: »9. april 1940« – N.P. Lund-Jensen: »Den Krumme vej« – Aage Emil Hansen: »Rejsen til den nye grænse« – H.H. Bang: »Årets præmierede hus« – Lorens Wortmann: »Fra Historisk Forening for Vis

Herred« – Hanne Iversen: »Fra Bov Lokalkarkiv« – Jens Møldrup: »Fra Bov Lokalkarkiv« – Henrik Schou: »Fra Bov Museum«.

Ekspedition: Padborg Boghandel, Bov Bibliotek, Bov Museum og Holbøl Brugs.

Bredebro

Æ Hjuulspor. Lokalhistorisk arkiv, Bredebro 2005

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Bredebro kommune

3. årgang. 2005. 90 sider. Indhold: »Forord« – »Glimt fra 2004-2005« – »Lokale og landsdækkende begivenheder fra for 50 år siden« – Erik Schultz: »Doktor Schulz« – Ebbe Gotfredsen: »Kæmpe udskibning ved Ballum i 1689« – »Et nutidigt eventyr« – »En usædvanlig præst gav sognet en have« – »Udvandringen til USA« – H.E. Sørensen: »De uanstændige frugtallerkener – et portræt af J.S. Brodersen« – Jens H. Nielsen: »Socialisten fra Bredebro« – »Den store kvægpest i Nordslesvig anno 1745« – H.P. Jensen: »Maren Kringel og den store onde verden« – Hans Thomsen: »Maren Kringel og den store onde verden« – »Tobaksproduktion i Bredebro 1942-1947« – Bruno Ansbjerg: »Om kræmmer Mads Mærsk og om Mærsk navnet i Ballum sogn« – Brian Nesgaard: »Midt i en globalisering – En verden i forandring på godt og ondt« – »Lokalhistorisk Arkiv«.

Ekspedition: Sparekassen i Bredebro, Ballum og Visby samt Sydbank i Bredebro. Kan også bestilles på tlf.: 74 78 36 40.

Egen

Årsskrift 2004

Udgivet af Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

2005. 48 sider. Indhold: Peter Petersen: »Forord« – Chr. F.: »Gartnerstedet i Østerholm« – »Egen Mark – fra fæsteboel til udviklingshøjskole« – Egon Hansgaard og Jakob Hansen: »Landpostbude og Posthuse i Guderup« – »Nørreskovvej 41 – Nygaard« – W. Dreichgräber: »E Månd fro e staj o e låand« – »Indholdsfortegnelse« – »Bestyrelse«.

Ekspedition: Peter Petersen, Møllevej 6, 6430 Nordborg, tlf.: 74 45 82 36.

Ensted

Årsskrift 2005

Udgivet af Ensted sogns Lokalhistoriske Forening

2005. 64 sider. Indhold: »Forord« – Ottomar Loff: »Kroer i Ensted sogn« – »Det skete 1905« – »Det skete 1955« – Johan Thomsen: »Ensted Sogns Andelsmejeri 1893-1953« – Martin Æbelø: »Breve fra Fronten 1914-18« – »Frees Cemenstøberi – Sdr. Hostrup« – Svend B. Frandsen: »Anlæg i Sten« – Hildegard Ihlemann: »ENSTED, mit barndomsland« – »Årsberetning 2004-2005« – »Foreningens bestyrelse – åbningstider«.

Ekspedition: Hans Damm, Buen 114, Stubbæk, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 61 46 96.

Felsted

Historisk Årbog for Felsted Sogn

Udgivet af Historisk Forening for Felsted Sogn

Nr. 23 – 2005. 96 sider. Indhold: Christine Hansen: »Christine Hansens erindringer op gennem livet« – Albert E. Paulsen: »Om en fødsel på Fattiggården i Felsted år 1860« – Ellen Jensen: »Om Hans Jessen Juhlers udvandring fra Svejrup til Åbo i Finland« – Sven Zachariassen: »Carl Mouritz Cold Mackeprang (1839-1959) og Kidings historie« – Anna Augsta Garvåg: »Mine bedste-forældre Christian Thomsen og Gusta Marie, f. Thaysen Petersen i Felsted-skov og hendes slægt« – Hans Thomsen: »Stort og småt fra dagbladet »Hejmdal år 1903« – Ellen Jensen: »Erindringer fra barndommen i Tråsbøl i 1920'erne fortalt af Cathrine Nissen, Jens Jensen og Alfred Møller« – Andreas Asmussen: »Om to af sognets sønner og deres skæbne langt hjemmefra i Vestindien (2)« – Andreas Asmussen: »Ny Skovbøl – en udflytterlandsby fra 1703« – Andreas Asmussen: »Om Tumbøl Brandværn – udvikling og afvikling« – Andreas Asmussen: »Foreningens virke« – Andreas Asmussen: »Arkivet – Patsches Hus«.

Ekspedition: Mette Lassen, Bygbjergvej 17, Felstedmark, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 68 51 19.

Gram

Årsskrift for Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn 2005

Udgivet af Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

2005. 40 sider. Indhold: »Forord« – »Åbningstider« – »Slægten Behrens« – »Drivhuse nedrives« – »3 Annoncer« – »Kirkeejerens forpligtigelser« – »Bøn fra en fattig kone« – »Det frivillige brandværns oprindelse« – »Grænsestation ved Gelsbro« – »Skrivelse af 1921 ang. sammenlægning til Gram Sognekommune« – »Priser for indlæggelse på amtssygehuset i Gram« – »Budgetlægningsmøde i Gram Sogneråd« – »Møde i ungdomsforeningen« – »Følgen af trafikuheld« – »Afgift på motorkøretøj« – »Malararbejde hos Lause Bager og for amtvejvæsenet« – »Glade dage på landet« – »En elevs erindringer om lærerne ved Gram skole« – »Instruks for vejtmænd« – »Skrivelser vedr. anlæggelse af campingplads« – »Skrivelse vedr. fabriksanlæg af m.m.« – »Foreløbigt program for Pinsefest i Gram« – »Hvalfangst i Gram lergrav« – »Causeri fra 75 års jubilæum« – »Billedfortegnelse«.

Ekspedition: Gunnar Lundgaard, Kirkealle 13, 6510 Gram, tlf.: 74 82 21 61.

Gråsten

Årsskrift 2005

Udgivet af Historisk Forening for Graasten by ogegn

2005. 76 sider. Indhold: E. Thygesen Kristensen: »Mindesten for Dronning Ingrid« – Arne Aabenhus: »H.C. Andersen på Gråsten Slot i 1845« – Astrid Petersen: »Mit liv (fortsat fra 2004)« – Sven Kjems: »Retsvæsen og Politimyndighed i Gråsten« – Oscar Haarder: »Træk fra mine Gråstenår« – Ulla Bruch: »Festen for Hother Smith« – G.O. Hansen: »Rentemester Friedrich Lenschau« – E.T. Kristensen: »Årets gang« – Else Egholm: »Beretning fra arkivet« – Bodil Gregersen: »Årsberetning«.

Ekspedition: Hans Paulsen, Stjernevej 31, 6300 Gråsten, tlf.: 74 65 10 70.

Hoptrup

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Udgivet af Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

22. årgang. 2005. 48 sider. Indhold: Jens M. Knudsen: »Årsberetning« – Jens M. Knudsen: »Mindeord over Holger Bonde« – Jørgen Lei: »Diernæs egnen fra gamle dage« – Jens Busk: »Sognefogedembedet i Hoptrup Sogn« – Holger Bonde (red): »Erindringer fra dagene omkring 5. maj 1945« – »Sølvbryllup i Kjestrup« – »For 100 år siden. 1905« – »For 75 år siden. 1930« – »For 50 år siden. 1955« – »For 25 år siden. 1980« – Holger Bonde: »En rejse med Amtsbanen (lille banen) Haderslev Jomfrustien – Sønderbro – Erlev A – Paragraf 5 – Nørbygård – Marstrup – Pamhule og Pamhule Skov« – Lisbeth Jessen: »Drenge fra Finland« – Jørgen Hasberg: »Fiskerne Mads Juhl & Peter Tækker« – Didde Lund: »Min barndom og opvækst i Hoptrup 1925–1946«.

Ekspedition: Jens Knudsen, Nørbygårdvej 40, Marstrup, 6100 Haderslev, tlf.: 74 57 51 65.

Hørup

Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Hørup Sogn

Nr. 24. 2006. 40 sider. Indhold: Anton Marckmann: »Hvad Hørup Hav kan fortælle« – Chresten Clausen: »Lidt om én af Høruphavs tidligere erhvervsdrivende« – Ingrid Blad og Anna Kirstine Nielsen: »Kogekonere« – »Besøg hos Torkil Lund« – Anna Kirstine Nielsen: »Hørup kirke« – »Klip fra året der gik, 2005« – »Sognet rundt«.

Ekspedition: Anna Kirstine Nielsen, Mjanghaiøj 11, 6470 Sydals, tlf.: 74 41 52 65.

Jegerup

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn 2005

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

2005. 44 sider. Indhold: Mathias Nørgaard: »Forord« – »Året 2005 i Lokalhistorisk Forening for Jegerup sogn« – Arne Jepsen: »Jacob Jepsens liv og virke i Jegerup« – Kaj Sandholdt: »Det gamle regnehefte« – Iver Iversen: »Mosen ved Brunsgaard« – »Jægerup-landmand som Mosedyrker uden Statshjælp« – Edith Christensen: »Min mors karriere som taxachauffør« – Dora Aalling: »Farverige Sydindien – december 2004« – »De ældste klassers besøg i København 1954« – »Konfirmationsbillede fra 1971«.

Ekspedition: Matthias Nørgaard, Haderslevvej 2, Simmersted, 6500 Vojens, tlf.: 74 50 61 84.

Løgumkloster

Årsskrift 2005

Udgivet af Historisk Forening for Løgumkloster kommune

2005. 28 sider. Indhold: Allan Honoré: »Hans Hansen Osten« – Jørgen Ravn: »Svensk rytterhat« – Allan Honoré: »Good Templar« – Ninna Poulsen: »Et uddrag af Fabricius slægten« – »Gaver til arkivet 2004«.

Ekspedition: Vagn Lauridsen, Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster, tlf.: 74 74 43 03. E-mail: vagn-lauridsen@mail.tele.dk

Løjt

Det gamle Løjt

Udgivet af Løjt Sogns Lokalhistoriske Forening

2005. bd. 25. 111 sider. Indhold: Karl Lildholdt: »Forord« – Hans Holdt v/ Erling Madsen: »Dagbogsoptegnelse fra 1. verdenskrig« – Erling Madsen: »Soldat i Aabenraa under 1. verdenskrig« – Jes Kjær: »Flugten til Danmark« – Aksel Hansen: »Flugten til Ærø« – Hans Chr. Hviid v/Erling Madsen: »Dagbogsoptegnelse fra september 1917 til krigens slutning« – Erling Madsen: »Jes Boisen og hans familie under 1. verdenskrig« – »Øs væk, min tøs – En sømandssang af ukendt oprindelse« – Erling Madsen: »Mindeankeret i Stollig« – Chr. Degn, bearbejdet af Karl Lildholdt: »Skibskonstruktøren Søren Nielsen Schmidt« – Karl Lildholdt: »Det gode skib »Chico's« møde med Kinasøens sørøvere« – Andrew Merry v/H.P. Dinesen: »En havarirapport vedrørende et »mindre« uheld til søs« – Claus J. Lildholdt: »Memory af Capt. Jacob and Joergen Bruhn 1774« – Poul Erik Hadbjerg: »Mors Peter og Julle« – Erling Madsen: »Mindeord over Aase Boysen« – Jens Bruun: »Læsning om Løjt sogn«.

Ekspedition: Erling Madsen, Dyvedhoved Møllevej 1, 6200 Aabenraa, tlf.: 74 61 78 04. E-mail: elm@madsen.mail.dk

Oksenvad

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

2006. 32 sider. Indhold: »Omegnens landmænd og gårde«.

Ekspedition: Ernst K. Svennesen, Vadstedvej 10, Oksenvad, 6560 Sommersted, tlf.: 74 50 43 05. E-mail: eksvennesen@pc.dk

Rødding

Historisk Årbog fra Rødding-egnen 2004

Udgivet af de lokalhistoriske arkiver og foreninger i Rødding kommune

2005. 112 sider. Indhold: Arne Buhrkal: »Et sønderjysk forsamlingshus« – »Fæstet Planteselskab gennem 100 år« – Bodil Thomsen: »Et menneske jeg aldrig glemmer« – Tante Butenschøn« – Aage Poulsen: »Mine erindringer« – John Dehn: »Johannes Christensen 1884-1967« – Kristian Jørgensen: »To virksomheder i Skodborg – 100 år« – »Kongerevyen i Jels« – »Bennetgaard – så dansk som i gamle dage« – »Sven Degn« – Jørgen Christian Møller: »Hvor blev de af?« – »Lokalhistoriske arkiver, foreninger og udvalg«.

Ekspedition: Hans Carlo Jensen, Rødding Bibliotek, Søndergyden 15, 6630 Rødding, tlf.: 73 84 54 44, e-mail: bibl@roedding.dk

Rødekro

Fra Rødekro kommune 2005

Udgivet af Lokalhistorisk Forening for Rødekro kommune

2005. 160 sider. Indhold: »Foreningens bestyrelse og udvalg« – »Forord« – »Personer der i 2004 har skænket gaver til vort arkiv« – Ellen Jensen: »Året 2004-05« – P. Høier: »Klovtoft skole« – Mogens Pahuus: »Frihedskampen og dens betydning« – Torp Friis Møller: »Da sønderjyder udvandrede« – Oskar Sørensen: »Vagtværn« – Nis M. Branderup: »Idyllen som blev brudt« – Torp Friis Møller: »Erindringer om Wasili« – Ellen Jensen: »Malersvend for 100 år siden« – Torp Friis Møller: »Uddrag af Amalie Nielsens erindringer som bondekone i Kassø« – Samuel Koch Haugård: »Anders fra nr. Hostrup« – Samuel Koch Haugård: »Egvad Lyngkirkegård« – Torp Friis Møller og Ellen Jensen: »Fårhus kro« – Nis M. Branderup: »Fra tiden under præjserne« – Torp Friis Møller: »For 100 år siden. Små udpluk af Hejmdal årgang 1905« – Torp Friis Møller: »For 50 år siden. Små udpluk af Hejmdal årgang 1955« – Nis M. Branderup: »Willy Kryger« – P. Hansen: »En dansker bliver tysker« – Thilde Hansen: »Mine forældre« – Torp Friis Møller: »Nybølmandens gravhøj« – Torp Friis Møller: »Episode i Nr. Hostrup og små historier« – Fra sønderjysk Månedsskrift: »En vandrehistorie om spillekort« – Niels Black Hansen: »Rise Marked« – Torp Friis Møller: »Vareforbrug til bryllup for 160 år siden« – Torp Friis Møller: »Præstevalg i Hjordkær under Treårskrigen«.

Ekspedition: Rødekro Boghandel, Hærvejen 28, postboks 82, 6230 Rødekro, tlf.: 74 66 10 77.

Skærbæk

Fra Skærbækegnens Fortid

Udgivet af Historisk Forening for Skærbæk og Omegn & Skærbækegnens Museum i samarbejde med forlaget Melbyhus.

Nr. 20, 2006. 32 sider. Indhold: F.C. Sommer: »Vraagaard før 1787« – Erik Jessen: »Slægten på Vraagaard« – Erik Jessen: »Vraagaards ejere siden 1768« – H.E. Sørensen: »Tre af krigens ofre« – Elise Henningsen: »Hjem til afstemningen 1920« – Elise Henningsen: »Fra Æ Lillebaen og Skærbæk Realskole« – Jørgen Jessen: »Vraagaard i dag«.

Ekspedition: Historisk Forening, tlf.: 74 75 17 04 eller Skærbækegnens Museum, tlf.: 74 75 20 52.

Sundeved

Skrift for Historisk Forening for Sundeved 2005

Udgivet af Historisk Forening for Sundeved

2005. 96 sider. Indhold: »Forord« – »Mindeord« – Folker Svane: »Årets ejendom 2005« – »Mindestenafsløringen i Ullerup« – »Æ historie om æ ha fra Blans« – Ulla Møller: »Beskrivelse af den tidligere og nuværende præstegård i Ullerup sogn« – Asmus Clausen: »Krybskytten fra Kobberholm« – Peter Dragsbo: »Sundeveds byggeskik mellem 'tysk' og 'dansk'« – Nils Erik Andersen: »Kan Sundeveds gamle høstritual – 'æ Fok' – have noget med bandeordet Fuck at gøre?« – Jes Holdt: »Holmbogård« – Kathe Schmidt: »Kroer i Nybøl« – Kathe Schmidt: »Nybøl Postekspedition« – Chr. C. Lorenzen: »Gamle og nye Minder fra Sundeved« – Niels P. Thuesen: »Sprogveskelsigheder da Sønderjylland var tysk« – Niels P. Thuesen: »Lidt af Ullerup Kommunes forhandlingsprotokol 1871-83« – »Billedserie« – »Året der gik«.

Ekspedition: Marie Hansen, Arkivet, Truenbrovej 21, Avnbøl, 6400 Sønderborg, tlf.: 74 46 14 70.

Vojens

Årbog 2005 for Lokalthistorisk Forening for Vojens kommune

Udgivet af Lokalthistorisk Forening for Vojens kommune

19. årgang. 2005. 66 sider. Indhold: Senius Tiedemann: »1864-1964 Hovslundstenen« – Jes A. Ratzer (red): »Når tankerne går tilbage til Høgelund« – Andreas Michaelsen: »Interview med Helga, Sophie og Nils Skau« – K.H. Køster: »Jørgen Teilmann 12. maj 1909 – 10. marts 1945« – »Fra Underjordisk Humor, 1945« – Maja Christensen: »Vilkår, tilstande og personer i en gammel kommune« – »Gammel avisannoncer fra Vojens« – Solvej Kjær Olesen: »Fra Vojens Andels-Svineslagteri til Danish Crown« – Jette C. Fenger: »Stationsbyen, Sommersted« – »Vedsted Mølle 100 års jubilæum« – Agnes Svendsen: »Årets gang på Arkivet i 2005« – Agnes Svendsen: »Planlagte arrangementer i 2006« – »Adresseliste m.m. for Lokalthistorisk Forening for Vojens Kommune«.

Ekspedition: Birgitte Mouritsen, Margrethevej 16, 6500 Vojens, tlf.: 74 54 23 65.

Vonsbæk

Årsskrift

2. årgang 2005

Udgivet af Lokalthistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

20 sider. Indhold: Holger Eskildsen: »Forord« – »Hidkomne arkivalier mm. I 2005« – »Arkivet har bl.a.« – Inger Rosendal: »Beretning om en sømand« – »Hvad har vi lavet i 2005« – »Markedsdag lørdag d. 28. maj« – »Skolens indvielse d. 3. juni« – »Besøg på Grænsemuseet d. 22. januar« – »Generalforsamlingen« – Irene Sørensen: »Fra kaptajner og styrmænd i Bæk i Tiden 1865-1952« – »Det stod i avisen« – »Bestyrelsen« – »Arkiv«.

Ekspedition: Holger Eskildsen, Kildager 30, Bæk, 6100 Haderslev, tlf.: 74 57 91 10. Email: he@haderslev.dk

Øster Lindet

Glimt. Fra Øster Lindet sogns historie

Udgivet af Lokalthistorisk Forening for Øster Lindet sogn

2005. nr. 19. 12 sider. Indhold: »Før og efter udskiftning og udflytning i Øster Lindet« – »Øster Lindet kommune«.

Ekspedition: Kaj Frandsen, Villavej 13, Øster Lindet, 6630 Rødding, tlf.: 74 84 61 06.

Historisk Samfund for Sønderjylland

Styrelse:

Formand: Arkivar, forskningsleder, dr.phil. Hans Schultz Hansen, Ærholm 29, 6200 Aabenraa, tlf. 65 48 03 02 (Landsarkivet), e-mail: hsh@laa.sa.dk

Næstformand: arkivar, dr.phil. Lars N. Henningsen, Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, Postboks 528, 6330 Padborg, tlf. 0049 461 86 97 190, e-mail: lh@dcbib.dk

Sekretær: Forskningsstipendiat, ph.d. Axel Johnsen, Stjernevej 27, 6300 Gråsten, tlf. 76 54 20 22, e-mail: axel@johnsen.biz

Kasserer: regnskabschef Henning Mathiesen, Poppelhegnet 6, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 92 16, e-mail: henning.mathiesen@pc.dk

Styrelsesmedlemmer i øvrigt:

Museumsinspektør, ph. d. Inge Adriansen, Gustav Johannsens Vej 6, 6400 Sønderborg, tlf. 74 42 95 25, e-mail: inge.adriansen@mail.dk

Direktør Mogens Asmund, Nørreløkke 5, 6200 Aabenraa, tlf. 74 64 02 80, email: moas@post.tele.dk

Generalkonsul, dr. phil. Henrik Becker-Christensen, Kgl. Dansk Generalkonsulat, Nordergraben 19, D-24937 Flensburg, e-mail: henbec@um.dk

Konsulent Lisbeth Binderup, Myrhaven 9, 6430 Nordborg, tlf. 74 49 15 55, e-mail: lb@lundgaard-konsulenterne.dk

Museumsinspektør, Elsemarie Dam-Jensen, Markledgade 20, 6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 51 34 (Tønder Museum), e-mail: privat: edj@compaqnet.dk arbejde: edj@tondermuseum.dk

Overinspektør Kim Furdal, Museum Sønderjylland, ISL – Lokalhistorie. Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 58 60, e-mail: kf@isl.dk

Museumsinspektør, ph.d. Henrik Skov Kirstensen, Ørstedsgade 24, 6400 Sønderborg, tlf. 74 67 65 57 (Frøslevlejren), e-mail: froeslevlejrensmuseum@mail.tele.dk

Overinspektør Lennart S. Madsen, Museum Sønderjylland –

Arkæologi. Dalgade 7, 6100 Haderslev, tlf. 74 52 75 66,
e-mail: lsm@haderslev-museum.dk

Cand.mag. René Rasmussen, Nygade 36, 6270 Tønder, tlf. 73 72 00 06,
e-mail: pugeldal9@mail.dk

Universitetslektor, dr.phil. Carsten Porskrog Rasmussen, Rodekær 1,
6200 Aabenraa, tlf. 74 62 66 05,
e-mail: privat: marionogcarsten@webspeed.dk
arbejde: hiscpr@hum.au.dk

Amtsudvalgsformænd

Haderslev: Karl Erik Olesen, Djernæsvej 220, 6100 Haderslev,
tlf. 74 52 54 20, e-mail: keo@haderslev.dk

Aabenraa: Erling Madsen, Dybvighoved Møllevvej 1, Løjt, 6200 Aaben-
raa, tlf. 74 61 78 04, e-mail: elm@madsen.mail.dk

Sønderborg: Christian Bo Bojesen, Havbo 2, Høruphav, 6470 Sydals,
tlf. 74 41 59 74, e-mail: havbo2@stofanet.dk

Tønder: Finn Clemmensen, Toften 22, 6780 Skærbæk, tlf. 74 75 21 47,
e-mail: odaogfinn@get2net.dk

Sydslesvig: Jesper Bolund Nielsen, Hafengang 8, D-24837 Schleswig,
tlf. 0049 4621 25 509, e-mail: jbn@dcbib.dk

Sekretariat og ekspedition:

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa, tlf. 74 62 46 83
e-mail: hssdj@hssdj.dk

www.hssdj.dk

Åbningstid: mandag-torsdag kl. 9-14

Redaktionsadresser:

Sønderjyske årbøger: Forskningsstipendiat, ph.d. Axel Johnsen, Stjer-
nevej 27, 6300 Gråsten, tlf. 76 54 20 22, e-mail: axel@johnsen.biz

Sønderjysk Månedsskrift: Overinspektør Kim Furdal, Museum
Sønderjylland, ISL – Lokalhistorie. Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 58 60, e-mail: kf@isl.dk

Skriftrække: Arkivar, forskningsleder, dr.phil. Hans Schultz Hansen,
Landsarkivet for Sønderjylland, Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 65 48 03 02, e-mail: hsh@laa.sa.dk

Kredsudvalg:

Haderslev kreds

Karl Erik Olesen (formand)
Djernæsvej 220,
6100 Haderslev
74 52 54 20

Ester Torp
Gravlundvej 12, Åbølling
6683 Føvling
75 39 83 82

Ellen Jensen
Gejlager 9, Skodborg,
6630 Rødding
74 84 86 88

Kirsten Fynbo
Rugtoften 43, Skodborg
6630 Rødding
74 84 81 48

Svend Fink
Stubbom Landevej 60, Stubbom
6070 Christiansfeld
74 56 11 93

Aabenraa kreds
Erling Madsen (formand)
Dybvighoved Møllevej 1, Løjt
6200 Aabenraa
74 61 78 04

Morten Berdiin
Ved Gruben 6,
6340 Kruså
74 67 27 06

Ellen Jensen
Stationsvej 36, Hovslund
6230 Rødekro
74 66 44 04

Andreas Asmussen
Kirkevej 2
6200 Aabenraa
74 68 53 30

Sønderborg kreds
Christian Bo Bojesen (formand),
Havbo 2, Høruphav,
6470 Sydals,
74 41 59 74

Jørgen Wangel (kasserer)
Mosevang 29, Ulkebøl
6400 Sønderborg
74 42 75 33

Frede Ihle
Mågevej 16
6300 Gråsten
74 65 11 99

Margrethe Iversen (sekretær)
Farverløkke 33
6310 Broager
74 44 08 01

Henning Mathiesen (kasserer)
Poppelhegnet 6
6400 Sønderborg
74 42 92 16

Tønder kreds

Finn Clemmensen (formand)

Toften 22,

6780 Skærbæk

74 75 21 47

Olav Madsen (sekretær)

Rylen 19

6270 Tønder

74 72 33 19

Carl E. Michelsen (næstformand)

Galgestrømvej 2

6270 Tønder

74 72 50 63

Gunnar Hattesen

Grænsevejen 4

6240 Løgumkloster

74 74 57 35

Marie Stærk (protokolfører)

Abterpvej 50

6261 Bredebro

74 71 11 00

Sydslesvig kreds

Jesper Bolund Nielsen (formand)

Hafengang 8

D-24837 Schleswig

0049 4621 25 509

Carsten Reyhé (sekretær)

Winningmay 5

D-24882 Füsing-Schaalby

0049 4622 671

Anders Schaltz Andersen

Osterwung 5

D-25856 Hattstedt

0049 4846 590

Jørgen Kühl

Alt Frösleer Weg 8

D-24955 Harrislee

Niels Vollertsen (kasserer)

Bellmannstr. 19

D-24837 Schleswig

Nis Hardt

Westerkoppel 18

D-24867 Dannewerk

0049 4621 30 19 32

Regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland

RESULTATOPGØRELSE for perioden 1. januar til 31. december 2005

	2004	
	kr.	tkr.
INDTÆGTER		
Modtaget foreningstilskud	90.000	90
Kontingent/årbøger	251.878	245
Sønderjysk Månedsskrift	352.286	358
Skrifter	863.481	256
Medlemsaktiviteter	13.301	73
	<u>1.570.946</u>	<u>1.022</u>
UDGIFTER		
Årbøger	-187.147	-213
Sønderjysk Månedsskrift	-332.192	-321
Skrifter	-686.626	-139
Medlemsaktiviteter	-63.296	-75
	<u>-1.269.261</u>	<u>-748</u>
DÆKNINGSBIDRAG	301.685	274
Sekretariatsudgifter- og styrelsesomkostninger	-210.157	-194
RESULTAT FØR RENTER	91.528	-80
Renteindtægter	66.198	57
Kursdifferencer m.v.	-9.049	1
ÅRETS RESULTAT	<u>148.677</u>	<u>138</u>
Årets resultat foreslås disponeret således:		
Overførsel til frie reserver	<u>148.677</u>	

BALANCE
pr. 31. december 2005

	kr.	31.12.2004 tkr.
AKTIVER		
Beholdning skrifter	60.307	28
Debitorer	63.546	35
Tilgodehavende moms	157.662	63
Periodeafgrænsningsposter	186.425	20
Obligationer	1.499.827	968
Likvide beholdninger	<u>318.864</u>	<u>443</u>
AKTIVER I ALT	<u><u>2.286.631</u></u>	<u><u>1.557</u></u>
 PASSIVER		
Ikke disponerede midler	545.013	
Årets resultat	<u>148.677</u>	693.677
<i>Hensættelser primo:</i>		
Det sønderjyske landbrugs historie	250.000	
Det sønderjyske landbrugs historie	100.000	
Sønderjyllands historie	500.000	
Kommende års udgivelser	<u>150.000</u>	900.000
EGENKAPITAL PR. 31. DECEMBER 2005	<u>1.593.690</u>	<u>1.445</u>
Kreditorer	120.333	27
Skyldige omkostninger	<u>572.608</u>	<u>85</u>
KORTFRISTET GÆLD IALT	<u>692.941</u>	<u>112</u>
PASSIVER IALT	<u><u>2.286.631</u></u>	<u><u>1.557</u></u>

Vi har revideret foranstående regnskab for Historisk Samfund for Sønderjylland.
Vor revision har ikke givet anledning til bemærkninger.

sign. Julius Beier og Frede Rudolph

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

459

460

461

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

477

478

479

480

481

482

483

484

485

486

487

488

489

490

491

492

493

494

495

496

497

498

499

500

501

502

503

504

505

506

507

508

509

510

511

512

513

514

515

516

517

518

519

520

521

522

523

524

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

543

544

545

546

547

548

549

550

551

552

553

554

555

556

557

558

559

560

561

562

563

564

565

566

567

568

569

570

571

572

573

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

593

594

595

596

597

598

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638

639

640

641

642

643

644

645

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

680

681

682

683

684

685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

698

699

700

701

702

703

704

705

706

707

708

709

710

711

712

713

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

820

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

839

840

841

842

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

858

859

860

861

862

863

864

865

866

867

868

869

870

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

884

885

886

887

888

889

890

891

892

893

894

895

896

897

898

899

900

901

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

912

913

914

915

916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

931

932

933

934

935

936

937

938

939

940

941

942

943

944

945

946

947

948

949

950

951

952

953

954

955

956

957

958

959

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969

970

971

972

973

974

975

976

977

978

979

980

981

982

983

984

985

986

987

988

989

990

991

992

993

994

995

996

997

998

999

1000

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

459

460

461

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

477

478

479

480

481

482

483

484

485

486

487

488

489

490

491

492

493

494

495

496

497

498

499

500

501

502

503

504

505

506

507

508

509

510

511

512

513

514

515

516

517

518

519

520

521

522

523

524

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

543

544

545

546

547

548

549

550

551

552

553

554

555

556

557

558

559

560

561

562

563

564

565

566

567

568

569

570

571

572

573

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

593

594

595

596

597

598

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638

639

640

641

642

643

644

645

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

680

681

682

683

684

685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

698

699

700

701

702

703

704

705

706

707

708

709

710

711

712

713

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

820

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

839

840

841

842

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

858

859

860

861

862

863

864

865

866

867

868

869

870

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

884

885

886

887

888

889

890

891

892

893

894

895

896

897

898

899

900

901

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

912

913

914

915

916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

931

932

933

934

935

936

937

938

939

940

941

942

943

944

945

946

947

948

949

950

951

952

953

954

955

956

957

958

959

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969

970

971

972

973

974

975

976

977

978

979

980

981

982

983

984

985

986

987

988

989

990

991

992

993

994

995

996

997

998

999

1000

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

218

219

220

221

222

223

224

225

226

227

228

229

230

231

232

233

234

235

236

237

238

239

240

241

242

243

244

245

246

247

248

249

250

251

252

253

254

255

256

257

258

259

260

261

262

263

264

265

266

267

268

269

270

271

272

273

274

275

276

277

278

279

280

281

282

283

284

285

286

287

288

289

290

291

292

293

294

295

296

297

298

299

300

301

302

303

304

305

306

307

308

309

310

311

312

313

314

315

316

317

318

319

320

321

322

323

324

325

326

327

328

329

330

331

332

333

334

335

336

337

338

339

340

341

342

343

344

345

346

347

348

349

350

351

352

353

354

355

356

357

358

359

360

361

362

363

364

365

366

367

368

369

370

371

372

373

374

375

376

377

378

379

380

381

382

383

384

385

386

387

388

389

390

391

392

393

394

395

396

397

398

399

400

401

402

403

404

405

406

407

408

409

410

411

412

413

414

415

416

417

418

419

420

421

422

423

424

425

426

427

428

429

430

431

432

433

434

435

436

437

438

439

440

441

442

443

444

445

446

447

448

449

450

451

452

453

454

455

456

457

458

459

460

461

462

463

464

465

466

467

468

469

470

471

472

473

474

475

476

477

478

479

480

481

482

483

484

485

486

487

488

489

490

491

492

493

494

495

496

497

498

499

500

501

502

503

504

505

506

507

508

509

510

511

512

513

514

515

516

517

518

519

520

521

522

523

524

525

526

527

528

529

530

531

532

533

534

535

536

537

538

539

540

541

542

543

544

545

546

547

548

549

550

551

552

553

554

555

556

557

558

559

560

561

562

563

564

565

566

567

568

569

570

571

572

573

574

575

576

577

578

579

580

581

582

583

584

585

586

587

588

589

590

591

592

593

594

595

596

597

598

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638

639

640

641

642

643

644

645

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

680

681

682

683

684

685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

698

699

700

701

702

703

704

705

706

707

708

709

710

711

712

713

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

820

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

839

840

841

842

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

858

859

860

861

862

863

864

865

866

867

868

869

870

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

884

885

886

887

888

889

890

891

892

893

894

895

896

897

898

899

900

901

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

912

913

914

915

916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

931

932

933

934

935

936

937

938

939

940

941

942

943

944

945

946

947

948

949

950

951

952

953

954

955

956

957

958

959

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969

970

971

972

973

974

975

976

977

978

979

980

981

982

983

984

985

986

987

988

989

990

991

992

993

994

995

996

997

998

999

1000

The first part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States. It is argued that the study of the history of the United States is essential for a full understanding of the country and its people. The second part of the paper discusses the importance of the study of the history of the world. It is argued that the study of the history of the world is essential for a full understanding of the world and its people. The third part of the paper discusses the importance of the study of the history of the United States and the world. It is argued that the study of the history of the United States and the world is essential for a full understanding of the United States and the world.

Artikler

Linda Nikolajsen

Krigsfanger bag jerntæppet.
Danske sydslesvigere i sovjetisk
fangenskab 1939-1955

Lars N. Henningsen

Byerne i Slesvig ca. 1700-1830
- en variant af dansk købstadshistorie

Axel Johnsen

Martyriet Sydslesvig.
Danske grænseaktivisters billede
af Sydslesvig 1945-1950

Peter Thaler

Mellem Slesvig og Slovenien.
Subjektiv identitetsdannelse i et
sammenlignende perspektiv

Anton Marckmann

De tyske undervandsbåde på bunden af Hørup Hav.
2. Verdenskrigs vraggoods

Hans Schultz Hansen

Den tidlige industrialisering i
hertugdømmet Slesvig 1830-1864

Historisk Samfund for Sønderjylland

www.hssdj.dk